T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ BİLİM DALI

TÜRKİYE MISIR İLİŞKİLERİNİN İKİ ÜLKE TURİZMİNE ETKİSİ (2010-2017 YILLARI)

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN ÖZER

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ BİLİM DALI

TÜRKİYE MISIR İLİŞKİLERİNİN İKİ ÜLKE TURİZMİNE ETKİSİ (2010-2017 YILLARI)

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN ÖZER

Danışman: PROF. DR. ALİ BALCI

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	:	Hüseyin ÖZER
Anabilim Dalı	:	Ortadoğu Coğrafyası ve Jeopolitiği
Programı	:	Ortadoğu Coğrafyası ve Jeopolitiği
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Ali BALCI
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans - Eylül 2020
Anahtar Kelimeler	:	Mısır, Turizm, Turizm Coğrafyası, Türkiye.

ÖZET

TÜRKİYE MISIR İLİŞKİLERİNİN İKİ ÜLKE TURİZMİNE ETKİSİ (2010 – 2017 YILLARI)

Turizm, insanların sürekli olarak yaşadığı yeri geçici olarak terk etmesi ve bunun sonucunda yeni rekreasyon alanlarında kısa süreli ya da belirli bir süre konaklaması olayı olarak ifade edilebilmektedir. Turizm hareketleri gerçekleşirken zaman zaman ülkelerin ve bölgelerin siyasi, askeri, sosyoekonomik şartlarından olumlu ya da olumsuz olarak etkilenebilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye ve Mısır'ın tarihi geçmişinin yanı sıra 2010 - 2017 döneminde meydana gelen olaylar sonucunda ikili ilişkilerinin geldiği noktanın turizm coğrafyasına olan etkisi ele alınmıştır. İki ülke turizmi incelendiğinde Türkiye'de turizm hareketleri 2010 yılından itibaren artarak devam etmiş, 2016 yılında yaşanan askeri darbe girişimi bu artışı sekteye uğratsa da turizm verileri 2017'den itibaren artmaya devam etmiştir. Türkiye'ye Mısır'dan gelen turistler ise iki ülke ilişkilerinin durma noktasına gelmesine rağmen artış göstermiştir. Mısır'da ise turizm istatistikleri 2010 yılı seviyelerini görememiş ve Arap Baharı süreci ve sonrasında oluşan karışıklıklar sebebiyle azalmaya devam etmiştir. Yaşanan darbe ile Türkiye ve Mısır ilişkileri durma noktasına gelmiştir. Mısır turizm verileri 2017 yılına doğru artmaya başlamasına rağmen 2010 yılı seviyelerini yakalayamamıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde konuya giriş yapılmış olup konunun amacı, çalışmanın önemi, araştırmanın metodu, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Ortadoğu Turizm Coğrafyası, üçüncü bölümde ise Türkiye ve Mısır'ın coğrafi özellikleri ile Ortadoğu coğrafyasındaki yeri ve önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde 2010-2013 dönemi Türkiye-Mısır ilişkilerinin turizm coğrafyasına etkisi ele alnmış olup beşinci bölümde ise 2014-2017 dönemi ele alınmıştır. Altıncı ve son bölümde ise siyasi, kültürel ve turizm coğrafyası bakımından Türkiye-Mısır ilişkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuç ve öneriler kısmı ile sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Coğrafyası, Türkiye, Mısır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:	Hüseyin ÖZER
Field	:	Geography and Geopolitics of the Middle East
Programme	:	Geography and Geopolitics of the Middle East
Supervisor	:	Prof. Dr. Ali BALCI
Degree Awarded and Date	:	Master - 2020
Keywords	:	Egypt, Tourism, Tourism Geography, Turkey

ABSTRACT

Tourism can be defined as the event that people temporarily leave the place where they live and stay in new recreation areas for a short time or for a certain period of time. While tourism movements take place, they may be affected positively or negatively from the political, military, socioeconomic conditions of the countries and regions from time to time.

In our study, as well as the impact of the point of bilateral relations on the tourism geography as a result of the events that occurred in the period 2010-2017, were discussed. When we consider the tourism of the two countries, tourism movements in Turkey have continued to increase since 2010, although the military coup attempt in 2016 disrupted this increase, tourism data has continued to increase since 2017. Statistics of tourists coming to Turkey from Egypt have increased, despite the fact that relations between the two countries have come to a standstill. In Egypt, tourism statistics didn't see 2010 levels and continued to decline due to the confusion caused by the Arab Spring process and its aftermath. With this coup, relations between Turkey and Egypt have come to a standstill. Although Egyptian tourism data began to increase towards 2017, it didn't reach 2010 levels.

In the first part of the study, the subject was introduced and information was given about the purpose of the subject, the importance of the study, the research method, data collection and analysis. In the second chapter, The Geography of Middle East Tourism is discussed in a general perspective. In the third chapter, the geographical features of

Turkey and Egypt and their place and importance in the Middle East geography were tried to be conveyed. In the fourth chapter, the impact of Turkey-Egypt relations on tourism geography in the period 2010-2013 is discussed and in the fifth chapter, the period 2014-2017 is discussed. In the sixth and final chapter, Turkey-Egypt relations were discussed in terms of political, cultural and tourism geography. Our study ended with the results and recommendations.

Key Words: Tourism, Tourism Geography, Turkey, Egypt.

ÖNSÖZ

Çalışmama başladığım andan itibaren desteğini esirgemeyen, her türlü sorunumda sabırla çözmek için elinden geleni yapan, her zaman yol gösteren hocam Prof. Dr. Ali BALCI'ya, yüksek lisans ders döneminde desteklerini her zaman hissettiğim Prof. Dr. Razaman ÖZEY, Prof. Dr. Mehmet ÜNLÜ, Doç. Dr. Münür BİLGİLİ, Doç. Dr. Ali Osman KOCALAR ve Dr. Salih YILDIRIM hocalarıma, lisans döneminde bizlere coğrafyayı sevdiren, coğrafi bakış açısı kazandıran Dr. Halil KURT, Dr. Atilla KARATAŞ ve Prof. Dr. Hamza AKENGİN hocalarıma ve tüm bölüm hocalarıma teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen, maddi ve manevi olarak beni destekleyen başta annem ve babam olmak üzere bütün aileme çok teşekkür eder, saygı ve hürmetlerimi sunarım.

Haziran, 2020 Hüseyin ÖZER

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ ..... **ix**
GRAFİK LİSTESİ ..... **x**
FOTOĞRAFLAR ..... **xi**
KISALTMALAR ..... **xii**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu ve Amaç 5
1.2. Metod 6
1.3. Verilerin Toplanması 7
1.4. Verilerin Analizi 7
1.5. Araştırmanın Önemi 7
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 8
1.7. Sayıltılar 8
1.8. Tanımlar 9

2. ORTADOĞU TURİZM COĞRAFYASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ **10**
2.1. Ortadoğu Kavramı ve Ortadoğu Turizm Pazarının Özellikleri 10
2.2. Ortadoğu'da Turizm 14
2.3. Ortadoğu Turizm Türleri 15
2.4. Ortadoğu'da Turizm Ekonomisi 16

3. ORTADOĞU'DA TÜRKİYE ve MISIR'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE TURİZM **21**
3.1. Ortadoğu Turizminde Türkiye'nin Yeri ve Önemi 21
3.2. Ortadoğu Turizminde Mısır'ın Yeri ve Önemi 23
3.3. Türkiye'nin Coğrafyası ve Turizm Özellikleri 25
3.3.1. Tarihi Özellikler 25
3.3.2. Coğrafi Konum Özellikleri 26

3.3.3. Turizm Özellikleri 27
3.3.4. Turizmin Ekonomik Özellikleri 28
3.4. Mısır'ın Coğrafyası ve Turizm Özellikleri 32
3.4.1. Tarihi Özellikler 32
3.4.2. Coğrafi Konum Özellikleri 35
3.4.3. Önemli Yerleri 36
3.4.4. Yapısal ve Hidrografik Unsurlarının Turizme Etkisi 37
3.4.5. Turizm Özellikleri 39
3.4.6. Turizmin Ekonomik Özellikleri 43

4. 2010 – 2013 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE – MISIR İLİŞKİLERİNİN TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN İNCELENMESİ 45
4.1. 2010 Öncesi Türkiye Mısır İlişkileri 45
4.2. Arap Baharının Başlangıcı 46
4.2.1. Mısır'da Arap Baharının Başlangıcı 47
4.2.2. Arap Baharı Sürecini Etkileyen Etkenler 48
4.2.3. Arap Baharı Sürecinde Siyasi Aktörlerin Rolü 50
4.2.3.1. Arap Baharını Etkileyen Hareketler 51
4.2.3.1.1. Kifaye Hareketi 51
4.2.3.1.2. 6 Nisan Gençlik Hareketi 52
4.2.3.1.3. Demokratik Değişim İçin Ulusal Birlik 52
4.2.3.1.4. Halid Said Hareketi 53
4.2.3.2. Arap Baharında Ordu ve Medyanın Rolü 53
4.2.4. Arap Baharının Mısır Siyasal Hayatına Etkisi 54
4.2.5. Arap Baharı Döneminde Mısır ve Türkiye İlişkileri 56
4.3. Arap Baharının Türkiye'ye Turizm Yansımaları 57
4.3.1. Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Arap Ülkeleri'nde ve Türkiye'de Turizm Sektörünün Durumu 58
4.3.2. Arap Baharı Sürecinde Arap Ülkeleri'nden Türkiye'ye Uluslararası Turizm Hareketleri 62
4.4. Arap Baharının Mısır Turizm Coğrafyasına Yansımaları 64

5. 2014 – 2017 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE MISIR İLİŞKİLERİNİN TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 67
5.1. 2014 – 2017 Arasında Türkiye – Mısır İlişkileri 67
5.2. 2014 – 2017 Yılları Arasında Türkiye – Mısır Turizm Hareketleri 69
5.3. 2017 Yılı Sonrası Türkiye – Mısır İlişkileri 72

6. SİYASİ, KÜLTÜREL VE TURİZM COĞRAFYASI BAKIMINDAN TÜRKİYE VE MISIR İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 74
6.1. Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye Mısır İlişkileri 74
6.2. Kültürel Açıdan Türkiye Mısır İlişkileri 75
6.3. Türkiye ve Mısır Turizm İlişkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme 76

7. SONUÇ ve ÖNERİLER 81
7.1. Sonuç 81
7.2. Öneriler 86

KAYNAKÇA 88
EKLER 97
ÖZGEÇMİŞ 105

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Türkiye'yi Ziyaret Eden Ortadoğu Ülkeleri İlk 5 Devlet (2010-2017)..... 12
Tablo 2: Ortadoğu'da Bulunan Bazı Ülkelerin Uluslararası Turizm Harcamaları..... 17
Tablo 3: Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı Milyar Dolar (2010-2017)..... 29
Tablo 4: Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı Milyar Dolar (2010-2017).... 30
Tablo 5: Dış Ticaret Verileri ve Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (2010-2017)..... 31
Tablo 6: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı (2015-2017)..... 32
Tablo 7: Mısır'ın Bazı Şehirlerindeki Otellerin Doluluk Oranı (%) 2010 - 2017 Yılları 41
Tablo 8: Mısır'ın Belli Başlı Rekreasyon Alanları..... 42
Tablo 9: Mısır'ın Yıllara Göre Toplam Turist Sayısı ve Toplam Turizm Geliri..... 44

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: Mısır'a Gelen Toplam Turist Sayıları (2010-2017 Yılları) 43
Grafik 2: Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Bazı Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin Turizm Hareketlerinin Dağılımı 59
Grafik 3: Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Bazı Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin Uluslararası Turizm Gelirlerinin Dağılımı 60
Grafik 4: Arap Baharı Sürecinde Bazı Arap Ülkeleri'nden Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Hareketlerinin Dağılımı 63
Grafik 5: Mısır'dan Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı (2010 – 2013 Yılları) 65
Grafik 6: Türkiye'den Mısır'a Giden Turist Sayısı (2010 – 2013 Yılları) 66
Grafik 7: Türkiye Gelen Toplam Turist Sayısı (2014-2017 Yılları) 70
Grafik 8: Mısır'dan Türkiye'ye Gelen Turist Sayıları (2014-2017 Yılları) 71
Grafik 9: Türkiye'den Mısır'a Giden Turist Sayısı (2014 – 2017 Yılları) 71
Grafik 10: Mısır'a Gelen Toplam Turist Sayısı (2014-2017 Yılları) 72

FOTOĞRAFLAR

Sayfa No.

Fotoğraf 1: Ankara Şehir Merkezinden Genel Bir Görünüm 97
Fotoğraf 2: Kahire Şehir Merkezinden Genel Bir Görünüm 97
Fotoğraf 3: Mısır Piramitleri (Giza) 98
Fotoğraf 4: Göbeklitepe Müzesi 98
Fotoğraf 5: Kahire'de Nil Nehri'nden bir görünüm 99
Fotoğraf 6: Kızılırmak Nehri 99
Fotoğraf 7: Kahire – Tahrir Meydanından Bir Görünüm 100
Fotoğraf 8: İstanbul – Taksim Meydan'ından Bir Görünüm 100
Fotoğraf 9: Vezirköprü/ Şahinkaya Kanyonu 101
Fotoğraf 10: Sina Yarımadası Beyaz Kanyon 101
Fotoğraf 11: Giftun Adası 102
Fotoğraf 12: Fethiye- Ölüdeniz 102
Fotoğraf 13: Luksor Tapınakları 103
Fotoğraf 14: Aydın Aphrodisias Antik Kenti 103
Fotoğraf 15: Ras Muhammed Milli Parkı 104
Fotoğraf 16: Botan Vadisi Milli Parkı 104

KISALTMALAR

AFESAM	Afrika Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi
CAPMAS	Mısır Merkezi Kamu Hareketliliği ve İstatistik Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
KİK	Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi
s.	Sayfa
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TURSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (The United Nations World Tourism Organization)
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
WTTC	Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (World Travel And Tourism Council)
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm, uluslararası bağlamda en hızlı gelişen sektörler arasında bulunmaktadır. Diğer çeşitli sektörler duraklama hatta gerileme yaşasa dahi turizm sektörü kendine ait canlı niteliği sebebiyle her geçen gün gelişmektedir. Turizm sektörünün geçtiğimiz son beş yılda düzenli olarak büyüdüğü, BM Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verileriyle desteklenmektedir (UNWTO, 2014). Turizm sektörünün uzun yıllardır gelişiyor oluşu; bazı turistik bölgelerin turizmden elde ettiği gelirlerin azalmasını, turistik açıdan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin elde ettiği gelirlerin ise artmasını sağlamıştır.

Turizm, insanların yaşamlarını sürdükleri yer dışında yapmış oldukları seyahat ve gittikleri lokasyonlarda bir süreliğine konaklamalarından kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetler olarak geçmektedir (Gürkan, 1996, s.13). Özgüç ise, en basit tanımıyla 'dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla yolculuğa çıkmaktır' şeklinde tanımlamıştır (Özgüç, 2015, s.13). İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren gerçekleştiği bilinen turizm faaliyetleri, bugün bakıldığında çok yüksek oranlara ulaşmıştır (Küçükaslan, 2006, s.2).

Turizm coğrafyası çalışmaları ile coğrafyacılar turistik ürünlerin ve turizm hizmetlerinin mekânsal dağılımlarını ortaya koymakta ve turizm alanlarının bilinirliğinin artmasına destek olmakla birlikte turizmin gelişmesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Ancak turizmde ve turizm coğrafyasında gerek tanımlamadan kavramlar arası ilişkilerin kurulmasına gerekse de sınıflandırmalardan görselleştirme ve metalaştırmaya yaşanan bazı sorunlar, turizm coğrafyası çalışmaları açısından sıkıntılara sebep olabilmektedir (Deniz, 2018, s.2).

Dünya genelinde önemli turistik faaliyetlere ev sahipliği yapan bölgeler arasında Kuzey Afrika ülkeleri ve Türkiye bulunmaktadır. Turistik açıdan çeşitli cazibelere sahip bu ülkelerin ekonomisinde turizm sektörünün önemi oldukça büyüktür. Ancak, ülkelerin ekonomisinde bu kadar büyük rol oynayan turizm sektörü; savaşlar,

terör faaliyetleri, hırsızlık oranları, sosyo-politik krizler vb. olaylardan son derece olumsuz etkilenebilmektedir.

Çeşitli siyasi belirsizlikler dolayısıyla sekteye uğrayabilen turizm sektörünün olumsuz bir gidişatta oluşu, ülkelere yabancı yatırımcı girişinin azalmasına yol açmakta ve ekonomiye çeşitli yönlerden büyük zararlar verebilmektedir. Ortadoğu'da uzun süreli uluslararası anlaşmazlıklar ve iç karışıklıklar, bölgenin diğer ekonomik faaliyetlerin çoğunda olduğu gibi, turizm faaliyetleri de olumsuz etkilenmiştir (Özgüç, 2015, s.339). Turizm sektörüne zarar veren durumların en önemlileri arasında bulunan iç savaş ve iç karışıklık gibi olaylar çoğu zaman ülkelerin geçmiş meseleleri dolayısıyla yaşanmaktadır. Bu olayların turizme etkisinin dengelenmesi ve turizm sektörünün yeniden hareketlenmesi, ancak ülke yöneticileri ve turizm planlayıcıları sayesinde mümkün olmaktadır. Ekonomisinde turizmin büyük rol oynadığı ülkelerde yaşanan bu olumsuz durumlar çoğu zaman çok uzun sürmese de bu durumların turizme ve dolayısıyla ülkenin ekonomisine verdiği zararların etkisi uzun yıllar boyunca hissedilebilmektedir (Öztürk ve Şimşek, 2013, s.17).

Turizm sektörü, çeşitli etkilerle ülkelerin gelişmesinde önemli bir katkı sağlamasına rağmen; savaş, terör olayları, siyasi karışıklıklar ve mali krizler gibi turizm dışı gelişmelerden etkilenebilmektedir. Bu gelişmelere Türkiye'nin güneyinde bulunan ülkelerde yaşanan Arap Baharı olayları örnek verilebilir. Türkiye ve yakın coğrafyası küresel turizm hareketliliğinin yaşandığı önemli rekreasyon merkezlerindendir. Hacıoğlu ve Saylan (2014)'a göre Türkiye turizmi Arap Baharından olumsuz etkilenmemiştir. Aksine Türkiye'nin turist sayısında ve turizm gelirlerinde Arap Baharının başladığı yıl olan 2010'dan itibaren turizm verilerinde sürekli bir artış görülmüştür. Lakin Arap Baharı sonrasında bölge ülkelerine gelen turist sayılarında sürekli bir azalma yaşanmıştır.

Arap Ülkeleri arasında dünyada özellikle kültür turizminin önemli merkezlerinden biri olan Mısır'da turistik değeri oldukça büyük olan tarihi anıtlar, piramitler ve çeşitli tapınaklar bulunmaktadır. Mısır'da bu turistik ögelerin oluşması ve bu ögelerin çoğunun günümüzde halen çok az tahrip olmuş ve ziyarete açık bir şekilde bulunuyor oluşu, Mısır'ın coğrafi özellikleri sayesinde mümkün olan bir durumdur.

Mısır'ın büyük çoğunluğu çöllerle kaplı olduğundan bölgede anıt mezarların çölde kaybolmasını engellemek ve dönemin yöneticilerinin hazinelerini güvenli bir şekilde saklamak adına yüksek piramitler inşa edilmiştir. Özey'e (2009) göre, "dünyanın yedi harikasından biri olan piramitlerin bu ülkede yer alması ve eski Mısır Medeniyeti'ne ait çok sayıda tarihi eserlerin mevcudiyeti, turizmin gelişmesine büyük etki yapmıştır". Ayrıca bölgede çok sayıda dayanıklı kayaç bulunması ve bölge ikliminin oldukça kurak olması da Mısır'daki tarihi ve turistik ögelerin günümüze kadar korunabilmesini sağlamıştır (Çevik, 2008, s.131).

Harita 1: Araştırma Sahası Lokasyon Haritası

Türkiye'de bulunan ve tarih boyunca çok sayıda ülke için büyük önem taşımış olan Türk Boğazları ile Mısır'da bulunan ve dünyanın en önemli su yollarına ev sahipliği yapan Süveyş Kanalı bu iki ülkenin jeopolitik önemini arttıran başlıca etkenler arasında bulunmaktadır. Zengin doğal kaynakları bulunan bu iki bölgede tarih boyunca

çeşitli savaşlar, karışıklıklar ve isyanlar yaşanmış; bu ülkeler emperyalist devletler tarafından sürekli elde edilmeye çalışılmıştır. Bu duruma ek olarak sahip oldukları kültürel ve tarihsel ögeler dolayısıyla Türkiye ve Mısır'ı Ortadoğu'nun en önemli iki ülkesi olarak kabul etmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayan tarihsel süreçte Mısır ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik ilişkileri incelendiğinde devamlı bir hareketlilik olduğu görülecektir. 2010 yılında ilk kez Tunus'ta gerçekleşen isyanlar ile başlayan Arap Baharı olayları ve Mısır'da yaşanan askeri darbe sonrasında Türkiye ile Mısır ilişkileri önemli ölçüde değişmiştir (Gül, 2019, s.71). Askeri darbeye kadar Türkiye-Mısır ilişkileri gittikçe iyileşmesine rağmen, darbe ile başa geçen Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin döneminde Türkiye-Mısır ilişkileri oldukça gerilemiştir. Bu durum iki ülkede de kendisini özellikle turizm başta olmak üzere her alanda hissettirmiştir.

Ülkelerde yaşanan siyasi olaylar ve diğer ülkelerin bu olay hakkındaki tutumu ve söylemleri karşılıklı olarak ticareti ve diğer sektörleri de etkilemekte olup bunların en önemlileri arasında turizm de bulunmaktadır. Turizm coğrafi, siyasi, kültürel ve ekonomik bir fenomendir. Bu olgu ile siyasi ve ekonomik istikrar arasında yakın bağlantı vardır. Başka bir deyişle siyasi istikrar ve ekonomik güvenlik arasındaki ilişki ve artan seyahat ve turizm seviyeleri etkilidir (Özey, 2017, s.82). Bu durum ülkeler arasındaki turizm hareketliliğinin sabit değil değişken olduğunu göstermektedir.

Mısır'da hem bölgedeki siyasi belirsizlik hem de darbe yandaşı Mısırlı iş adamlarının Türkiye pazarlarını terk etmesi, Mısır'ın Türkiye ile gerçekleştirdiği dış ticaret hacminin önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler zayıflamış, her iki ülkenin ekonomisi de bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Ancak Mısır'da eski rejimi destekleyen Arap milliyetçisi liberal kesimin Türkiye'ye yönelik boykotları bölge halkı tarafından dikkate alınmamış, 2014 yılında Türkiye'den Mısır'a yapılan ihracat önceki yıllara artış gösterdiği görülmüştür (Telci, 2017, s.153).

Arap Baharının Türkiye'deki turizm sektörüne etkisi incelendiğinde, UNWTO verilerine göre 2010 yılından (Arap Baharının başlangıç yılından) itibaren ülkemize

gelen turist sayısında ve ülkemizin bu turistlerden sağladığı turizm gelirlerinin sürekli olarak arttığı görülmüştür. Ancak bölge ülkelerine bakıldığında Arap Baharı süreci sonrasında turizm verilerinde sürekli bir düşüş görülmüştür.

2010 yılında başlayan Arap Baharı'nın etkileri çok çeşitli sonuçlara sebep olduğunu görmekteyiz. Literatür taraması yaptığımızda 2010-2017 dönemiyle alakalı yapılan çalışmalarda Türkiye ve Mısır ilişkileri, bu dönemde yaşanan Arap Baharının turizme etkileri ele alınsada Arap Baharı öncesi ve sonrası bağlamında çalışma dönemimizi kapsayacak bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada 2010-2017 döneminde Türkiye Mısır ilişkilerinin iki ülke turizmine etkisi ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1. Problem Durumu ve Amaç

Ülkeler arasında oluşan gerginlikler ya da görüş ayrılıkları, iki ülkenin ilişkileri yanı sıra ticaretleri ve karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri sektörel faaliyetleri de etkilemektedir. 2010 yılı öncesi ikili ilişkilerin 2010 yılı sonrasında değişime uğraması sebebiyle Türkiye-Mısır turizm faaliyetleri değişime uğramıştır.

Bu çalışamada 2010 – 2017 yılları arasındaki Türkiye ile Mısır arasındaki tarihi, coğrafi, siyasi, kültürel, turizm başta olmak üzere ikili ilişkilerinin turizm coğrafyası perspektifinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmamızda temel olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 2010 yılı öncesi ve 2010 – 2017 yılları arasında iki ülkenin siyasi ilişkileri nasıl devam etmiştir?
2. 2010 yılı öncesi ile 2010 – 2017 yılları arasında iki ülke turizm verilerinde değişim nasıl olmuştur ve değişim olmuşsa sebepleri nelerdir?
3. 2010 yılı sonrasında yaşanan Arap Baharı o dönemdeki iki ülke turizmini ve ilişkilerini etkilemiş midir, etkilemişse yansımaları neler olmuştur?

1.2. Metod

Veri toplamada başvurulacak ilk yöntem literatür taramasıdır. Bir araştırmacı araştırmasına başlarken o konuda yapılan önceki araştırmaları ve kavramsal literatürü bilmek zorundadır. Literatür taraması, araştırmada ele alınan konu ve alt konuların ilgili bilgi ve araştırma sonuçları belirlenerek araştırma probleminin tanımlanması sürecinde başlar ve araştırma sürecinin tamamında gerçekleştirilir (Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, https://acikders.ankara.edu.tr, 18 Haziran 2020).

Karasar (2011, s.77) bu yöntemi; "bir hedefe yönelik olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini içerir" şeklinde ifade ederken, Balcı (2005, s.63) ise; "veri toplama ve toplanan verinin öneminin tartışılması, toplanan verilerin problemle ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılması aşamalarından oluşan bir süreçtir" şeklinde ifade etmiştir. Tunç (2019, s.488) ise literatür çalışması hakkında; 'bütün araştırmalarda konu seçimi ve sonraki aşamalar da dâhil olmak üzere yapılaması gereken en önemli unsurdan biri literatür çalışmasıdır. Çünkü araştırmacının belirlediği konu üzerinde daha önceden bir çalışma yapılıp yapılmadığını belirlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda literatür çalışmasının ne denli önemli olduğu daha çalışmanın ilk aşamasında ortaya çıkmaktadır' şeklinde literatür çalışmasının önemine değinmiştir.

Balcı'ya (2005, s.63) göre ise; "problemin tanımlama ve sınırlarının belirlenmesine yardımcı olmak araştırmayı tarihsel bir çerçeveye yerleştirmek, çalışmada istenmeyen tekrarları önlemek, uygun yöntem ve ölçülerin seçilmesinde yardımcı olmak, bilgilerin önceki bilgiyle ilişkilendirilmesine yardımcı olmak ve araştırmalara imkân vermek" bu metodun amaçları arasında sayılmaktadır. Karasar (2011), Balcı (2005) 'nın bu yöntem ile alakalı görüşlerinin de katkısıyla çalışmada literatür taraması kullanılmıştır. Çalışmada konuya ait belge ve kaynakların detaylı olarak taranarak sistemli bir şekilde aktarılması amaçlanmıştır. Bu maksatla araştırmada konuyla ilgili ihtiyaç duyulan bilgiler ve geçmişte konuyla alakalı yapılan çalışmalar da göz önüne alınarak değerlendirmeler yapılmıştır.

1.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmadaki veriler Dünya Turizm Örgütü, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Mısır Merkezi Kamu Hareketliliği ve İstatistik Teşkilatı, YÖK Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM gibi resmi kurumların yayınlamış olduğu turizm verileri, alan ile ilgili yazılan kitaplar, tezler ve internet kaynakları vd. taranarak toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Verilerin özellikle araştırma konu ve dönemine hitap etmesi ve doğru verilerin kullanılması açısından kamuoyuna ait bilgilerin değerlendirilmesine ve akademik kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Literatür taraması sonucunda elde ettiğimiz veriler, belirlediğimiz akademik plana göre ve özellikle de kronolojik olay sırası göz önüne alınarak incelenmiştir. Verilerin incelenmesi konuya giriş yapıldıktan sonra alt başlıklar halinde araştırmanın dönemini kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Veriler incelenirken literatüre atıf yapılmış ve alana özgü güncel yorumlar katılarak kapsayıcı şekilde ifade edilmeye gayret edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Günümüzde UNWTO'dan edinilen verilere göre küresel bağlamda turizm istatistikleri sürekli olarak artış göstermektedir. Ayrıca bu artışların önümüzdeki yıllarda da daha hızlı bir şekilde gerçekleşmeye devam edeceği tahmin edilmektedir. Her geçen gün büyüyen bu önemli pazardan ülkemizin olabilecek en iyi şekilde faydalanması oldukça önemlidir (Akkemik, 2012, s.790). Dolayısıyla çok çeşitli kültürel zenginliğe sahip olan Türkiye'nin, önemli turistik bölgeler arasında bulunan Mısır ile çıkar ilişkilerini koruması önemlidir. Bu açıdan bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkilerin turizm coğrafyası açısından değerlendirilmesi, Ortadoğuyu daha geniş perspektifte değerlendirmek adına önemli görülmektedir.

Bu araştırma, ülkelerin ekonomik yapılarda payı giderek artan turizm sektörünün Ortadoğu bağlamında değerlendirilmesi, Türkiye ve Mısır gibi tarihi olarak ve toplumsal olarak geçmişi bulunan iki ülke ilişkilerinin turizm temelli olarak değerlendirilmesi ve aktarılması açısından önemlidir.

Literatür de turizm coğrafyası ülkeler ve bölgeler bazlı ele alınsa da karşılaştırmalı olarak ilişkiler bağlamında ele alınmamış olmasının tespit edilmesi, tezimizin bu alandaki çalışmalara ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

1. Veri toplamaya yönelik ilgili literatür (Dünya Turizm Örgütü, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Mısır Merkezi Kamu Hareketliliği ve İstatistik Teşkilatı, YÖK Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM gibi resmi kurumların yayınlamış olduğu turizm verileri, alan ile ilgili yazılan kitaplar, tezler ve internet kaynakları vb.)
2. Türkiye – Mısır turizm coğrafyasının 2010 – 2017 yılları arasındaki siyasi, kültürel ve turizm coğrafyası ilişkileri ile sınırlıdır.

1.7. Sayıltılar

Bilimsel araştırmalar bazı ön kabuller sonucu ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu duruma varsayım ya da sayıltı denilmektedir. Araştımacı kanıtlanması güç ya da olanaksız görülen durumlarda kendi kişisel tercihleyleriy çalışmanın temel dayanaklarını belirleyebilmektedir(Doruk Karadoğan, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr, 19 Ekim 2020).

Bu araştırmada veri toplama aracı ve tekniğinin amaca uygun bilgilerin elde edilmesinde yeterli olduğu ve toplanan verilerin resmi kurum verisi olması sebebiyle kurumsal etik gereği gerekli hassasiyetin gösterildiği ve doğru verilerin yayınlandığı varsayılmıştır.

1.8. Tanımlar

Araştırmanın bu kısmında araştırmayla alakalı temel tanımlara yer verilmiştir.

Turizm: Turizm kelimesi Türk Dil Kurumu'na göre: "Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi ve bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü" olmak üzere bu araştırmada çalışmanın karşılığını oluşturacak şekilde tanımlanmıştır.

Turizm Coğrafyası: Turizm coğrafyası, "İnsanların doğal olaylar sonucunda oluşan doğal şekilleri ve özellikleri ile doğadan yararlanarak ortaya koyduğu kültürel varlıkları görmek, gezmek, ziyaret etmek, eğlenmek, tedavi görmek, spor yapmak gibi nedenlerden dolayı gerçekleştirdikleri faaliyetleri beşerî coğrafya kapsamında inceleyen bir alt daldır" şeklinde tanımlanmıştır (Güngördü, 2003, s.6).

Ortadoğu: Ortadoğu, coğrafi kavram olmaktan ziyade siyasi bir kavramdır. Ortadoğu kavramı ilk olarak Kuzey Afrika ve Batı Asya'daki Müslüman ülkeleri ifade etmek ve sınıflandırmak için İngiliz İstihbarat Subayı İmperial Bank of Persian'ın müdürü General Sir Thomas Gordon tarafından 1900 yılında kullanılmıştır (Vepa ve Vishwakarma, 2006, s.156). Batı Dünyasının çıkarlarına uygun bir şekilde dünya karalarının bölgelere ayrılmasından ortaya çıkmış bir deyimdir (Özey, 2002, s.158).Günümüzde ise bu kavram Arap Yarımadası ve Kuzey Afrikayı da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

2. ORTADOĞU TURİZM COĞRAFYASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Ortadoğu, coğrafi bir kavramın ötesinde siyasi bir kavram olması sebebiyle tarihte farklı şekillerde kullanılmıştır. Turizm bağlamında ise Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasını kapsayacak şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Bu bölümde Ortadoğu kavramı başta olmak üzere bölgenin turizm özellikleri, turist yapıları ve Ortadoğu turizm ekonomisi açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Ortadoğu Kavramı ve Ortadoğu Turizm Pazarının Özellikleri

Ortadoğu kavramı ilk olarak 1892 yılında kullanılmış olmakla birlikte coğrafi değil siyasi bir kavramı temsil etmektedir. Turizm hakkında yapılan çalışmalarda "Ortadoğu" kavramı "Arap Dünyası" ile eş anlamda kullanılmaktadır. "Ortadoğu" kavramının tanımı kişiden kişiye göre değişkenlik gösterebildiğinden, gerçekleştirilen çalışmaların amacı ve çalışmayı gerçekleştiren kişi/grupların tercihlerine göre "Ortadoğu" kavramının içerdiği coğrafi bölgeler de araştırmadan araştırmaya farklılık gösterebilmektedir (Arifin ve Hasim, 2009, s.41). İngiltere bölgenin sınırlarını çizerken ve devletlerini kurarken Ortadoğu'nun; etnik, coğrafi, kültürel ve ekonomik özelliklerine uygun bir yapı oluşturmadığı için bölge, dünyanın en kırılgan coğrafyası haline gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Yıllıklarında, "Ortadoğu" kavramına Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kıbrıs, Bahreyn, Irak, İran, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen dahil edilmiş; Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütünün Turizme İlişkin Göstergeler (Tourism Highlights)'inde bu kavramın içerdiği bölgeye Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Libya, Lübnan, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen) eklenmiştir (UNWTO, 2012). Bir başka kaynağa göre Ortadoğu dar anlamda Türkiye, İran, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Körfez Ülkeleri ve Mısır'dan, geniş anlamda ise Libya, Sudan, Eritre, Cibuti ve Afganistan'dan

oluşmaktadır (Dursun, 2005). Bazı çalışmalarda ise Ortadoğu kavramı Doğu Akdeniz adaları, Balkan bölgesi ve Türkiye yakındoğunun bir parçası olarak görülmektedir. Politik bakış açıları ve hegemonik hedefler için Batılılar bazen Kuzey Afrika'yı Yakındoğu'nun bir parçası olarak görmüşler ya da kültürel açıdan Ortadoğu ile ilişkinlendirdikleri görülmektedir (Özey, 2017, s. 2-3).

Dünya genelinde son altmış yılda turizm, devamlı bir biçimde gelişme ortaya koyarak dünya ekonomisinde en hızlı ve en geniş şekilde büyüyen sektörler arasında yer almıştır. Zaman zaman meydana gelen ekonomik krizlere ve çeşitli problemlere rağmen dünya genelindeki turist akımları neredeyse hiç durmadan artış göstermiştir. Uluslararası turizm hareketliliği 1950 yılında 25 milyon, 1980 yılında 278 milyon, 1995 yılında 528 milyon ve 2012 yılında da 1.035 milyona ulaşmıştır. Dünya genelindeki turist gelirlerinin 2010 yılından 2030 yılına kadar %3,3 artış göstererek 1,8 milyar turiste ulaşması beklenmektedir (UNWTO, 2013). 2012 yılında dünya genelinde uluslararası turizmden %43 oranı ile 458 milyar dolarlık en yüksek miktarda geliri elde eden bölge Avrupa olmuştur. Bu sıralamayı %30 oran ve 324 milyar dolar ile Asya Pasifik, %20'lik pay ve 213 milyar dolar ile Amerika kıtası takip etmektedir (WDO, 2012). Uluslararası turizmden elde edilen gelir sıralamasında son sıralarda ise 2018 rakamlarına göre 73 milyar dolarlık pay ile Ortadoğu, son sırada ise 38 milyar dolar ile Afrika bulunmaktadır (UNWTO, 2019, s.3)

2010-2017 yıllarında Türkiye'ye en çok turist gelen ilk 5 Ortadoğu ülkesinin verileri de Tablo 1'de verilmiştir. 2013 yılı ve sonrası turist sayısı verilerine ulaşılamadığından da Suriye tabloya dahil edilmemiştir. Mısır ise ilk 5 ülke arasına girmediği için ayrıca incelenecektir.

Tablo 1
Türkiye'yi Ziyaret Eden Ortadoğu Ülkeleri İlk 5 Devlet (2010-2017)

Yıl	Devletler				
	Irak	**S. Arabistan**	**İsrail**	**Libya**	**Lübnan**
2010	280 328	84 934	109 559	60 917	134 554
2011	369 033	116 711	79 140	53 562	137 110
2012	533 152	175 467	83 747	213 890	144 499
2013	730 639	234 220	164 917	264 266	143 629
2014	857 246	341 786	188 608	267 501	161 274
2015	1 094 144	450 674	224 568	234 762	197 552
2016	420 831	530 410	293 988	72 014	191 642
2017	896 876	651 170	380 415	99 395	237 476
Toplam (Mil)	**4 761 418**	**2 054 962**	**1 230 954**	**1 194 293**	**1 156 094**

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Sınır İstatistikleri, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html, (22 Temmuz 2020).

Hızla artan nüfusu ve geliri dolayısıyla önümüzdeki 20 yılda en hızlı şekilde büyüyen pazarın Ortadoğu olacağı tahmin edilmektedir (UNWTO, 2012). Konu hakkında yapılan çalışmalardan yola çıkılarak Ortadoğu turizm pazarının başlıca özellikleri aşağıda belirtilmiştir (Arifin ve Hasim, 2009; Mengü, 2008; Salman ve Hasim, 2012);

- Uzun süreli konaklama ve fazla harcama yapma eğilimi mevcuttur (Arifin ve Hasim, 2009, s.42).
- Ortadoğulu turistler uluslararası bağlamda en çok harcama gerçekleştiren turist grubudur (Arifin ve Hasim, 2009, s.42). Buna rağmen Ortadoğulu turistlerin yurtdışı seyahatlerinde turist başına ortalama harcama düzeyleri ülkeler arası incelendiğinde büyük farklılıklara rastlanmıştır. En çok harcama Suudi Arabistan ve Kuveyt olmak üzere Körfez ülkelerinden gelen turistler tarafından yapılmaktadır (Mengü, 2008, s.142).
- Ortadoğudaki turistler 11 Eylül olayı ve Islamophobia nedeniyle genellikle "İslam yanlısı" ülkelere seyahat etmektedir. Bu ülkelerden başlıcaları Türkiye, Tayland ve Malezya'dır (Arifin ve Hasim, 2009, s.42).

- Ortadoğulu turistlerin seyahat etmeleri için en çok tercih ettikleri neden dinlenme ve tatildir. Bu turistler genellikle şehir tatili, kültür ve çevre gezisi, kum ve deniz tatili, alışveriş gezileri, eğlence ve tema parkı ziyaretleri, tur ile ya da kendi arabalarıyla gerçekleştirdikleri tatilleri tercih etmektedir (Salman ve Hasim, 2012, s.52).
- Ortadoğulu turistler genellikle tatillerini okul tatili ve yaz sezonu olan Haziran-Ağustos aylarında yapmaktadır. Bu tarihler dışındaki seyahatler çoğu zaman iş amaçlı gerçekleştirilen seyahatlerdir (Arifin ve Hasim, 2009, s.43).
- Ortadoğulu turistler çoğu zaman aileleriyle ve/veya arkadaşlarıyla birlikte seyahat etmektedir (Arifin ve Hasim, 2009; Salman ve Hasim, 2012, s.52).
- Ortadoğulu turistlerin büyük çoğunluğu erkektir (Arifin ve Hasim, 2009, s.43). Arap Ülkelerinde kadınlar, eşlerinin ve ailelerinin refakatinde seyahat gerçekleştirmektedir. Kadınların tek başlarına seyahat etmesi Arap kültüründe hoş karşılanmayan bir durumdur (Salman ve Hasim, 2012, s.52).
- Ortadoğulu turistler seyahat kararı alırken kararlarını etkileyen en önemli iki etken arkadaşları ve aileleridir (Salman ve Hasim, 2012, s.52).
- Ortadoğu'da turistler çoğunlukla genç ve maceracı olup ana tatil etkinliği gezi ve alışveriştir (Arifin ve Hasim, 2009, s.44).
- Yurt dışına çıkışlarda, grupça gerçekleştirilen seyahatler kısa süreli olup, uzun sürelilerde bireysel seyahatler öne çıkmaktadır (Mengü, 2008, s.147).
- Ortadoğulu turistlerden yurt dışına çıkanların beraberinde getirdikleri döviz miktarı arttıkça konakladıkları yerlerin kalitesi de yükselmektedir (Mengü, 2008, s.140).

Bu maddelerden yola çıkarak Ortadoğu turizminin yaşanan siyasi veya toplumsal olaylardan etkilendiğini söyleyebiliriz. 11 Eylül sonrasında dünyada oluşan İslami karşıtlık turizm hareketlerinin de yönünü değiştirmiştir ve bölge turistleri Anadolu ve Asya'ya yönelim göstermiştir. Türkiye ise tarihi bağlarını da göz önüne alacak olursak Ortadoğu ve özellikle Mısır için iyi bir rekreasyon tercihi olarak görülmektedir.

2.2. Ortadoğu'da Turizm

Turizm, uluslararası bağlamda hızla gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Dünya ekonomilerinde sektörlerin çoğunluğunda duraklama eğilimi görülürken, turizm sektörü dinamik ve hareketli bir sektör olduğundan ülkeler için devamlı olarak önemli bir güç kaynağı teşkil edecektir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.56). Ortadoğu'da yaşanan uzun soluklu karışıklıklar, bölgedeki turizm hareketliliğinin azalmasına yol açmıştır. Buna rağmen geçtiğimiz yıllarda bölgede pek çok ülke, hızlı döviz kazanma ve kalkınma hedefleriyle turizm sektörüne yatırımlarını arttırmıştır. Dolayısıyla dünya genelinde turizmde gelişme hızı en yüksek olan bölge Ortadoğu olmuştur (Özgüç, 2015, s.339). 1975-2000 yılları arasında turizm, küresel bağlamda büyük oranda gelişme göstermiş ve düzenli gelir sağlayan büyük sektörler arasına yerleşmiştir. Ortadoğu'da ise turizm sektörü yaşanan siyasi düzensizlikler dolayısıyla sekteye uğrasa bile Ortadoğu ülkeleri turizm fırsatından tamamen mahrum kalmamıştır. Örnek vermek gerekirse, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün gibi ülkeler uluslararası turizm pazarının önemli bölgeleri arasında yer almaktadır (Guillot, 2007, s.95). Turizm gittikçe büyüyen bir sektör olmaya devam etmekte ve dünya turist hareketliliği giderek artmaktadır. Ortadoğu'da ise bölgesel etkilerle bu artışlar zaman zaman sekteye uğramaktadır.

Uluslararası turizmde, sektörü hızlandırabilecek etmenler bulunduğu gibi sektörü yavaşlatıp sekteye uğratabilecek etmenler de bulunmaktadır. Bunların başında küresel can güvenliğini tehdit eden terörist aktiviteler gelmektedir. . Terör olaylarının yanı sıra salgın hastalıklar, doğal felaketler, iç karışıklıklar ve siyasî gerginlikler de turizm sektörünü yavaşlatan etmenler arasında bulunmaktadır (Çeken, Ateşoğlu, Dalgın ve Karadağ, 2008, s.83-84). Bireyler doğal olarak kendi can güvenliklerinin tehlike altına girebileceği bölgelere seyahat etmeyi tercih etmeyip daha güvenli yerlere seyahat etmekte veya seyahatlerini tümüyle iptal edebilmektedir.

Tarihte, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren turist sayısı ve turizm geliri sürekli bir biçimde artış göstermiştir. Ancak bu artış bazı özel dönemlerde tahmin edilenin altında yaşanmıştır. Bu duruma yol açacak sebeplerin çoğunluğu Ortadoğu'dan kaynaklanmıştır (Özgüç, 2015, s.203). 1967 Arap-İsrail Savaşı, 2000 yılında yaşanan İkiz Kulelerin Bombalanması olayı Ortadoğu kaynaklı olduğu ifade edilen büyük toplumsal olaylardır.

Ortadoğu turizm coğrafyası, özellikleri bakımından hareketlidir fakat bölgede yaşanan askeri ve siyasi krizler bölge turizmini olumsuz olarak etkilemiştir. 1967'de çıkan Arap-İsrail savaşı ya da 2001'de İkiz Kulelerin bombalanması olayı turizmi ciddi şekilde etkilemiştir. Bölge ülkeleri yaptıkları çalışmalarla turizme tekrar ivme kazandırmaya çalışmışlardır. Türkiye ve Mısır da, bölgenin iki önemli nüfuslu ülkeleri olarak kriz durumlarından etkilenmiştir. Mısır'ın Kuzey Afrika'da yer alması ve ekonomisinin Türkiye'ye nazaran daha küçük olması sebebiyle ekonomisinde ciddi bir yere sahip olan turizmin, sektörüne olumsuz etkisi daha fazla olmuştur.

2.3. Ortadoğu Turizm Türleri

Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas gibi Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin iklim koşulları tipik Akdeniz ikliminde başlayıp yarı-kurak ve çöl koşullarına kadar değişiklik göstermektedir. Bu ülkelerde bu iklimin yanı sıra zengin kültürel ve tarihsel kaynaklar da bulunmaktadır. Siyasal çalkantılar, İslami yaşam tarzı ve bölgede yaşanan diğer sorunlar batı tarzı turizmin bölgede gelişememe nedenleri arasında gösterilmektedir (Özgüç, 2015, s.345). Bölge de son yıllarda başta körfez ülkeleri olmak üzere turizm yatırımlarının artmasıyla birlikte çeşitlenmeler görülmektedir.

UNWTO, kültür turizmi trendinin Avrupa, Ortadoğu ve Asya'da artarak devam edeceğini tahmin etmektedir. Kültür turizminde eski sanat eserlerinin, tarihî yapıların, müzelerin, eski uygarlıkların ve onlara ait kalıntıların görülmesi, araştırma, keşif ve dini amaçlı seyahatler, yerel mimarî ve orjinal özellikler, kütüphaneler, yerel mutfak, festivaller ve fuarlar, tiyatro ve sinema, müzik ve dans, lisan ve edebi çalışmalar ve alt kültürleri tanıma amacıyla yapılan seyahatler kişilerin bilgi ve görgülerini arttırmakta olduğundan turistler tarafından sıkça tercih edilmektedir (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005, s.102). İstanbul'un Türkiye'nin en fazla turist ağırlayan şehri olması turizm çeşitliliğinin fazla olması önemli etkenlerdendir.

Turizm, çeşitli ekonomik faydalarından dolayı Arap Ülkelerinde birincil döviz kaynağı olarak görülmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse halkın çoğunluğunun vasıfsız işçilerden oluştuğu Mısır nüfusunun %10'u geçimlerini turizm sayesinde

sağlamaktadır. Bahreyn'de istihdamın %17-18'i turizm sektöründe iken; Umman'da otel işletmeleri getirilen yasal düzenleme gereğince çalışanlarının yarısını yerli ulusal çalışanlar oluşturmaktadır (Mustafa, 2010, s. 37-49, Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.59-60). Bu oranlar turim sektörünün hem ülke istihdamlarındaki hem de ekonomilerindeki önemini ortaya koymaktadır.

Turizmin, diğer ekonomik kaynaklara olan bağımlılığı düşürücü etkisi bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Katar ve Bahreyn gibi Ortadoğu ülkeleri, büyük oranda petrol gelirine bağımlı olan ekonomilerini rahatlatmak adına turizm sektörüne önem vermeye başlamıştır. Ortadoğu bölgesinde seyahat ve turizm sektörü 2009 senesinde toplam istihdamın %9,0'u olan 5.130.000 kişiye istihdam yaratmıştır. Söz konusu değerin 2019 senesinde toplam istihdamın %9,5'ini oluşturarak 6.786.000 kişiye yükselmesi beklenmektedir (Mustafa, 2010, 37-49,Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.59-60).

Türkiye ve Mısır turizm çeşitliliği bakımından Akdenize kıyısı olmaları dolayısıyla kıyı turizmi, kültürel olarak derin bir geçmişe sahip olmalarıyla kültür turizmi bakımından ortak noktlara sahip ülkelerdir. Türkiye Ege ve Akdeniz kıyılarının kıyı turizmine olan uygunluğunu her geçen daha fazla kullanırken Mısır'da Nil Nehri havzası ve kültür turizmi ön plana çıkmaktadır.

2.4. Ortadoğu'da Turizm Ekonomisi

2010 yılında Arap Ülkelerinin turizm geliri, dünya turizm gelirleri değerinin toplam %6,71'i kadarını oluşturmaktadır. Buna rağmen Arap Baharından sonraki süreçte turizm gelirlerinin toplamı 54,32 milyar dolara düşmüştür. 2013 senesinde ise bu değer 2006 yılının bile altında bir değer olan 32,499 milyar dolara gerilemiştir. Buna ek olarak Arap Ülkelerinin turizm gelirlerinin toplamının Dünya turizm gelirleri içerisindeki payı da 2013 yılında %2,80'e gerilemiştir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.69-70). Bölge de yaşanan Arap Baharı turizm gelirlerini olumsuz olarak etkilemiş ve bu durumun ülke ekonomilerine yansımaları görülmektedir.

Ortadoğu ülkelerinin büyük çoğunluğunun en önemli gelir kaynağı petrol ve petrol türevi ürünlerden sağlanmaktadır. Son yıllarda artış gösteren petrol fiyatları bölgenin refah seviyesini yükseltmiştir. 2014 yılının haziran ayından itibaren petrol fiyatları uluslararası bağlamda büyük oranda düşse bile, Ortadoğu zaten biriktirmiş olduğu sermayeyi turizm alanında kullanarak ekonomisini canlı tutmayı başarabilmiştir. Ortadoğu ülkeleri bu sayede yaptığı turizm harcamaları ile uluslararası bağlamda dikkat çekmeyi başarmıştır (TURSAB, 2015). Yurtdışı turizm harcamaları incelendiğinde ilk sıralarda Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan vatandaşları yer almaktadır (UNWTO, 2013). Bu turistlerden Birleşik Arap Emirlikleri vatandaşlarının 2005 ile 2013 yılları arasında yaptıkları turizm harcamaları ortalama 3 kat artış göstermiştir. 2005 senesinde yabancı ülkelerde 6 milyar 186 milyon dolar turizm harcaması yapan bu turistler, 2013 yılında 17 milyar 699 milyon dolarlık turizm harcaması gerçekleştirmiştir. Ortadoğu'nun en kalabalık ülkelerinden olan Suudi Arabistan'ın vatandaşları da hem gerçekleştirdikleri yurtdışı çıkış sayıları ile hem de bu çıkışlarda yaptıkları turizm harcamaları ile dikkat çeken ülkeler arasında bulunmaktadır. Suudi Arabistan vatandaşları 2013 senesinde yurtdışına 19 milyon 154 bin seyahat gerçekleştirirken söz konusu seyahatlerde gerçekleştirdikleri harcamalar 17 milyar 660 milyon dolar olmuştur (TURSAB, 2015).

Ortadoğu'daki ülkelerden bazılarının vatandaşlarının gerçekleştirdikleri turizm harcamaları Tablo 2'de verilmiştir (UNWTO, 2013).

Tablo 2
Ortadoğu'da Bulunan Bazı Ülkelerin Uluslararası Turizm Harcamaları

Ülke	Uluslararası Turizm Harcaması
Bahreyn	1.165 milyar Dolar
Mısır	3.014 milyar Dolar
Katar	6.616 milyar Dolar
Kuveyt	11.554 milyar Dolar
Suudi Arabistan	17.660 milyar Dolar
Birleşik Arap Emirlikleri	17.699 milyar Dolar

Kaynak: UNWTO, United Nations World Tourism Organization, (2013). https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415427, (05 Kasım 2019).

Tablo 2 incelendiğinde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar'dan yurtdışına çıkan vatandaşların gerçekleştirdiği turizm harcamalarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Turizm gerek gelişmekte olan gerekse gelişmiş ülkeler için oldukça önemli bir sektör konumundadır. Ayrıca ülkeler gelişen turizm sektöründen daha da faydalanma çabası içerisindedir. Turizm, dünya GSMH' sının %10,3'ünü, toplam istihdamın %8,7'sini oluşturmakta ve toplam 234 milyon kişi turizm sektöründe çalışmaktadır (WTTC, 2006, s.11).

Ortadoğu ülkeleri, özellikle geçtiğimiz yıllarda petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların etkisinde kalmıştır. Hali hazırdaki ekonomik durumlarında petrolün alternatifi bir gelir kaynağı bulunmadığından, ülkeler bazı dönemlerde büyük ekonomik sorunlarla karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla Birleşik Arap Emirlikleri hükümeti, ekonomilerinin petrol ve türevlerine bağlılık oranının düşürülmesi ve yatırım türlerinin çoğaltılması için teşvikler başlatmıştır. Örnek vermek gerekirse Dubai, Ortadoğu'da ticaret, turizm ve finans merkezi niteliği taşımak amacıyla birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin teşviklerinin bir ürünü olarak petrol harici gelirlerin ülkelerin toplam gelirindeki oranı sürekli bir artış göstermektedir (Akbay, 2013, s.87-101). Özellikle Körfez ülkelerinde turizm yatırımları alternatif ekonomik kaynaklar oluşturmak maksadıyla artmış ve çeşitlenmiştir.

Dubai, 2014 yılında ekonomik olarak büyümüş ve pek çok yabancı yatırımcı almıştır. Geçtiğimiz senedeki ekonomik yatırımlar incelendiğinde, yatırımların %16'sının turizm sektörüne yapıldığı görülmüştür. Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı Emirlikler, ellerindeki zengin doğal kaynaklar ile desteklenen sanayi, turizm ve ticaret alanlarının desteklenmesiyle 2021 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi olacaklarını tahmin etmektedirler (Üçağaç, 2014, s.223).

Ürdün, 1970'lerden günümüze Ortadoğu ve Asya sağlık endüstrisinde bölgenin en popüler, dünya genelinde ise en popüler 5. ülke konumunda bulunmaktadır (Türkiye Sağlık Vakfı, 2010, s.47). Umman Turizm Raporu'na göre 2008 yılında turizm sektöründen gelen gelir ülkenin GSMH'nin %4,99'una eşdeğerdir. 2020 senesinden

başlamak üzere önemini yitireceği düşünülen petrol üretimi yerine ekonomiye dinamiklik kazandıracak turizm sektörünü destekleyici politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Kalaycı, 2010, s.55-66).

Bir diğer Ortadoğu ülkesi olan Mısır'da ekonominin neredeyse tamamı tarım, hayvancılık ve turizmden oluşmaktadır. Mısır halkının GSYH'sinin yaklaşık yarısı Kamu İdaresi, Turizm ve Süveyş Kanalı'ndan oluşmaktadır. Mısır'ın başlıca döviz kaynağı turizm sektörüdür. Buna rağmen sektör anlık dalgalanmalara ve ülkenin siyasi gündeminden dolayı etkilenmeye müsaittir. Mısır halkında her yedi kişiden biri, ekonomide büyük öneme sahip olan turizm sektöründe çalışmaktadır. Ancak iç karışıklıkların yaşanması dolayısıyla turizm gelirleri %80 düşüş göstermiştir (Göçer, 2015, s.59). 2010 yılında 14 milyonu geçen turisr sayısının sonraki dönemde düşüş yaşaması hem turizm sektörünü hem de yan sektörleri etkilemiştir.

Arap Baharının en büyük zarar verdiği sektörler arasında turizm sektörü yer almaktadır. Arap Baharından sonra Ortadoğu'da beş temel turistik bölge olan Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Lübnan'a gelen yıllık toplam turist sayısı dörtte bir azalmıştır. Turizm gelirleri bölge halkının önemli bir bölümünü oluşturduğundan, turizmde yaşanan olası bir dalgalanma, bu ülkelerin ekonomilerini oldukça olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Masetti, Körner vd., 2013, https://www.dbresearch.com/PROD/RPS_EN-PROD, s.6-7).

Arap Baharı sonrasında turizme yapılan düzenlemeler ve tekrar girişimlerle turist sayısı artmaya başlamıştır. 2015 senesinde ise uluslararası turist varışları bir önceki seneye göre %4 artış göstererek 53.3 milyon turist sayısına rağmen henüz 2010 yılındaki turist sayısına ulaşılamamıştır. 2015 senesinde uluslararası turist varışlarında Ortadoğu'nun dünya turizm pastasındaki pazar payı ise %4'dür (Saylan ve Koç, 2016) UNWTO - Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün açıklamış olduğu verilere göre dünya genelinde seyahat eden kişi sayısı 2017 yılında % 7'lik artışla 1,322 milyon seviyesine ulaşmıştır. Bu oran 2010 yılından beri son yedi yılda elde edilen en yüksek büyüme rakamı olmuştur (Türkiye Otelciler Birliği, http://www.turob.com/tr, 20 Haziran 2020).

Yapılan açıklamalar ve verileri incelediğimizde Ortadoğu turizm ekonomisinin bölge ülkeleri için önemli bir yere sahip olduğunu ve ekonomileri açısından da önemli bir yeri olduğunu görülmektedir. Mısır'da ise turizmin hem ülke ekonomisinin hem de istihdamın önemli kaynaklarından olduğu görülmektedir. Bölgede yaşanan karışıklıklar turizm ekonomisini ve ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir.

3. ORTADOĞU'DA TÜRKİYE ve MISIR'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE TURİZM

Türkiye ve Mısır, Ortadoğu'da nüfus, tarih, ekonomik özellikler ve turizm zenginliği bakımından bölgenin lokomotif ülkelerindendir. Türkiye turizm çeşitliliği ve istikrar ile ön plana çıkarken Mısır ise tarihin kazandırmış olduğu zengin turizm yapılarıyla bölgedeki yerini korumaktadır. Çalışmanın bu bölümünde iki ülkenin turizm özellikleri, Ortadoğu turizmindeki yerleri ve turizmin bu iki ülkeye etkileri çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

3.1. Ortadoğu Turizminde Türkiye'nin Yeri ve Önemi

Türkiye sahip olduğu coğrafi konum, ideale yakın tabiat ve iklim koşulları ve kültürel benzerlikler sebebiyle Ortadoğu ülkelerinde önemli bir sağlık ve termal turizm bölgesidir. Özellikle son yıllarda getirilen vize kolaylıkları, sınır ayrıcalıkları ve diğer birtakım siyasi-kültürel ilişkiler Türkiye'nin turizm gelirindeki artışı da beraberinde getirmiştir (Taş, 2014, s.41).

Türkiye bazı Arap ülkeleriyle sınır komşusu, diğerleri ile de yakın coğrafi konumlarda bulunduğundan, Arap turistler Türkiye'nin toplam turizm talebinin göz önünde bulundurulması gereken bir kısmını oluşturmaktadır. Türkiye, Arap kültürüne tarihi ve dini açıdan benzerliğinden, kentli nüfus kavramından, Türkiye'de farklı turizm çeşitleri sunabilecek tesislerin var olması vb. nedenlerden, Arap turistler için bölgedeki diğer rakip ülkelere oranla daha çok tercih edilmektedir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.76-77). Dolayısıyla Türkiye'nin aldığı Arap turist sayısı 2000 yılında 344 bin 594 iken 2012 yılında bu rakam 2 milyon 440 bin 721 olmuştur. Yalnızca Arap vatandaşların Türkiye'deki toplam turizm payının 2012 yılında %6,84 olduğu bilinmektedir. Buna rağmen birtakım sebepler nedeniyle 2013 yılında Türkiye'ye gelen Arap turist sayısı 2 milyon 77 bin 708'e gerilemiştir. Bu bağlamda Arap Baharının Türkiye turizmine etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu konu çalışmanın "5.3. Arap Baharının Türkiye'ye Turizm Yansımaları" kısmında incelenecektir.Arap Baharı'nın Türkiye turizmine yansımaları

incelendiğinde, Türkiye turizminin Arap Baharından oldukça olumlu etkilendiği görülmüştür.

Mısır, Lübnan, Suriye ve Libya gibi ülkelerdeki siyasi belirsizlikler nedeniyle bu Arap Ülkelerine seyahat etmeyen turistler bir alternatif olarak Türkiye'yi tercih etmiştir. Körfez ülkelerindeki yönetimler, vatandaşlarını tehlikeli bölgelere seyahat etmemeleri için uyardığından, Türkiye'ye Arap Emirlikleri'nden gelen turist sayısı artmıştır. Türkiye'ye gelen Arap turist sayısının artmasının diğer farklı nedenleri olarak Türkiye'nin Arap Dünyası ile olan yakınlaşması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürüttüğü tanıtım faaliyetleri, Türk TV dizilerinin Arap Ülkelerinde yayınlanıyor olması, Ortadoğu ülkelerinde bulunan seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin faaliyetleri örnek verilebilir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.72).

TÜİK verilerine göre Körfez Ülkelerinden 2011-2013 yılları ağustos aylarında Türkiye'ye gelen turist sayısında büyük miktarda artışa rastlanmıştır. Örneğin, Birleşik Arap Emirliklerinden gelen turist sayısı 2011 yılından 2012 yılına %373 oranında artmıştır. Aynı şekilde 2011-2012 yılı ağustos ayı rakamları karşılaştırıldığında Katar'dan gelişler %595, Suudi Arabistan'dan ise %159 oranında artış göstermiştir (Nuroğlu, 2016, s.3).

Türkiye'nin uluslararası bağlamdaki imajı hakkında 2011 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada, Ortadoğu'daki Türkiye imajının, diziler sayesinde olumlu bir ilerleyiş gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan Ortadoğulu kişilerden %74'ü daha önce Türk dizilerinden en az birini izlemiş ve Türk oyuncularından en az birini tanıyabilmiştir. Yine Ortadoğu'da gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise katılımcılara tatil yapmak istedikleri ilk beş ülke sorulmuş ve katılımcıların büyük çoğunluğu kendi istedikleri ilk beş ülkeye Türkiye'yi dahil etmiştir (Güngör, 2015, s.494).

Tablo 1'de Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı senelere göre verilmiştir ve turist sayısının son yıllarda artış gösterdiği görülmüştür. Tabloda verilen ülkelerden Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı 2012 yılında 1 milyon 710 bin iken, 2013 yılında 2 milyon 77 bin olmuştur. Turist sayısındaki artış 2014 senesinde

de korunmuş ve Türkiye'ye seyahat eden kişi sayısı yüzde 20,12 oranında artarak 2 milyon 495 bine, 2017 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanluğı Sınır İstatiklerine göre 3 buçuk milyonu geçmiştir.

İstanbul, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan gelen turistler tarafından Türkiye'de 2014 yılında da en çok tercih edilen turistik bölge olmuştur (İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014). 2014 yılında İstanbul'a gelen Arap turist sayısı bir önceki yıla oranla %26,3 oranında artış göstermiştir. 2016 yılında Arap ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısı 2 milyona yaklaşmış olup 2011 yılından 2017 yılına bu oran %24'e ulaşmıştır (İstanbul Turizm İstatistikleri Raporu, https://istanbul.ktb.gov.tr/, 14 Ekim 2020).

2017 yılında Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 44 artarak ve 3.6 milyona çıkmıştır. 2010'da İstanbul'da toplam ziyaretçiler içinde yüzde 10 olan Ortadoğulu turistlerin payı 2017'de tüm zamanların rekoru ile yüzde 24.3'e yükselmiştir. 2018'in ilk 4 ayından 4.2 milyon turist ağırlayan İstanbul'a gelen Ortadoğulu turist sayısı ise 967 bin olmuştur (https://www.hurriyet.com.tr, 20 Haziran 2020).

İstatistikler incelendiğinde Türkiye'nin Ortadoğu turizminde popülerliğinin giderek arttığı görülmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu turizminde giderek artış göstermesinin farklı sebepleri bulunmaktadır. Dünyada yayılmaya başlayan İslamafobi ve bölgede yaşanan siyasi, sosyal ve askeri bazı olaylar Ortadoğulu turistleri Türkiye ve diğer alternatif güzergâhlara yönlendirmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'nun komşusu olması ve kültürel anlamdaki yakınlığın yanı sıra sergilediği doğal güzellikler, tercihin bir diğer sebebidir.

3.2. Ortadoğu Turizminde Mısır'ın Yeri ve Önemi

Mısır, 7 binyıllık bir tarihi geçmişe sahip olduğu için kültüreturizmi oldukça gelişmiştir. Tapınaklar, piramitler, mezarlar bakımından çok zengin olan, aynı zamanda Firavun, Yunan ve Roma döneminden kalan birçok antik kalıntıya da ev sahipliği yapan ülkede, turizm faaliyetleri sadece bunlarla sınırlı kalmamış; Akdeniz, Kızıldeniz ve Nil

Nehri'nin varlığı bu faaliyetleri daha da çeşitlendirmiştir. Kızıldeniz ve Akdeniz'in varlığı ile bölge ikliminin sağladığı imkanlarla kıyı turizmi gelişmiştir. Mısır'a seyahat eden turistlerin bir kısmı Nil Vadisi çevresindeki antik eserleri incelerken bir kısmı da Kızıldeniz çevresine ziyarette bulunmaktadır. Çünkü Kızıldeniz su altı çeşitliliği bakımından oldukça zengin koşullar sunmaktadır. Buradaki mercan resifleri dünyanın en zengin ekosistemlerinden birini oluşturmaktadır (Salama, 2014, s.451). Fiziki coğrafya bakımından ise Mısır, Nil Vadisi ve Deltası, Doğu Çölü, Batı Çölü ve Sina Yarımadası olarak dört bölüme ayrılmaktadır.

Ortadoğu turizmi bölgede yaşanan askeri ve siyasi krizlerden hem tarihi dönemde hem de günümüzde etkilenmeye devam etmektedir. Mısır ise bu krizlerden bölgedeki hem nüfus hem de siyasi anlamdaki büyük ülkelerden biri olması sebebiyle sürekli olarak etkilenmiştir.

2001 senesinde Orta Doğu bölgesinde yaşanan gerginlikler ve 11 Eylül olayları Mısır turizminin oldukça zor bir dönem geçirmesine sebep olmuştur. Bu durum sadece Mısır'da değil, diğer Orta Doğu ülkelerinde de hissedilmiştir. Mısır'daki turist sayısı, genel olarak yıllara göre artış göstermiş olmasına rağmen 2001 yılında 2000 yılına göre önemli ölçüde (%15) düşüş göstermiştir. 2002 yılında ise sektörde bir iyileşme yaşanmıştır. Bu iyileşmenin sebebi ise turizm bakanlığının aldığı tedbirlerdir. Bakanlık bu kapsamda tur operatörlerini desteklemiş, tanıtım faaliyetlerine hacimli bütçeler ayırmıştır. Bunlar sonucunda turizmde hızlı bir iyileşme sağlamıştır. Mısırlı yetkililer, söz konusu kriz döneminde ülkeye yapılan Charter uçuşlarını garanti altına almak için İngiliz tur operatörlerine, yıl sonuna kadar boş kalan koltuk başına 124 sterlin ödeme taahhüdünde bulunmuştur. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ülke turizmindeki sorunlar başarılı bir şekilde giderilmiştir. Yapılan bu başarılı çalışmalar Mısır turizm Bakanı, Mamdauh El-Beltaguini'nin UNWTO tarafından 2001 Kriz Masasına başkan seçilmesine neden olmuştur (Salama, 2014).

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC)'nin hazırladığı raporda 2002'de 4,2 milyar dolar GSYH'ye sahip olan Mısır'da turizmin payının %4,5 olduğu belirtilmiştir. Bu rakamların da gösterdiği gibi turizm Mısır'daki önemli sektörlerden

birisi olmuştur. Hatta 2013 darbesine kadar Mısır ekonomisine döviz girdisi sağlayan 2. sektör haline gelmiştir (Salama, 2014).

Mısır, Arap Baharı'ndan önceki süreçte 2010 senesinde 14,051 milyon kişi ağırlamış ve 12,528 milyar Dolar gelir elde etmiştir. Ancak ülkede yaşanan olumsuz olaylar sebebiyle 2011 yılında ülkeye gelen turist sayısı (%32.41) ve turizm gelirleri (%30.50) önemli bir azalış göstermiştir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014).

Türkiye Seyehat Acenteleri Birliği'nin 2017 Ocak-Haziran raporunda seyehat ve turizmin GSYH'ye toplam katkısını açıkladığı raporda 2016 yılı için Mısır, dünya ortalamasının altında 46. sırada 19.4 milyar $ gelire sahip iken turizmin toplam katkısı oransal incelendiğinde %7,2 ortalama ile dünya sıralamasında 129. sırada yer almıştır. Turizmin ekonomiye olan katkısının yanı sıra istihdama olan katkısıda önem arz etmektedir. WTTC'nin açıkladığı verilere göre 2017 yılında Mısır'da 773.000 kişi turizm sektöründe istihdam edilmiştir. Mısır'da yurtiçi hasılaya turizmin payının oransal olarak arttığı görülse de büyüyen turizm ekonomisi ve artan turizm hareketlerinin gerisinde kaldığı görülmektedir.

3.3. Türkiye'nin Coğrafyası ve Turizm Özellikleri

3.3.1. Tarihi Özellikler

Türklerin Anadolu'ya girişi olarak kabul edilen 1071 Malazgirt Savaşı ile başlayan ve günümüze dayanan dönem Türkiye Tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu dönem içinde Türkiye'de Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi bulunmaktadır.

1040 yılında Tuğrul Bey ve Çağrı Bey önderliğinde kurulan Büyük Selçuklu Devleti Malazgirt Zaferi ile Anadolu'ya girmiş ve fetih sürecini hızlandırmıştır. Son Selçuklu Sultanı Sultan Sencer'in 1157'de vefatıyla Büyük Selçuklu Devleti dağılmıştır. Selçuk Bey'in torunu Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 1075'de İznik'i fethedip daha sonra yine yıkılacak olan Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.

1299’da kurulan Türk beyliklerinden Osmanlılar, Anadolu coğrafyasında doğru politik ve askeri hamleleri gerçekleştirerek büyüme elde etmiştir (Sümer, 2019).

1453’te İstanbul’un fethedilmesinden sonra, gün geçtikçe çok uluslu bir imparatorluk haline gelen Osmanlı, Yavuz Sultan Selim döneminde Mekke, Medine, Kudüs ve Mısır’ı fethetmiştir. Bu sayede İpek ve Baharat Yolları’nın kontrolünü ele geçiren Osmanlı, oldukça büyük bir gelir kaynağını ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti’nin yükseliş devri 1700’e kadar sürmüş, bu tarihten sonra ilk toprak kayıpları yaşanmaya başlanmıştır (Emecen, 2019).

1800’lü yıllarda çeşitli Avrupa ülkelerinin güç ve sömürge yarışı sonucunda siyasi, ekonomik ve askeri anlamda zor durumda kalarak büyük topraklar kaybeden Osmanlı Devleti’nde ekonomi, siyasi ve askeri alanlarda çeşitli reformlar gerçekleştirilse de imparatorluğun çöküşü kaçınılmaz bir hal almıştır. Osmanlı’nın son yıllarında Sultan II. Abdülhamid döneminde posta telgraf ağı kurulmuş, tren yolları ve istasyonlar inşa edilmiştir (Akyıldız, 2019).

I. Dünya Savaşında ağır bir yara alan Osmanlı Devleti yerine 1923’de Cumhuriyetin ilanı ile resmen Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu tarihten sonra imparatorluk bakiyesi olan Ortadoğu’da yer alan devletler ile yeni bir döneme girilmiş, devlet-tebaa sona ermiş, burada kurulan müstakil devletler ile yeni bir siyasi dönem başlamıştır.

3.3.2. Coğrafi Konum Özellikleri

Türkiye Cumhuriyeti topraklarının büyük bölümü Anadolu'da, küçük bir bölümü ise Balkan yarımadasının güneydoğu uzantısı olan Trakya'da yer almaktadır. 780.043 km² [1] (Harita Genel Müdürlüğü, https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce, 21 Ekim 2020) yüzölçüme sahip Türkiye’nin 8333 km sahil uzunluğu, 2753 km ise kara sınır uzunluğu bulunmaktadır (Özey, 2002, s.7). Türkiye’nin; Suriye, Yunanistan, İran, Irak, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan ve Gürcistan ile sınır komşuluğu bulunmaktadır.

[1] 814.578 km² (Doğanay, 1994, s.85; Özey, 2002, s.7),

Türkiye'nin hem Asya hem de Avrupa'da toprakları bulunmasına rağmen mevcut toprakların yalnızca %3'ü Avrupa kıtasında yer almaktadır. Türkiye'deki bu iki kıta İstanbul ve Çanakkale boğazları ile ayrılmaktadır. Türkiye, kuzey yarım kürede, orta kuşakta, Avrupa kıtasının ortasında bulunmaktadır. Dünyaya bir bütün olarak bakıldığında bir merkez özelliği taşımaktadır (Özey, 2002, s.327).

3.3.3. Turizm Özellikleri

Türkiye'de ekonomi ve istihdam bakımından en çok önem taşıyan sektörler arasında turizm sektörü bulunmaktadır. Yabancı turistler ülkeye döviz girişi sağlayarak ekonomiye katkıda bulunmakta, turistik bölgelerde ise istihdam imkânı yaratmaktadır. Bu sayede turistik bölgelerde bulunan küçük işletmeler de turistlerden gelir elde edebilmektedir.

Türkiye bölgeden bölgeye çeşitlilik gösteren coğrafi yapısı, farklı iklimlere ve zengin tarihi ile sağlık turizmi, kış turizmi, yayla turizmi, av turizmi, kongre turizmi, yat turizmi, inanç turizmi, rafting turizmi, su altı dalış turizmi, kuş gözlemciliği turizmi gibi çok sayıda farklı turizm çeşitlerine ev sahipliği yapabilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html, 19 Ekim 2020).

2002 yılına kıyasla turist sayısında 33 milyon kişilik bir artış yakalayan Türkiye'ye 2018 yılında yaklaşık 46 milyon yabancı turist gelmiştir. Turistlerin seyahatleri sürecince Türkiye'de bıraktıkları gelir miktarı yıllar boyunca düzenli bir artış göstermiş, 2002 yılında bu gelir toplam 13 milyon dolar iken 2018 yılında bu gelir 29 milyon dolar olmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Artan gelirlerde Türkiye'nin tarihi ve doğal güzelliklerinin etkisi önemlidir. Doğa turizminden, kıyı turizmine ve kültürel turizm ögelerine kadar Türkiye'nin çeşitli lokasyonlarında rekreasyon alanları bulunmaktadır(Fotoğraf, 1,4,6,8,9,12,14,16).

Turizm sektörü istihdam bakımından incelendiğinde 2000 yılında otel ve restoranlarda 776.000 kişi çalışırken bu değer 2010 yılında yaklaşık 1 milyon kişiye ulaşmıştır (Yıldız, 2011, s.65). WTTC'nin 2017 verilerine göre seyehat ve turizmin istihdama doğrudan katkısının 495 bin civarında olduğu belirtilirken seyehat ve

turizmin istihdama toplam katkısının 2 milyonun üzerinde olduğu belirtilmiştir. Açıklanan rakamlara göre bu oran dünya ortalamasının üzerindedir.

3.3.4. Turizmin Ekonomik Özellikleri

Turizm, ekonomi ile yatırım, tüketim, istihdam gibi yönlerden ilişkisi bulunan sosyo-ekonomik bir faaliyettir (Kozak, vd., 2013, s.134). Turizm sosyal bir faaliyet olmasına rağmen ülkelerin döviz darboğazının çözülmesini ve istihdam artışını sağlamaktadır. Turizmde son yıllarda yaşanan gelişmeler doğrultusunda turizm, ekonomik anlamda gelişmenin en önemli şartlarından biri kabul edilmeye başlanmıştır (Çımat ve Bahar, 2003, s.12).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) Türkiye'nin ödemelerindeki denge açığını kapatmak amacıyla turizm faaliyetlerini geliştirici faaliyetler gerçekleştirilmesi ve ülkedeki mevcut turizm kaynaklarından sonuna kadar yararlanması ve bu kaynakların tanıtım ve reklamları için daha fazla faaliyetler gerçekleştirilmesi adına kararlar alınmıştır. Sonraki yıllarda yapılan kalkınma planlarında da turizm gelirlerinin artabilmesi adına teşvik kararları alınmıştır. Turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel işlevlerinden faydalanmak, turizmden elde edilen geliri ortalama tüketim harcamalarını arttırarak yükseltmek, tanıtım ve organizasyon faaliyetlerini turizm esaslarına göre gerçekleştirmek, turizm alanındaki yatırımlara özendirmek, turistik alanların korunmasını sağlamak gibi çok sayıda çeşitli faaliyetler her kalkınma planına eklendiği görülmüştür. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (2014-2018) ise daha özel konular eklenmiştir. Sağlık turizmi başta olmak üzere kongre turizmi, kış turizmi, kültür turizmi, helal turizmi gibi alanlarda altyapı eksikliklerinin giderilmesi, pazarın çeşitlendirilmesi, alternatif turizm türlerinin desteklenmesi gibi konularda pazar ve müşteri profili izlenmiş ve bu turizmlerin tanıtım faaliyetlerinin arttırılması hedeflendiği aktarılmıştır(Kozak, vd., 2013, s.135).

Türkiye Turizm Stratejisi'nde ülkenin tamamına yayılmış olan sağlık, termal, yayla, kış ve dağ sporları turizmine elverişli mekanların ve kültürel açıdan önem taşıyan bölgelerin uyumu sayesinde buralarda zayıf kalmış olan yerleşim alanlarının da turizm aracılığıyla güçlenmeleri sağlanmış olacaktır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Bu sayede elde edilecek olan turizm gelir-giderleri ile ödemeler dengesine katkıda bulunulması öngörülmektedir.

Turizm sektörü, yapısı gereği 55 farklı sektörle ilişki içerisinde olduğundan, Türkiye ekonomisinde etkisi çok büyüktür. Döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosunu etkilemekle kalmayan turizm sektörü, işgücü yüksek üretim tekniğine dayalı bir sektör olduğundan geniş istihdam sağlamaktadır. Buna ek olarak dönemsel olarak gençlere ve kadınlara yönelik iş imkanları yaratarak aile ekonomilerine ek gelir sağlamakta ve onların hayat kalitesini yükseltmektedir (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008, s.352).

Tablo 3'de turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı verilmiştir.

Tablo 3
Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı Milyar Dolar (2010-2017)

Yıllar	İhracat	Turizm Gelirleri	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (%)
2010	113.883,2	24.931,0	21,9
2011	134.906,9	28.115,7	20,8
2012	152.478,5	29.351,4	19,2
2013	157.610,2	34.305,9	21,3
2014	151.802,6	32.309,0	21,8
2015	143.934,9	31.464,8	21,9
2016	142.606,2	22.107,4	15,5
2017	156 992,9	26 283,6	16,7

Kaynak: Türkiye Seyehat Acenteler Birliği, https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri, (23 Temmuz 2020).

Tablo 3 incelendiğinde, yakın tarihte Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler ve siyasi belirsizliklerin turizm sektörünü de olumsuz etkilediği, kalkınma politikalarında bu durum hakkında çeşitli faaliyetler gerçekleştirilse de turizmde arzulanan hedeflere ulaşılamadığı görülecektir. Özellikle 2016 yılında turizmden elde edilen gelirin ciddi anlamda düşüş yaşadığı görülmektedir.

İhracat gelirlerinin ise 2010 yılından itibaren arttığı 2015 ve 2016 yıllarına ise sekteye uğradığı görülmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan azalmaya rağmen

gelirler 2010 yılı seviyesine göre ciddi bir artış gösterdiği söylenebilir. Turizm gelirleri ise ihracat gelirleri gibi 2010 yılından itibaren artmış, ihracat gelirlerinde 2015 ve 2016 yılında yaşanan düşüş turizm gelirlerinde de yaşanmıştır. İhracat gelirlerinin turizm gelirlerine oranın bakıldığında ise 2010 yılında 21,9 olan oranın 2017 yılında 16,7 'ye düştüğü görülmektedir.

Turizmin ekonomiye olan etkisini gösteren verilerden birisi de turizmden elde edilen gelirin ihracat gelirine oranıdır. Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı 2010-2015 arasında yaklaşık %20 civarında iken, 2016 yılında bu oran %15.5'e düşmüştür. 2017 yılında tekrar artmaya başlasa da 2015 yılı oranını yakalayamamıştır (Tablo 4).

Tablo 4
Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı Milyar Dolar (2010-2017)

Yıllar	İthalat	Turizm Giderleri	Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı (%)
2010	185.544,3	5.847,5	3,2
2011	240.841,7	5.531,5	2,3
2012	236.545,1	4.593,4	1,9
2013	242.177,1	5.253,6	2,1
2014	251.661,3	5.470,4	2,2
2015	207.203,4	5.698,3	2,8
2016	198.601,9	5.049,8	2,5
2017	233 799,6	5 137,2	2,2

Kaynak: Türkiye Seyehat Acenteler Birliği, https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri, (23 Temmuz 2020).

Tablo 4 incelendiğinde, turizm giderlerinin ithalat giderlerine oranının sabit seviyelerde seyrettiği, dolayısıyla da sektörün ithalata düşük oranlarda dayandığı anlaşılacaktır.

Türkiye, ekonomisinde sürekli olarak dış ticaret açığı oluşan, bu açığın kapanması için turizmden gelen dövize gereksinim duyan bir ülkedir. Tablo 5'deki turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranı incelendiğinde 2015 yılında %49,73 olduğu 2016 yılında ise hem ihracatın hem de turizm gelirinin azaldığı, dolayısıyla da turizm gelirinin dış ticaret açığını kapatma payının %10'luk bir düşüş yaşadığı görülecektir. 2017 yılında ise %50,52 ile en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir.

Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı ise 2015 yılında % 6,2 ye çıktığı görülse de 2017 yılında 2010 yılı ortlamasının altına düştüğü görülmektedir.

Tablo 5
Dış Ticaret Verileri ve Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (2010-2017)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA)$	Turizm Gelirleri	Turizm Gelirinin DTA Kapama Payı (%)	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (%)
2010	71.661.113	24.931,0	46,09	3,4
2011	105.934.807	28.115,7	34,13	3,6
2012	84.066.659	29.351,4	43,75	3,7
2013	99.858.613	34.305,9	32,35	3,9
2014	84.508.918	32.309,0	40,59	4,3
2015	63.268.398	31.464,8	49,73	6,2
2016	55.995.686	22.107,4	39,48	2,6
2017	76.806.700	26 283,6	50,52	3,1

Kaynak: Türkiye Seyehat Acenteler Birliği, https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri, (23 Temmuz 2020).

2016 yılında yaşanan çeşitli siyasi gelişmeler cari dengeyi olumsuz etkilemiştir. Yurtiçinde artış gösteren güvenlikle ilgili sorunlar, Rusya ile ilişkilerde yaşanan birtakım problemler, Ortadoğu'da gerçekleşen savaşlar, uluslararası bağlamdaki terör kaygıları, Türkiye'nin turizm gelirlerini önemli bir oranda düşürmüştür. 2016 senesinde Türkiye'ye gelmiş bulunan turist sayısı yaklaşık 31 milyon iken turizmden elde edilen gelirler bir önceki yıla göre 10 milyar dolar düşüş göstermiştir (Soyu, Karaçor vd., 2017, s.448). Bu veriler ışığında ülkeler arası gerçekleşen birtakım siyasi ve ekonomik sorunların, turizm sektörünü olumsuz etkilediği görülmektedir.

Türkiye'ye gelen turist sayısında 2016 yılında ciddi bir düşüş yaşamasına rağmen 2017 yılında tekrar bir düzelme olduğu, bir önceki yıla bakıldığında ise %27,84 oranında tekrar turist artışı yaşandığı görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6
Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Yıllara Ve Aylara Göre Dağılımı (2015-2017)

Aylar	Yıllar			% Değişim Oranı	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Ocak	1 250 941	1 170 333	1 055 474	-6,44	-9,81
Şubat	1 383 343	1 240 633	1 159 833	-10,32	-6,51
Mart	1 895 940	1 652 511	1 587 007	-12,84	-3,96
Nisan	2 437 263	1 753 045	2 070 322	-28,07	18,10
Mayıs	3 804 158	2 485 411	2 889 873	-34,67	16,27
Haziran	4 123 109	2 438 293	3 486 940	-40,86	43,01
Temmuz	5 480 502	3 468 202	5 075 961	-36,72	46,36
Ağustos	5 130 967	3 183 003	4 658 463	-37,96	46,35
Eylül	4 251 870	2 855 397	4 076 630	-32,84	42,77
Ekim	3 301 194	2 449 948	2 992 947	-25,79	22,16
Kasım	1 720 554	1 353 280	1 652 795	-21,35	22,13
Aralık	1 464 791	1 302 157	1 703 789	-11,10	30,84
Toplam	**36 244 632**	**25 352 213**	**32 410 034**	**-30,05**	**27,84**

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri.

Türkiye turizminin, dönemsel olarak yaşanan şiddet ve siyasi olaylardan etkilenmesine rağmen yıllara göre oransal olarak ve sayısal olarak bakıldığında düzenli bir artışı sağladığını söylenebilir.

3.4. Mısır'ın Coğrafyası ve Turizm Özellikleri

3.4.1. Tarihi Özellikler

M.Ö. 7000'li yıllarda ilk yerleşmelere rastlanılan ve aynı zamanda Mısır'ın da kurulu olduğu yer olan Nil Havzası, M.Ö. 3000'li yıllardan başlayarak çok sayıda büyük medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Önemli bir kültür mirası olan hiyeroglif yazısını dünyaya bırakan, ticaret ve zengin kültürüyle dikkat çeken Mısır medeniyetinin inşa ettiği piramitler, ulaşmış oldukları üstün mühendislik seviyesini göstermektedir. Tarihi boyunca Asurlular, Persler, Helen ve Roma İmparatorlukları tarafından işgal edilen Mısır'a bir dönem Memlükler ve Osmanlı devleti de yerleşmiştir. Araplar tarafından işgal edildikten sonra İslamiyet'i benimseyen Mısır, 1882 yılında İngiliz

denetimine girmiş, 1922 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın ilanından sonra kurulmuş olan Mısır Krallığı, 1950'li yıllarda gerçekleşen bir darbe sonrasında cumhuriyet yönetimine geçmiştir (Dağoğlu, 2005, s.67). Sonraki dönemlerde Mısır demokratik yönetime geçememiş askeri yönetimler ile devam etmiştir. 2012 yılında yapılan seçimler başarılı olsa da bir yıl sonra darbe ile kesintiye uğramıştır.

Mısır Arap Cumhuriyeti, 997.739 km^2' de 102 milyonluk nüfusu bulunan bir ülkedir. Ekonomisinin en önemli döviz kaynakları turizm, petrol ve petrol türevi ürünlerin ihracatı, Süveyş Kanalı'ndan elde edilen gelirler ve yurt dışında çalışan Mısırlı işçilerin döviz işlemleridir. Bu döviz kaynaklarına ek olarak Mısır, İsrail'den sonra Amerikan döviz yardımı almış olan ikinci büyük ülke statüsündedir. Mısır, Akdeniz'e olan kıyısı ve Ortadoğu pazarına yakınlığı nedeniyle önemli bir turizm bölgesidir. Doğu ve Batı'nın birleştiği noktada kurulan Mısır, tarih boyunca kültürel ve arkeolojik açıdan oldukça zengin bir bölge olmuştur (Waterbury, 1997, s.135). Bahsedilen bu etmenler Mısır'ın tarihi ve kültürel mirasını yıllar boyunca zenginleştirmiş, dolayısıyla uluslararası turizmde Mısır'ı önemli bir konuma yerleştirmiştir.

Mısır'ın yıllar süren kentleşme dönemi özellikle II. Dünya Savaşı sonrasındaki köyden kente göç döneminde şekillenmiştir. 1000 yılı aşkın bir zamandır Arap dünyasının önemli merkezlerinden olan ve aynı zamanda 1170-1345 yılları arasında dünyanın en büyük kenti olan Kahire, günümüzde Mısır'ın başkenti ve en büyük şehridir. 600'den fazla sayıda İslami esere ev sahipliği yapan Kahire, başlangıcı Orta Çağ'a kadar uzanan tekstil ihracatı, şeker üretimi, keten ve pamuklu ürün üretimi gibi faaliyetlerde uluslararası bağlamda önemli bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca Kahire, uluslararası nakliyecilikte Hindistan'dan Afrika ve Avrupa'ya geçişlere ev sahipliği yapan önemli bir bölgedir (Chapin, 1991, s.106).

II. Dünya Savaşı sonrası Mısır'da Arap milliyetçiliği propagandaları yükselmiş ve Hür Subaylar adı verilen bir grup, darbe ile yönetimi ele almıştır. Devam eden süreçte Mısır'da Abdünnasır dönemi başlamıştır. Bu dönemde Arap milliyetçiliği artmış ve Nasır, Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklamıştır. Arap milliyetçiliği anlayışının

bir sonucu olarak bu dönemde Suriye ile birleşme kararı alınmış ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Abdünnasır dönemi sonrası başlayan Enver Sedat döneminde ise Sedat, hem parti içindeki hem de ordudaki muhalifleri tasviye etmiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerden Mısır toplumu önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle 1977 sonrası baş göstermiş olan ve ekonomik sorunların sebep olduğu protesto gösterileri ordu tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Mısır'ın demokratikleşme sürecinde karşılaştığı en büyük sorun, sivil otoritelerin zora girdiği her noktada ordunun devreye girerek onları rahatlatması olmuştur (Seta Rapor, 2011, s.11).

Demokratik reformlar konusunda Mübarek öncesi dönemde yaşanan sıkıntılar yine Hüsnü Mübarek döneminde de aynı seyirde devam etmiştir. Demokrasiye dair umutları yeniden yeşerten olay, Mübarek'in devlet yönetimine geldikten hemen sonra Sedat döneminde tutuklanan önemli sayıda muhalifi serbest bırakması olmuştur. Zira bu olay, Mübarek'in ülkedeki otokrat yönetimi gevşeteceği sinyali olarak yorumlanmıştır. Ancak 1984 ve 1987 seçimlerinde muhalefete açılan kısıtlı alan, egemen parti UDP'yi avantajlı konuma getiren seçim yasası ve yasal düzenlemeler, nitelikli bir değişim getirememiş, muhalefetin artan eleştiri ve şikâyetleri rejimin tüm siyasi ve sosyal aktörler üzerindeki baskısını artırmasıyla sonuçlanmıştır (Seta Rapor, 2011, s.11).

1980 sonrası dönem, toplumsal baskıların artmaya başladığı bir dönem olmuştur. Özellikle ülkedeki muhalif gruplara yapılan baskılar artmıştır. 2005'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde şartların şeffaf olmaması birden çok adayın katılmasına rağmen demokratik bir ortamın olmadığını göstermektedir. Sonraki seçimler 2010 yılında yapılmış ve tekrar Mübarek Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ortadoğu'da fitillenen Arap Baharının etkisiyle tepkiler büyümüş, Mübarek devrilmiştir. Askeri yönetimin demokratik şartları oturtmasıyla yapılan seçimler sonucu Muhammed Mursi, Mısır'ın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır.

Mursi döneminde devam eden ekonomik ve diğer bazı sorunlar sonucunda Mursi 3 Temmuz 2013'te askeri darbeyle devrilmiştir. Bunun üzerine darbeyi destekleyenlerin ve darbe karşıtı olanların sokaklara dökülmesiyle demokratik yönetim

bir kez daha kesintiye uğramıştır (Akengin, 2015, s.174). Mısır'da askeri darbeden sonra gerçekleştirilen ilk seçimler Mayıs 2014'de, ikinci seçimler ise Mart 2018'de yapılmıştır. Darbenin lideri Abdulfettah es-Sisi, darbe etkisiyle ülkede meydana gelen korku ikliminden faydalanarak neredeyse tek adam olarak ilk seçimlere girmiş ve oyların %90'ından fazlasını alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2018 seçimlerinde farklı isimler adaylıklarını açıklamış olsa da bu kişiler ya adaylıklarını geri çekmeye zorlanmışlar ya da gözaltına alınmışlardır. Seçimlerde Sisi, Musa Mustafa ile yarışmış ve oyların %92'sini alarak ikinci dönem Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu seçimler muhalefet tarafından boykot edilmiş ve Musa Mustafa göstermelik bir aday olarak nitelendirilmiştir(Behçet, M., 2018, s. 303-321). Seçimlerin sonucu baskıyla gerçekleştiğinin göstergesi olarak Sisi'nin kazanmasıyla sonuçlanmıştır.

3.4.2. Coğrafi Konum Özellikleri

Mısır, Afrika kıtasının kuzey doğusunda bulunan, Sina yarımadasıyla Asya'ya bağlanan ve Asya, Avrupa ve Afrika'nın düğüm noktası niteliği taşıyan bir bölgede bulunmaktadır. Mısır'ın kuzeyinde Akdeniz, doğusunda ise Kızıldeniz bulunmaktadır. Sudan, Libya ve İsrail ile sınır komşusu olan Mısır'ın doğusunda Suudi Arabistan bulunmaktadır. Ülkenin kuzey ve doğusunda deniz, batı ve güneyinde ise çöl bulunmaktadır.

Ülke, 997.739 km^2 yüz ölçüme sahiptir ve topraklarının yalnızca %5'lik bölümü tarıma elverişlidir. Mısır'ın toprakları üç ana bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler aşağıda verilmiştir (Şentürk, 1996, s.196):

- Nil Vadisi: Mısır'ın en gelişmiş ve en çok nüfus bulunduran bölgesidir. 6650 km boyunda olan Nil Nehri, Sudan'dan Akdeniz'e kadar akmakta ve Mısır'ın su ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşılamaktadır. Nil Vadisi yukarı Mısır, aşağı Mısır ve Süveyş kanalı olmak üzere üç bölgeden oluşmaktadır. Nil nehrinin, ülkenin güneyinde bulunan Sudan, Burundi, Ruanda, Kongo, Tanzanya, Kenya, Uganda ve Etiyopya olmak üzere 9 ülkede kolları bulunmaktadır. Nil nehrinin kenarları ve özellikle Akdeniz'e döküldüğü bölgede oluşan delta, dünyanın en verimli topraklarıdır.

Dolayısıyla bu bölgelerde tarım oldukça gelişmiştir. Mısır'da ülke nüfusunun %99'u Nil vadisi ve deltasında yaşamaktadır. Nil vadisi, Mısır topraklarının %30'unu oluşturmaktadır.

- Batı Çölü: 997.739 km^2 'lik ülke yüzölçümünün 2/3 ünü (680.000 km^2) kaplayan Batı Çölü; kum tepecikleri, çıplak kayalar ve taşlardan ibarettir. Bölgede yaşanabilen bölgeler olan Siva, Bahariye, Farafra, Notrun, Kttara gibi vahalar bulunmaktadır. Bu bölgede ekonomik bir faaliyet gerçekleştirmek imkansıza yakın olduğu için çok az bir nüfus bulunmaktadır. Bölgede sulu tarım yapılabilmesi adına Güney Vadisi Kalkınma Projesi kapsamında faaliyetler gerçekleştirilmektedir.
- Doğu Çölü: Sina Yarımadası, Süveyş ve Akabe tektonik çukurlarının kırık hatlarında kalmış bulunan üçgen seklinde bir platodur. Bu bölgede de nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür ve bölge halkı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Mısır hükümeti bölgeye yatırımcı çekebilmek adına yatırımcılara, içlerinde 20 yıla kadar vergi muafiyeti de bulunmak üzere çeşitli teşviklerde bulunmaktadır.

3.4.3. Önemli Yerleri

Uluslararası bağlamda en köklü tarihe sahip ülkeler arasında bulunan Mısır, yıllar boyunca çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetler arasında en eskisi Firavunlar dönemidir. Bugüne kadar o zamanki şartlara rağmen inşa edilme şekli bir sır olarak kalmış olan ve dünyanın yedi harikası arasında bulunan piramitler, Firavunlar döneminde yapılmıştır. Buna ek olarak kuruluşu ayrı bir bilinmezlik olan ve rüzgârların da etkisi ile birtakım hayvan figürlerine bürünen sfenksler de bu bölgede bulunmaktadır (Dağoğlu, 2005, s.73).

Mısır'daki kültürel turlar genellikle Kahire'ye, Giza sfenks ve piramitlerine, Tutankamon hazinelerini içeren müzeye ve Memphis'e yapılır. Turistlerin izlediği güzergâh üzerindeki, örneğin Krallar Vadisi ve Karnak Tapınakları gibi birçok önemli arkeolojik sitler, Luksor'dan ve Nil'in orta kesimindeki Aswan'dan erişilebilecek

mesafe içerisinde kalmaktadır. Turistler genellikle Kahire'den hava yoluyla (kışın demiryolu ile) taşınarak Luksor ile Aswan arasında 3-11 gün süren bir gemi yolculuğu yaparlar. "Nil filosu" olarak isimlendirilen bu yolcu gemiciliği Mısır turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Nil, 6700 km uzunluğuyla dünyanın en uzun nehri kabul edilir ve buradaki kruvaziyer türü geziler de "Mısır'ın en iyi bilinen arkeolojik kalıntılarını –eski medeniyetlerini- görmenin romantik yolu"dur. Daha Thomas Cook'tan beri Nil'de gezilerin ünü yayılmış ve Agatha Christie'nin "Nil'de Ölüm" romanı da buraya merakı arttırmıştır (Özgüç, 2015, s.347).

Mısır, Antik Çağ'ın yedi harikası olarak tabir edilen 7 önemli eserden ikisini de topraklarında bulundurmaktadır. Keops Piramidi bunlardan ilki, aynı zamanda tarihten günümüze ulaşan en eski yapılardan olup Mısır'daki en büyük piramit olma özelliğini taşımaktadır. Bir diğer yapı ise İskenderiye Feneri'dir. Deprem ile yıkılmış olan bu fener tarihteki mimari yerini korumaktadır.

Mısır sahip olduğu coğrafi güzellikleriyle turizm çekiciliğini taşımıştır. Akdeniz sahilleri, tarihi dönemden kalan kültürel yapılar Mısır'ın turizm coğrafyasının ön plana çıkmasını sağlamıştır.

3.4.4. Yapısal ve Hidrografik Unsurlarının Turizme Etkisi

Mısır'ın tarihi ve jeolojik yapısı incelendiğinde her devirde taş mimarisinin diğer coğrafi bölgelere oranla gelişmiş olduğu görülecektir. Metamorfik özellikteki arazi, güneyde kumtaşı (Nübye greleri), kuzeyde Kretase ve Eosen kireçtaşlarıyla örtülmüştür. Granit, siyenit, diyorit, bazalt gibi magmatik kayaçlar Mısır'ın büyük çoğunluğunda hâkimdir. Ayrıca kumtaşı, kireçtaşı gibi diğerlerine oranla daha dayanıklı tortullar da bölgede bolca bulunmaktadır (Doğaner, 1994, s.113).

Piramitlerin yapımında bolca kullanılan kireçtaşı, Nil Nehri vadisi ve Libya platosundan elde edilebilse de piramitlerin dış yüzeylerinin kaplanmasında kullanılan beyaz kireçtaşları diğer taşlara oranla nadir bulunan kayaçlardandır. Kolay işlenebilen bu kireçtaşları da antik Memfis şehrinin kuzeydoğusunda bulunan taş ocaklarından elde edilmiştir. Piramitlerin iç yüzeylerinde ise Asvan bölgesinden elde edilen granit

kullanılmıştır. Piramitlerin inşasında kullanılan taşlar bunlardan ibarettir. Bu taşların piramitlerin inşa edildiği bölgeye taşınması çok zor olmasına rağmen çeşitli taş ocaklarından elde edilen tortullar ve kayaçlar, sular yardımıyla Nil Nehri üzerinden piramitlerin inşaat bölgesine taşınabilmiştir (Doğaner, 1994, s.85).

Mısır'da turist çeken bir diğer unsur olan mumyaların ise günümüze kadar saklanmasını sağlayan koruyucu bir madde olan nötron (natron), bölgedeki tuz gölleri sayesinde elde edilmiştir. Bu malzeme; mezar, tapınak, heykel, süsleme gibi turistik ögelerin yapımında da sıkça kullanılmıştır.

Hidrografya veya hidrografi (sular coğrafyası), yeraltı ve yer üstü sularının oluşum ve dağılımlarını araştıran ve insan yaşamı üzerine etkilerini inceleyen bilim dalıdır. Su ise Mısır bölgesi için hayati önem taşıyan bir kavram olduğundan çalışmanın bu bölümünde Mısır'ın hidrografisi incelenmiştir. Mısır'ın iklim şartları bölgedeki su varlıklarını sınırlandırmaktadır. Buna rağmen Nil Nehri'nin hem turizm hem de bölgedeki diğer çeşitli ekonomik faaliyetler üzerinde oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, Mısır'da çok fazla bilinmemekle birlikte çok sayıda çeşitli kaplıca bulunmaktadır ve kaplıcalardan sağlık turizmi açısından dikkat çeken kaplıcalar da vardır (Çevik, 2008, s.26).

Mısır'da yıllar boyunca nüfus, Nil Nehri ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla önemli birer turistik unsur olan antik kentler ve mezar tapınakların çoğunluğu Nil Vadisi'nde bulunmaktadır. Bu sayede günümüzde bu eserlerin kısa sürede gezilmesi de kolay olduğundan bu durum turistik bir cazibe etkisi oluşturmuştur. Nil Nehri ayrıca gemi turizmini desteklemiş ve tarihteki ilk turistik faaliyetlerin bu bölgede yapıldığı keşfedilmiştir. Özetle çeşitli tarihi ve görkemli eserlere ek olarak Nil Nehri'nin de göz önünde bulundurulması gereken bir turistik cazibesi bulunmaktadır. Örneğin Mısır'a özgü geleneksel fellukkalar (tekneler), Luksor ile Asvan arasında ulaşım yapılan yolcu gemileri vb. unsurlar Mısır turizmine katkıda bulunmaktadır (Mısır, 2004, s.167). Nil Vadisi'nde bulunan ve en çok ziyaret edilen yerler Luksor ve Karnak tapınakları ile Teb şehrindeki mezarlardır. 1800'lü yıllarda gemi turizmine ilgi oldukça artmış olmasına rağmen 1900'lü yıllarda gemilerde kömür yerine akaryakıt kullanılmaya başlanması, gemi turizminde bir düşüş yaratmıştır. Geleneksel fellukalar

(rüzgâr gücüyle hareket ederler) Asvan'da turistleri Nil'de gezdiren ve eski dönemleri anımsatan geleneksel ögeler olmasına rağmen bu yelkenliler kitle turizminin gelişmesiyle önemini yitirmiş, bunun yerine motorlu tekneler yaygınlaşmıştır (Doğaner, 1994, s.93-94).

Mısır'daki farklı turistik hidrografik unsurlara örnek olarak mercan kayalar, doğal su kaynakları, deniz sporlarına müsait alanlar, derin kıyılar verilebilir. Mısır'da 21 adet koruma alanı ve ulusal park mevcut olup, bunlardan en dikkat çekicisi Sina'da bulunan Muhammed Burnu'dur. Dalış sahalarına oldukça uygun olup 1983'te yalnızca dalış amaçlı bir yer olarak kurulmuş olmasına rağmen Mangrov ormanları, 1000 çeşit balığa, 200 çeşit mercana ve birbirinden faklı kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır (Mısır, 2004, s.213).

Mısır'ın Akdeniz limanları, İskenderiye ile Libya arasındaki kıyı kesimi, suların zenginliği ve güzel kumsallarıyla oldukça dikkat çekicidir. Kıyı turizmi, bu bölgede özellikle Maryüt Gölü'nü buradan ayıran kıyı oku üzerinde, batıda Sidi Kreir'den doğuda Abu Kır'e kadar, yaklaşık 40 km uzunluğundaki kumsallarıyla deniz turizminde İskenderiye ve çevresinde yoğunluk göstermektedir (Doğaner, 1994, s.93-94).

3.4.5. Turizm Özellikleri

Mısır Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde bulunan büyük ve önemli bir turizm merkezidir. Ayrıca çalışmanın önceki kısmında incelenen verilerden de anlaşılacağı üzere turizm, Mısır ekonomisinin oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Mısır ve turizm hakkında Mısır Merkezi Kamu Hareketliliği ve İstatistik Teşkilatı'nın (CAPMAS) 2011 yılına ait verileri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- 2005 yılında Mısır'ın aldığı turist sayısı 8,608,000 iken bu değer 2010 yılında %71,1'lik bir artış göstererek 14,731,000'e yükselmiştir.

- 2005 yılındaki 85,200,000 geceleme sayısı 2010 yılında 147,400,000'e yükselmiş, bu değerde %73'lik bir artış kaydedilmiştir.
- 2010 yılında turistler gerçekleştirdikleri seyahatlerde Mısır'da ortalama 10 gün konaklamışlardır. 2017 yılında ise;
- Toplam otel sayısı 1179,
- Toplam oda sayısı 161,039Toplam yatak sayısı 319,143 şeklinde yayınlanmıştır(CAPMAS, https://www.capmas.gov.eg/Pages/, 12.10.2020).
- Mısır'ın Sina Yarımadası'nda Kızıldeniz kıyısında bir tatil kenti ve önemli bir turizm merkezi olan Şarm El-Şeyh bölgesinde 200 otel, 55,000 oda ve 111,000 yatak bulunduğu belirtilmiştir. Bu değer ülkedeki toplam otel, oda ve yatak sayısının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.
- Turist rehberi sayısı 2005 yılında 8,808 iken bu değer 2009 yılında %45,1'lik bir artış ile 12,781 olmuştur.
- Turizm geliri 2005 yılında 6.8 milyar dolar iken bu değer 2010 yılında % 82,9'luk bir artış ile 12.5 milyar dolara ulaşmıştır, 2017 yılında ise turizm geliri 8.636 milyar dolara düşmüştür.
- Turizm yatırımları için 2005-2006 yıllarında 3,3 milyar, 2007-2008 yıllarında 5,6 milyar ve 2009-2010 yıllarında ise yaşanan küresel ekonomik kriz dolayısıyla 3.8 milyar Mısır Poundu harcanmıştır.
- Turizm sektörü, katma değer etkisiyle birlikte Mısır ekonomisinin yaklaşık olarak %12'sini oluşturmaktadır.

Mısır'da 2010 yılından itibaren azalan turist sayıları otellerin doluluk oranını da etkilemiştir (Tablo 7). Otellerdeki genel ortalamanın %55'ten %30'a indiği görülmektedir. İskenderiye dışındaki diğer şehirlerde doluluk oranın azaldığı dolayısıyla da konaklamalarda azalma olduğu tespit edilmiştir

Tablo 7
Mısır'ın Bazı Şehirlerindeki Otellerin Doluluk Oranı (%) 2010 - 2017 Yılları

Şehir	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kahire	52	39	37	40	50.3	40.9	42	27
Güney Sina	71	51	52	44	61.7	43.5	30	43
Luksor	44	18	14	13	12.2	14.6	14	18
Kızıldeniz	61	76	53	48	60.4	36.9	29	36
Asvan	34	10	10	7	11.8	16.2	17	18
İskenderiye	21	23	29	21	34.7	32.7	31	48
Giza	44	19	25	20	29.4	26.5	32	37
Genel Ortalama	55	43	39	36	48	35.4	30	34

Kaynak: Capmas, (2019). https://www.capmas.gov.eg/, 15 Ekim 2020.

Mısır'a dünya genelinden gelen turistlerin büyük çoğunluğu Avrupa ülkelerinden gelmektedir. Geçtiğimiz son 6 yılda sadece Arap ve Avrupa ülkelerinden gelen turistler, neredeyse Mısır'a gelen turist sayısının tamamına tekabül etmiştir (Yenişehirlioğlu vd., 2013, s.64).

Mısır'da GSYH'nin %10'una denk gelen turizm sektörü ülkenin birincil döviz kaynakları arasında yer almaktadır. 2010 yılında Mısır'a yaklaşık 14 milyon adet turist gelmiş ve bu turistlerden toplam 12 milyar dolar turizm geliri elde edilmiştir. Arap Baharı ve siyasi belirsizlik başta gelmek üzere Ortadoğu'da gerçekleşen çeşitli olaylar Mısır turizmini olumsuz etkileyerek 2011 yılında turizm sektörünün 2,5 dolarlık gelir kaybına uğramasına ve turist sayısının önceki yıla oranla %12,7 azalarak 9,8 milyon turiste düşmesine yol açmıştır. Buna rağmen 2012 yılında Mısır'a gelen yıllık turist sayısı %17,1 artarak 11,5 milyona yükselmiştir (CAPMAS, 2013). Bu yükselişe rağmen Mısır turizmi için yakın tarihteki turizm rakamları 2010 yılının gerisinde kalmıştır (AFESAM, 2016, s.13).

Mısır turizm potansiyeli yüksek bir ülkedir. Ülkenin güney kısmının çöl ile kaplı olmasına rağmen başta Kahire olmak üzere Nil Vadisi, Asvan, Sina Yarımadası, Kızıldeniz Kıyısı Delta ve Kuzey kıyısı önemli turizm lokasyonlarına sahiptir (Tablo 8, Fotoğraf 2,3,5,7,10,11,13,15). Kızıldeniz kıyısı mercan resifleriyle, Kahire kültürel varlıklarıyla önemli turizm lokasyonları arasında görülmektedir.

Tablo 8
Mısır'ın Belli Başlı Rekreasyon Alanları

Merkez	Turistik Yerler
Kahire	Mısır Müzesi, Midan Ramses, Seyyid El Hüseyin Camii, Roda Adası ve Eski Kahire, Gize ve Heliopolis, Keops Piramidi, Kefren Piramidi
Nil Vadisi	Minya, Beni Hasan, Hermopolis, Tel el-Amarna, Sevhac, Luksor ve Teb
Asvan	Philai Tapınağı, Abu Simbel
Sina ve Kızıldeniz Kıyısı	Aziz Katherina Manastırı, Aziz Antonius Manastırı, El-Kuseyr, Mercan Resifleri
Delta ve Kuzey Kıyısı	Dimyat, Zekazik, Raşid, İskenderiye

Kaynak: Çevik, H. (2008). Mısır'ın Turizm Coğrafyası. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.

En parlak dönemini 2010 yılında yaşayan Mısır turizmi ülkedeki 2013 askeri darbesi ve sonrasında yaşanan siyasi süreçlerden etkilenmiştir. Yaşanan siyasi süreçler sonucunda Mısır'a gelen turistlerde ciddi bir azalma yaşanmıştır. Daha önce Arap İsrail Savaşı, İkiz Kulelerin bombanlanması olayları sonucunda artışta olan Mısır turizmi, Tunus'ta başlayan Arap Baharı sürecinin 2010 yılı itibariyle ülkede etkili olmaya başlamasıyla etkilenmeye başlamıştır. Yaşanan askeri ve siyasi krizler ülkede güvenli ortamın tesis edilmemiş olması Mısır'ın turizmini de görüldüğü üzere olumsuz etkilemiştir(Grafik 1).

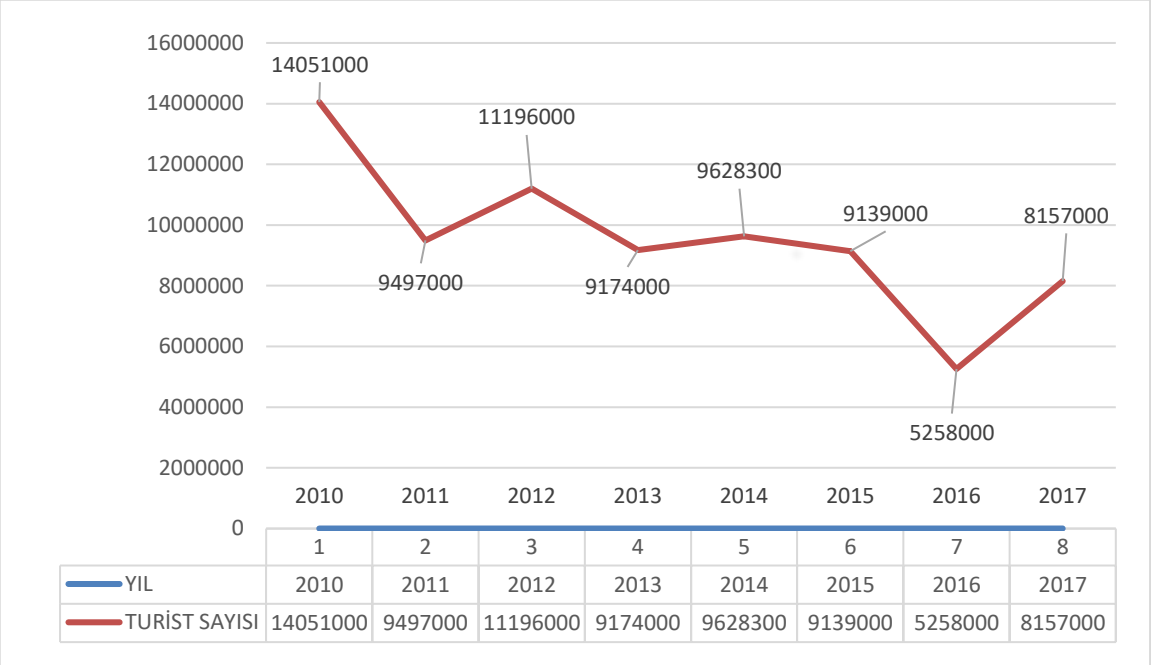

Grafik 1: Mısır'a Gelen Toplam Turist Sayıları (2010-2017 Yılları)

Kaynak: Dünya Bankası Mısır Turizm Verileri 2010 – 2017 Yılları Arasındaki Değişimi, https://data.worldbank.org/indicator (18 Haziran 2020).

2016 yılında Mısır Turizm Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmalar neticesinde turist sayısında önceki yıllara nazaran artış sağlanmaya başlasa da 2010 yılının seviyeleri görülmemiştir.

3.4.6. Turizmin Ekonomik Özellikleri

Bir ülkenin ekonomik anlamda kalkınmasını belirleyen en önemli ölçütler arasında bulunan ödemeler dengesindeki açığı kapatmada, turizm sektörü sayesinde edinilen döviz geliri çokça kullanılmaktadır. Özellikle Mısır gibi yılın büyük bir bölümü boyunca turizme müsait olan ve turistik cazibesi bulunan ülkeler, ekonomilerindeki ödemeler dengesini turizm sektörünü dinamik ve canlı tutarak sağlamaktadırlar. 2010 yılında 14,7 milyon turist sayısına ulaşan Mısır, turizmden 12,5 milyar dolardan fazla gelir sağlamıştır (Dünya Bankası, https://data.worldbank, 18 Aralık 2019).

Tablo 9'da Mısır'ın yıllara göre toplam turist sayısı ve toplam turizm geliri verilmiştir.

Tablo 9
Mısır'ın Yıllara Göre Toplam Turist Sayısı ve Toplam Turizm Geliri

Yıllar	Toplam Turist Sayısı (Milyon)	Toplam Turizm Geliri (Milyar Dolar)
2010	14.051	13.633
2011	9.497	9.333
2012	11.196	10.823
2013	9.174	6.747
2014	9.628	7.979
2015	9.139	6.897
2016	5.258	3.306
2017	8.157	8.636

Kaynak: The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?locations=EG, (18 Aralık 2019).

Tablo 9 incelendiğinde 2010 yılında 14.051.000 kişiye ulaştığı görülmektedir. Buna rağmen başlangıcı 2011 yılına dayanan siyasi sorunlar ve 2013'te yaşanan askeri darbenin, turizmi olumsuz etkilediği görülmektedir.

Mısır Turizm Bakanlığı'nın açıklamış olduğu verilere göre, ülke turizminin en verimli senesi 2010 yılı olurken, 2011 – 2013 seneleri arasında düşüş yaşayan Mısır turizmi, 2014 senesinde tekrar yükselişe geçmiştir. 2014 senesinden 2015 Ekim ayına kadar artış yaşayan Mısır turizmi, Ekim 2015'te düzenlenen terör saldırısının ardından Ruslara ait uçağın düşürülmesiyle ciddi kayıplar yaşamıştır. Mısır, 2016 senesinde ziyaretçi sayılarında 3.1 milyon turist kaybı yaşarken turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirde ise 2.5 milyar dolarlık bir zarara uğramıştır (https://www.turizmajansi.com/, 19 Haziran 2020). Mısır 2018 yılında %49'luk bir artış ile 2017 yılına göre turizmden 11.6 milyar dolar gelir elde etmiştir. Buna rağmen turizm geliri 2010 seviyelerini yakalayamamıştır.

2017 senesinde diplomatik süreçler ve tanıtım faaliyetlerinin ardından turizmde tekrardan iyileşme sürecine giren Mısır, 2019 yılında 8.3 milyon ziyaretçi ağırlamıştır. Böylece ziyaretçi sayılarında % 123 oranında artış kaydedilmiştir. 2017 senesinde Mısır'ı Avrupa ülkelerinden gelen 4.7 milyon turist ziyaret etmiştir (https://www.turizmajansi.com/, 19 Haziran 2020).

4. 2010 – 2013 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE – MISIR İLİŞKİLERİNİN TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN İNCELENMESİ

2010 yılı sonrasındaki süreç Mısır ve Türkiye için hem iç olaylar hem de uluslararası ilişkiker bakımından oldukça hareketli geçmiştir. Mısır'da başlayan gösteriler ve Türkiye'nin bu gösteriler karşısındaki tutumu,iki ülke arasındaki ilişkileri ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu bölümde 2010 – 2013 yılları arasındaki turizm hareketleri ve turizm coğrafyası faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır.

4.1. 2010 Öncesi Türkiye Mısır İlişkileri

Türkiye – Mısır ilişkileri tarihte Osmanlı Devleti dönemine dayanmaktadır. 1517 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Mısır, 1914 yılına kadar Osmanlı Devletinin resmi himayesi altında kalmıştır. Ancak bu sürecin son döneminde önce Fransızlar daha sonra ise İngilizler Mısır'ı işgal etmişlerdir. 1922 yılında ise Kral Fuad bağımsızlığını ilan etse de ülkenin diğer bölümlerinden çekilen İngilizler, Süveyş Kanalı bölgesini elinde bulundurmuştur. 1952'de Nasır ve General Necip önderliğinde gerçekleşen darbe ile Kral Fuad ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 1953'te ise Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet tarihimizde Mısır ile olan ilişkilerimiz özellikle halifeliğin kaldırılması olayında gerilmiş olsa da Mısır, Türkiye reformlarını takip eden bir ülke olarak devam etmiştir. Nasır, Enver Sedat, Mübarek dönemlerinin ortak özelliği bu üç liderin de ordu kökenli olmasıdır. Mübarek döneminde Türkiye - Mısır ilişkileri de hem ikili hem de diplomatik olarak iyi olmuştur. 2011 yılına gelindiğinde ise Mübarek, yönetimi bırakmak zorunda kalmış ve askeri geçiş yönetimi başlamıştır.

4.2. Arap Baharının Başlangıcı

Arap Baharı; Ortadoğu toplumlarının 2009 yılında başlattığı ve günümüzde de devam etmekte olan, mevcut rejimde, yönetim veya yöneticilerde çeşitli değişikliklerin gerçekleşmesini sağlayan protesto, ayaklanma ve devrimler olarak tanımlanabilmektedir (Tekek, 2012). Afrika'nın kuzeyinde ve Orta Doğu'da yaşanan bu isyanlar, 2009 yılından başlayarak çeşitli ekonomik krizlere öncülük etmiş ve bu krizlerin etkilerine güçlü ülkelerde bile rastlanmıştır. Otoriter rejimlere yönelik başlayan halk isyanlarının yeni dünya düzenini değiştireceği bilinmektedir, ancak bu değişikliklerin, isyanların yaşandığı bölgede oluşturacağı sonuçların olumlu veya olumsuz mu olacağı büyük bir bilinmezliktir (Çakmak vd., 2014, s.119).

Arap Baharının başlangıcı olarak kabul edilebilecek ilk hareketlilikler Tunus'ta gerçekleşmiştir. Tunus'ta seyyar satıcının durumunu prosteto etmek için 18 Aralık'ta başlayan ve hızla yayılmış olan gösteriler Tunus, Mısır ve Yemen'de yönetimin değişmesine ve devlet başkanlarının ülkeyi terketmesine sebep olmuştur (Akengin, 2015, s.173). Tunus'ta başlayan bu halk hareketleri daha sonra Mısır ve Libya'da da etkisini göstermiş, bu bölgelerde mevcut rejimlerin değişmesine yol açmıştır. Bu hareketler "Arap halklarının uyanışı" olarak da tanımlanmaktadır. 2011 yılında da yine halk ayaklanmaları sonucunda Yemen lideri görevini devretmiştir (Semin, 2011).

Tunus'ta da sömürgecilik, yolsuzluk ve işsizlik gibi kavramlar diğer Afrika ülkeleri ile benzer durumdadır. Çekoslovakya'da yaşanan Kadife Devrim, Tunus'ta bir gencin 2010 yılında işsizlik ve polis şiddeti nedenleriyle kendini yakmasıyla devam etmiştir. Ancak Kadife Devrim sonucunda Çekoslovakya demokrasiye geçmiş ve insanlar zarara uğramadan Çek Cumhuriyeti'ne ve Slovakya'ya bölünmüştür. Mısır'da da ülkedeki bireyler Tunus'ta yaşanan bu olayları kendilerine örnek edinmiştir. Bu durum 1989-1991 Doğu Avrupa ayaklanmalarına benzetilmiştir (Telci, 2017, s.61).

Tunus'ta gerçekleşen bu ayaklanmalar medyaya bir çeşit öfke patlaması olarak yansıtılsa da bu isyanlar aslında yöneticilerin uzun dönemler boyunca iktidarda kalması, işsizlik, insan hakları ve demokrasinin ihlalleri gibi çok sayıda sebepten oluşmaktadır (Çakmak vd., 2014, s.122).

4.2.1. Mısır'da Arap Baharının Başlangıcı

Tunus'ta başlayan ve Mısır'daki isyanlara öncülük eden olaylar Mısır'da çok daha büyük etkiler oluşturmuştur. Abdulbari Atwan bir yazısında Mısır hakkında "… çok ağır hareket etse de Mısır, yürümeye başladığında son derece büyük zararlar verebilecek bir güce sahiptir" diyerek Mısır'ı bir file benzetmiştir (Çakmak vd., 2014, s.124). Mısır'daki isyanların sebeplerinin anlaşılabilmesi adına ilk olarak Mısır'ın bölgedeki etkinliği ele alınmalıdır.

Geçmiş tarihlerden itibaren düzenli bir devlet kimliği olan Mısır, geçmişte ciddi anlamda bir sömürgeye de uğramamıştır. Batı ile ilişkilerini her zaman canlı tutan Mısır, uzun dönemler boyunca savaş halinde olmalarına rağmen İsrail'le olan ilişkilerini bile iyi tutmayı başarabilmiştir. Günümüzde ise genç nüfusun yaklaşık olarak yarısının işsizlikle karşı karşıya kalması, Hüsnü Mübarek'in otuz yılı aşkın bir süredir iktidarda olması ve yaşanan devasa yolsuzluklar devlet liderlerinin halka göstermeye çalıştığı mutlu tablolarla zıt düşmektedir. Mısır'ın nüfusunun 80 milyonun üzerinde olduğu göz önünde bulundurulursa, isyanın en büyük nedenlerinden birinin de işsizlik olduğu söylenebilir (Çakmak vd., 2014, s.124).

Mısır'da da isyanın başlangıcı Tunus'takine benzer bir şekilde işsiz bir vatandaşın kendini yakması olmuştur. Mısırlı isyancılar Tunus'taki devrimi kendilerine örnek alarak Arap Baharının başlangıcını oluşturmuşlardır. Mısır'da ayaklanan topluluğun ilk isteği mevcut sistemin ve Cumhurbaşkanının değişmesiydi. Burada halkın korkusu, Suriye'de Hafız Esad'ın ölümünün ardından devlet başkanlığına oğlu Beşar Esad'ın geçmesi ve Ürdün'de de Kral Hüseyin'in ölümünden sonra yerine oğlu II. Abdullah'ın geçmesinden hareketle benzer bir durumun Mısır'da da yaşanmasıydı. Dolayısıyla eylemlerin hedefi yalnızca mevcut Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek değil oğlu Cemal Mübarek de olmuştur. Özetle Mısır'da halk yönetimin babadan oğula geçmesine isyan etmiştir (Boztemur, 2011, s.57).

Tahrir meydanında büyüyen eylemlere çok yoğun bir katılım olmuş, ordu bile bölgeye müdahale etmeyerek eylemcileri desteklemiştir. Dönemin İngiltere ve ABD başkanları Cameron ve Obama, yaşanan eylemlerin Mısır ve bölge ülkeler adına

tehlikeye yol açtığını ifade etmiştir. Bu durum yaşanan olayların uluslararası gündeme de yansıdığının bir işaretidir (Çakmak vd., 2014, s.125-126).

Mısır'daki isyanlarda en etkili gruplardan birisi Müslüman Kardeşler olmuştur. Bir dönem isyanlar sonucunda iktidara geçmesi düşünülen grup, uluslararası bağlamda ise bazen bir "sivil toplum örgütü", bazen de "terörist bir oluşum" şeklinde adlandırılmıştır. Mısır'ın en iyi organize olmuş örgütü kabul edilen Müslüman Kardeşler grubu, yaşanan isyanlar süresince kitleleri yönlendiren en önemli gruplar arasında bulunmuştur (Demir, 2013, s.1).

Mısır'da muhalif olan kesimlerin neredeyse tamamı çeşitli siyasi baskılara uğramıştır. Buna ek olarak halkın elde ettiği gelirdeki dengesizlik gittikçe büyümüş ve en sonunda halk isyana başvurmuştur. Toplam on sekiz gün devam eden isyanın sonunda Hüsnü Mübarek yönetimi devrilmiştir. Bu olayla birlikte Mısır çok büyük bir devrime ev sahipliği yapmıştır (Telci, 2017, s.43).

Mısır'da yeni anayasanın kabul edilmesinin ardından gerçekleştirilen seçimlerde yeni cumhurbaşkanı olarak Müslüman Kardeşler'in aday gösterdiği Muhammed Mursi seçilse de, bir yıl sonra gerçekleştirilen askeri darbe ile iktidardan indirilmiştir. İlk defa demokratik bir yöntem ile seçilmiş olan Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı gerçekleştirilen bu askeri darbeye, uluslararası bağlamda çeşitli ülkeler farklı tepkiler göstermiştir.

Dünya genelinde Türkiye de dâhil çok az ülke darbeyi protesto etmiştir. Batılı devletlerin büyük çoğunluğu ise, bu darbenin demokrasiye de yapılmış bir darbe olmasına rağmen sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ortadoğu'daki bazı ülkeler ise darbeyle yönetime geçen yeni yöneticilere destek verdiklerini belirtmiştir. Yine darbeye karşı sessiz kaldıkları için ABD ve Avrupa ülkeleri, sert eleştirilere uğramıştır.

4.2.2. Arap Baharı Sürecini Etkileyen Etkenler

Arap Baharının başlangıcında işsizlik, rejimin baskıları, halkın taleplerine duyarsız yöneticilerin uzun süredir iktidarda oluşu gibi nedenler etkili olsa da, sürecin

arka planı incelendiğinde olayların başlangıcına yol açan birtakım tarihsel olayların bulunduğu görülecektir.

İlk neden olarak I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da kaybettiği topraklarda bulunan devletlerin yeniden kurulmalarının Avrupalı devletler eliyle planlaması verilebilir. Dolayısıyla bu bölgede bulunan ülkeler kendi özgürlüklerini tarihten alışmış olduğumuz bağımsızlık savaşlarıyla değil de Batı'nın istekleriyle elde ettiklerinden, Arap halkında birtakım eziklik duyguları oluşmuştur.

İkinci neden ise Arap halkının 1900'lü yıllardan beri Avrupalı devletlerce kandırılması, aldatılması, devamlı olarak adil olmayan anlaşmalar ve kapitülasyonlara maruz kalması ve dolayısıyla Arap halkının onurunun zedelenmesi olarak düşünülmektedir.

Arap Baharının başlangıcını etkileyen üçüncü ve en büyük neden ise bölgeye İsrail'in yerleştirilmesi ve 1948'den itibaren Arap-İsrail savaşlarının hep İsrail tarafından kazanılmasıdır. Bu durumla ilgili bir diğer neden olarak ise Mısır'da bir dönem başkanlık yapmış Cemal Abdul Nasır gibi İsrail karşısında etkili bir liderin yeniden bulunmamasıdır (Serbest, 2017, s.21).

Bu üç neden Mısır'da gerçekleşen Arap Baharının doğrudan nedenleridir. Haliyle bu doğrudan nedenler haricinde protestolara dolaylı bir şekilde yol açan bazı nedenler de vardır. Bunlara örnek olarak Batılı aktörlerin Ortadoğu'da daha fazla etkili olma isteği, Filistin'in intifadası, 2003 ABD-Irak Savaşı, İsrail'in Lübnan'a ve Gazze'ye saldırması verilebilir (Telci, 2017, s.47-49).

Yukarıda bahsedilen bütün nedenlerden dolayı ülkede büyük bir Batı karşıtı kesim oluşmuş ve bu kesim Batının desteklediği Mübarek rejimini protesto etmiştir. Hükümetin uyguladığı baskıcı faaliyetler nedeniyle muhalefet oluşturamayan gruplar dayanışma yaparak bir araya gelmişlerdir. Ayrıca, tam bu dönemlerde yaygınlaşmaya başlayan internet ve sosyal medya kullanımı, protestocuların bölgesel ve küresel haberlerden anında haberdar olmasını sağlamıştır. Buna ek olarak ülkemiz de bölgede aktif rol oynamaya başlamış, ekonomik ve sosyal yönleri Mısır halkı tarafından örnek

alınmaya başlanmış ve Türkiye, Mısır halkı tarafından "ulaşılması arzulanan hedef" olarak adlandırılmıştır (Telci, 2017, s.47-49).

4.2.3. Arap Baharı Sürecinde Siyasi Aktörlerin Rolü

İsyanın bir devrim olmasını sağlayan en önemli ögeler arasında iç aktörlerin sağladığı devrimci koalisyon olmuştur. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler, çok büyük eylemler düzenleyerek mevcut iktidar olan Mübarek rejimine karşı Kifaye Hareketi ile beraber hareket etmiştir. Kifaye, Mısır'daki entelektüel ve liberal kesim tarafından desteklendiği için Arap Baharı sürecinde Kifaye ve Müslüman Kardeşler'in beraber hareket etmesi, bazı yazarlar tarafından devrime giden yolda ideolojilerin göz ardı edilebileceğinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir (Telci, 2017, s.56-57). İsyanlar boyunca medya organları, iletişim teknolojileri ve sosyal medya aktif rol oynasa da burada asıl unsurun isyan eden halk olduğu unutulmamalıdır. Bu konu hakkında Telci bir yazısında şöyle yorum yapmıştır: "…işsiz ve günlük sadece iki dolara çalışan insanların akıllarına gelecek son şey Twitter ve Facebook olacaktır…" (Telci, 2017, s.58-59).

2011'de başlayan protestolar hem ülkedeki Müslüman Kardeşler'i hem de genç, işçi ve liberal-laik yönetim karşıtı kitleyi birleştirdiğinden çok büyük bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla Mübarek rejimi bu koalisyon karşısında pasif kalmıştır. El-Ezher, Selefiler ve Kıptiler, var olan düzenin değişmesini istememiş olsa da genç nüfus şiddetle değişimi savunmuştur. Hatta Mübarek rejiminin başlangıcından itibaren rejimi savunan El-Ezher, protestoların İslam dışı olduğunu belirtmiştir (Telci, 2017 s.63).

Mısır Ordusu, Mübarek'in gerçekleşen eylemlerden dolayı iktidarda kalamayacağını fark edip harekete geçse de isyan çıkaran gruplarca engellenmiştir. Bu dönemde cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiş, seçimi Müslüman Kardeşler'in adayı olan Muhammed Mursi kazanmıştır. Sonradan Muhammed Mursi'nin seçim sürecinde vermiş olduğu sözleri tutmadığı iddia edilmiş ve devrimci ittifak arasında kopukluklara rastlanmıştır. 6 Nisan tarihinde ise sosyalister ve Kifaye üyeleri yeni yönetimden desteğini çektiklerini duyurmuşlardır (Telci, 2017, s.65).

Temerrud ise Muhammed Mursi'yi, Mübarek rejiminin 30 yılda verdiği zararı bir senede telafi edememekle suçlamıştır. Muhalefet yeni yönetimin getirdiği hiçbir uzlaşma teklifini kabul etmemiştir. Yargı, medya, güvenlik güçleri, bazı iş adamları ve bazı devrimci gençlik örgütleri Müslüman Kardeşler yönetimini sona erdirmeyi amaçlamışlardır. Müslüman Kardeşler de kendi içlerinde bütünleşerek muhalefet gruplarının eylemlerine engel olmayı denemiştir (Miş ve Telci, 2013, s.22).

Arap Baharında medyanın etkisi de göz ardı edilmemelidir. Devrim sürecinde de sonrasında da medya etkin bir biçimde görev almıştır. Ordunun darbe planının bir parçası da Mursi rejimine karşı yalan haberler yayınlayarak halkı gösterilere yönlendirmek olmuştur. Bu bağlamda medyada rejim karşıtı haberler yayınlanmış, hükümete yönelik olumlu hiçbir habere rastlanmamıştır. Uzun bir süreç sonunda ordu askeri bir darbe yaparak Mursi'yi yönetimden indirmiştir (Miş ve Telci, 2013, s.22). Mursi yönetimine karşı gerçekleştirilen protestolarda bu rejimi destekleyen kişiler saldırılarla öldürülmüştür.

4.2.3.1. Arap Baharını Etkileyen Hareketler

Mısır'da siyasi hareketliliği etkileyen partiler ve dini hareketlere ek olarak 2000'li yıllarda çeşitli hareketlere de rastlanmıştır. Bu hareketler Mübarek rejiminin yıkılmasında rol oynamıştır. Aşağıda bu hareketlerden bazıları verilmiştir:

- Kifaye Hareketi,
- 6 Nisan Gençlik Hareketi,
- Demokratik Değişim İçin Ulusal Birlik,
- Halid Said Hareketi.

4.2.3.1.1. Kifaye Hareketi

Kifaye Hareketi, Mısır'daki sağ-sol öğrenci hareketlerine dahil olmuş kişiler tarafından saltanata, hilafete ve yolsuzluğa "Kifaye (Yeter)" sloganı ile 2004'te başlatılmıştır (Ayhan, 2011, s.102; Bölme vd., 2011, s.12). Mısır'da oldukça büyük bir

kitleye hitap etmeyi başaran Kifaye Hareketi'ne entelektüeller, İslamcılar, avukatlar ve sosyalistler öncülük etmiştir.

İlk başta bir sivil toplum hareketi olarak kurulan Kifaye Hareketi, sonradan siyasal bir harekete dönüşmüştür. Mısır halkı adına eşitlik, özgürlük ve adalet arayışı içinde olan bu hareket, Hüsnü Mübarek rejimine, İsrail'e (Filistin'deki politikaları için), ABD'ye (Irak'ın işgali için) ve Mısır'ın bu durumlar karşısındaki tepkisine/tepkisizliğine karşı eleştirel bir tepki olmuştur. Kifaye Hareketi, Mısır'daki siyasal, ekonomik ve toplumsal her türlü problemin çözülmesini amaçlamış, Mübarek rejiminin değişmesi gerektiğini savunmuştur (Bölme vd., 2011, s.12).

4.2.3.1.2. 6 Nisan Gençlik Hareketi

İlk olarak 2007 yılında bir sosyal medya platformu olan "Facebook" aracılığıyla, genellikle gençlerden oluşmuş bir harekettir. İlk olarak bir internet grubundan ibaret olan bu hareketin esas kurulma sebebi yolsuzlukla mücadele etmek, işçilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesini sağlamak ve onların sosyoekonomik konumunu iyileştirmekti. Ancak sonradan hareket, sosyal taleplerin bir sözcüsü haline gelmiş, bu sayede Mübarek karşıtı grupların desteğini toplamayı başarmıştır (Ayhan, 2011, s.95). Devrim sürecinde gençlerin sosyal medya aracılığıyla örgütlenmesini sağlayan hareket, 25 Ocak Mısır devriminde öncü güç olmuştur. 6 Nisan hareketi yalnızca Mısır'da devrime öncülük etmekle kalmamış, uluslararası bağlamda da halkların dikkatini çekmiştir (Bölme vd., 2011, s.18).

4.2.3.1.3. Demokratik Değişim İçin Ulusal Birlik

Demokratik Değişim İçin Ulusal Birlik, Mübarek rejimine muhalif konumda olan Mısır'ın eski başbakanı Aziz Sıtkı öncülüğünde ve eski bazı bakanların desteği ile 2005'te toplanmıştır. Üyeleri siyasetçiler, entelektüeller, hukukçular ve ekonomicilerden oluşmuştur. Hareketin amacı Mübarek rejimine halkın taleplerini iletmek, anayasada değişiklikler gerçekleştirmek gibi çeşitli taleplerle mevcut hükümeti baskılamak olmuştur (Bölme vd., 2011, s.16).

4.2.3.1.4. Halid Said Hareketi

2010 yılında Halid Muhammed Said'in polis tarafından dövülerek öldürülmesi Mısır ayaklanmalarının başlangıç sebebi olmuştur. Bu olaydan sonra "Hepimiz Halid Said'iz" sloganıyla bir araya gelen gençler Halid Said Hareketi'ni oluşturmuştur. Hareket, Mısır'da polisin aşırı güç kullanımına tepki göstermek ve Halid Said ile ilgili bilgileri paylaşmak için başlamıştır. Daha sonra ise Halid Said, Mısır kolluk kuvvetlerinin uzun yıllar boyunca ülkedeki olağanüstü hali suistimal ederek uyguladığı şiddetin bir sembolü olmuştur (Bölme vd., 2011, s.19).

4.2.3.2. Arap Baharında Ordu ve Medyanın Rolü

Mısır'da kuruluşu Mehmet Ali Paşa dönemine dayanan güçlü ordu, siyasi hayat üzerinde her zaman söz sahibi olmuştur. Dolayısıyla oldukça güçlü bir pozisyonda bulunan Mısır Ordusu, 1952 devriminden sonra adeta dokunulmaz olmuştur. Ordu bütçesinin büyüklüğü ve gelir kaynakları bilinmemektedir. Arap Baharının tamamında ordu, Arap ülkelerinde farklı görevler üstlenmiştir. Mısır ve Tunus'ta isyanlara önayak olmuş, Libya'da iç patlamaya yol açmış, Bahreyn'de ortaya çıkan ayaklanmaları bastırmış, Yemen ve Suriye'de ise ayaklanma sürecinde rol almıştır. Mevcut yönetimlerin değişmesinin ardından ordu, Mısır, Yemen ve Suriye'de yeni rejime geçilme sürecine müdâhil olmuştur (Vincent, 2014, s.211-213). Bazen ayakta kalan tek kurum olarak bazen de de bir baskı aracı olarak varlığını sürdürmesine rağmen Arap otoriter rejimlerinde ordu tarih boyunca daima siyasete dâhil bir konumda bulunmuştur.

Arap Baharının yaşanmasının ardındaki en büyük nedenlerden biri olan ordunun, Hüsnü Mübarek rejimini desteklemiyor oluşu, rejimin yıkılmasına yol açan en temel neden olmuştur. Sonrasında Mübarek rejiminin yıkılmasının ardından ülke yönetiminin başına geçen Mısır Ordusu, isyanlardan sonraki üç aylık süreçte sivil halka orantısız güç kullanmıştır. Yeni yönetime geçişte altı aylığına yönetimde olan Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, bu süreçte yargı, güvenlik, medya ve siyasete olan etkisini arttırmıştır (Bilgin, 2014, s.183-186).

Tarihsel süreç incelendiğinde Mısır'da yöneticilerin, isyanların bastırılması ve siyasete kimin katılacağının belirlenmesi adına medyayı ve kolluk güçlerini etkili bir biçimde kullandığı görülecektir (Bilgin, 2014, s.179). Arap Baharında da medya, oldukça büyük bir etken olmuş, bu dönemde bazı planlar dâhilinde kurmaca haberler yayınlanmıştır. Üst düzey yöneticilerin gerçekleştirdiği bu durumla özellikle "el-Ahram" gazetesinde karşılaşılmaktadır (Atacan, 2014, s.109). İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması, Arap Baharının uluslararası bağlamda yayılmasını da kolaylaştıran etmenler arasında bulunmaktadır.

4.2.4. Arap Baharının Mısır Siyasal Hayatına Etkisi

20 Ocak 2011'de başlayan hareketlilik 11 Şubat 2012 tarihinde Hüsnü Mübarek'in otuz yıl süren görevini bırakmasıyla yavaşlamıştır. Mübarek rejiminin bu kadar uzun bir süre iktidarda kalabilmesinin nedeni ise gücünün arkasında ABD ve Batı ülkelerinin desteğinin bulunuyor olmasıdır. Uzun yıllar boyunca ordu desteği ile otoriter bir yolda ilerleyen Hüsnü Mübarek, halkı sürekli baskılamış ve halk da bu durum karşısında sessiz kalmak zorunda kalmıştır. Mısır'da düzen yeniliklere kapalı, istikrarlı bir karaktere sahip olduğundan, Mısır'ın demokratikleşmesinin en büyük engelinin Hüsnü Mübarek olduğu fark edildiğinde Mısır Ordusu, çeşitli muhalefet örgütleri ve genç nüfusla beraber hareket etmiş ve Mübarek rejiminin devrilmesini sağlamıştır (Ayhan ve Algan, 2011, s.3-4).

Mısır'da yaşanılanlar dünya basınına on sekiz gün süren bir ayaklanma olarak yansımış olsa da olayların temeli aslında çok önceye dayanmaktadır. Örneğin Müslüman Kardeşler 2000'li yıllarda örgütlenmeye başlayan bir oluşumdur. Özellikle teknolojiden faydalanarak bir araya gelen genç nüfus ve 2004-2008 yıllarında işçi eylemlerini engellemeyerek destekleyen Mısır Ordusu, devrimin gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır. 11 Şubat 2011'de mevcut rejimin devrilmesiyle yönetimi ele geçiren Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, daha sonra 13 Şubat 2011'de anayasayı askıya almış ve meclisi feshetmiştir (Bilgin, 2014, s.185). Mısır daha sonra yeni bir anayasa hazırlamaya koyulmuştur (Uçarol, 2013, s.1212).

2012 senesinde ilk kez gerçekleştirilen demokratik seçimler ile Müslüman Kardeşler grubu tarafından aday gösterilen Muhammed Mursi oyların yaklaşık %51-%52'sini alarak (Miş ve Telci, 2013, s.21) Mısır'ın beşinci cumhurbaşkanı olmuştur. Aynı zamanda ilk defa seçimle başa gelmiş olan cumhurbaşkanı olarak kabul edilmiştir (Akgün ve Gündoğar, 2014, s.4). Bu sayede ülkede tarih boyunca dışlanmış ve ötekileştirilmiş İslami kesim siyasete dâhil olmuştur. Ancak Müslüman Kardeşler'in siyasete dâhil oluşu hem ulusal hem de uluslararası bazı aktörlerde rahatsızlık yaratmıştır (Miş ve Telci, 2013 s.21). Örneğin Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi Suudi Arabistan tarafından tehdit kabul edilmiştir. Bu durumun en temel nedeni Mısır'da siyasi hayatta yaşanacak köklü bir değişimin Mısır dâhil çeşitli Arap ülkelerinde de örnek alınıp aynı olayların gerçekleşmesinden duyulan korkudur (Şahinoğlu ve Ateş, 2017, s.122).

Muhammed Mursi'nin yeni cumhurbaşkanı olmasının ardından Mısır'da huzursuzluklar artmaya başlamış ve eylemciler Mursi iktidarının da değişmesini istemiştir. Bunun üzerine Mısır ordusu askeri bir darbe ile yönetimi yeniden ele geçirmiştir (Akgün ve Gündoğar, 2014, s.4). Mevcut seçilmiş yönetim ve tarafları tutuklanmış ve ülke de yeni bir askeri yönetim başlamıştır.

Bu askeri darbenin çok sayıda sebebi bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda bu nedenler dikey ve yatay nedenler olarak ikiye ayrılmıştır. Dikey nedenler arasında en önemli neden olan Mısır Ordusu tarafından yapılan Hür Subaylar darbesi sonucunda Mısır'da iç-dış siyaset üzerinde söz sahibi bir yapıya sahip olması gösterilmiştir. Ordu, ülkenin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra mevcut rejimin bir koruyucusu haline de gelmiştir. Mısır Ordusu, kendi çıkarlarıyla uyuşmayan her türlü hareketi ülke çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla orduda bazı subayların Mursi'yi orduya ve ülkeye tehdit olarak algılamasından dolayı askeri darbe gerçekleşmiştir. Yatay nedenler içinde ise Filistin meselesi bulunmaktadır. Mısır'da dış politikanın önemli bir unsuru olan Filistin meselesi hakkında Mursi, 30 Haziran 2012'de, Filistinlilerin hukuki haklarına destek verdiğini belirtmiştir. Filistin'de adeta bir direniş sembolü haline gelen HAMAS ile artan ilişkiler ve HAMAS'ın uzun seneler boyunca Suriye'de bulunan ofisini Mısır'ın başkentine taşıması, Mısır'da siyasetin İslamlaşmaya

yöneldiği algısını yaratmıştır (Şahinoğlu ve Ateş, 2017, s.112-120). Hüsnü Mübarek sonrası Mısır incelendiğinde ise ne yönetim biçiminde ne de ekonomik durumda bir değişiklik meydana gelmediği görülecektir. Hatta Mısır'da hırsızlık, şiddet ve cinayet vakalarında artış kaydedilmiştir (Semin, 2011, s.1).

2 Haziran 2012 tarihinde Hüsnü Mübarek, 239 kişinin ölümünden sorumlu tutularak müebbet hapse çarptırılmıştır. Ancak çeşitli sağlık sorunları dolayısıyla 27 Aralık 2012'de askeri hastaneye yatırılan Hüsnü Mübarek'in, 2013 yılında yeniden yargılanmasına karar verilmiştir. Daha sonra Mübarek ile ilgili suçlamalar sırayla düşürülmüş ve 2014 Kasım ayında eylemcilerin ölümünden dolayı verilen ceza iptal edilmiştir. 2015 yılında Mübarek ailesinin yolsuzluk suçlamaları Yargıtay'dan dönmüş ve bu süreçte üç yıllık hapis cezası verilmiş olsa da Mübarek'in avukatları üç yıllık sürenin dolduğu nedeniyle tahliye istemiştir. Bu süre boyunca hastanede kalmakta olan Mübarek 2017 yılında ise tahliye edilmiştir.

4.2.5. Arap Baharı Döneminde Mısır ve Türkiye İlişkileri

Bu dönem Mısır'da, Hüsnü Mübarek'in son yılında başlamış ve gösteriler sonucu Mübarek görevi bırakmıştır. Arap Baharı ve sonrasındaki darbeden sonra Cumhurbaşkanı Sisi döneminde Mısır radikal bir hal almış ve iki ülke ilişkileri oldukça olumsuz bir hal almıştır (Nouhy, 2017, s.70). Mursi döneminde Türkiye ile olan ilişkiler altın çağını yaşamıştır. Türkiye Mısır'a ekonomik anlamda destek sağlayacağını belirtmiş olup karşılıklı ziyaretler gerçeklemiştir.

2013 yılında Mursi'ye karşı basında dönemin Genel Kurmay Başkanı Sisi öncülüğünde gerçekleştirilen askeri darbeye Türkiye tarafından tepki gösterilmiştir. Mısır'da yaşananların halkın iradesine karşı bir saygısızlık olduğunu dile getiren Türkiye'de, yalnızca mevcut iktidar değil diğer siyasi partiler de ortak bildiri ile tepki göstermiştir (Telci, 2017, s.222-223). Türkiye, darbeyi gerçekleştiren aktörlere tepkisini gerek ulusal gerek uluslararası ortamlarda uzun bir süre boyunca göstermiştir. Dönemin Başbakanı, her konuşmasında Sisi yönetimine eleştiride bulunmuş ve konuşmalarında darbeyle görevden alınan Mursi'yi Mısır'ın gerçek cumhurbaşkanı kabul ettiğini belirtmiştir. Kahire hükümeti bu açıklamaları Mısır'ın iç işlerine müdahale olduğunu

iddia etmiş ve 2013'te Türkiye'nin Kahire Büyükelçisini "persona non grata" (istenmeyen kişi) ilan etmiştir. Bunun durum karşısında Türkiye'de Mısır'ın Ankara Büyükelçesini istenmeyen adam ilan etmiştir (Telci, 2017, s.238). Mısır'da darbe ile yönetime geçen Sisi hükümeti ülkemiz ile siyasi ilişkilerini düşürmüş ve bu durum Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir (Akgün ve Gündoğar, 2014, s.1). Türkiye hükümeti ise bu hamle karşısında, Mısır ile ilişkilerin daha da kötüleşmesi riskinden dolayı sessiz bir yol izleme kararı almış ve kendi siyasetini gözden geçirmiştir.

Türkiye ile Mısır arasında yaşanan bu gerginlikten sonra dönemin Dışişleri Bakanı Bahreyn ziyaretinde hükümetin gösterdiği tepkilerin Mısır'a müdahale olmadığını belirterek Türkiye ve Mısır halklarının kardeş halk olduğunu söylemiştir (Akgün ve Gündoğar, 2014, s.1).

4.3. Arap Baharının Türkiye'ye Turizm Yansımaları

Arap Baharı adlandırması, çeşitli farklılıklara rastlanmakla birlikte, bölgede monarşik yönetimlere karşı son yıllarda yaşanan çeşitli boyutlardaki halk hareketlerini belirtmek ve süreci bir demokratikleşme dalgası şeklinde ifade etmek için kullanılan kavrama verilen addır (Duran ve Özdemir, 2012, s.182). Arap Baharı dâhilinde yapılan eylem ve gösteriler, çeşitli medya kuruluşlarında ve konu hakkındaki araştırmalarda Arap Baharı ve Kışı, Arap Uyanışı, Arap İsyanı, Arap Devrimi gibi farklı şekillerde de adlandırılabilmektedir.

İlk olarak 18 Aralık 2010'da bir vatandaşın kendini yakmasıyla başlayan hareket 2011 yılında Libya'da Kaddafi rejiminin sonlanmasına, daha sonra da Bahreyn, Suriye, Yemen, İsrail, Cezayir, Irak, Ürdün, Fas, Umman, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Sahra'da çeşitli boyutlarda eylemlerin yaşanmasına yol açmıştır. Arap Ülkelerinin tamamına yakınında yıllardır yaşanan işsizlik, gıda yetersizliği, enflasyon, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğünden yoksunluk, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi çok sayıdaki farklı toplumsal sorun, bahsedilen ülkelerde eylemlerin yayılmasını hızlandırmıştır (Doğan ve Durgun, 2012, s.61). Bölge ülkelerinde halkın iktidara karşı olan tavrının karşıklıklı etkileşimlerle sokağa taşıması olayları büyütmüştür.

Uluslararası bağlamda dinamik turizm hareketlerine rastlanan en önemli bölgelerden birisi Kuzey Afrika-Ortadoğu-Körfez bölgeleri ve bu bölgelere yakın konumda olan Türkiye'dir. Çeşitli turistik cazibelere sahip Arap Ülkeleri ve Türkiye'nin ekonomik olarak kalkınması konusu ele alındığında turizm sektörü kritik önem taşıyan sektörler arasında yer almaktadır. Günümüzde çoğu ülke ekonomisi için vazgeçilmez düzeyde önem taşıyan turizmin, her türlü toplumsal olaya karşı oldukça hassas bir niteliği bulunmaktadır. Siyasi belirsizlikler sebebiyle zarar gören bu hassas yapı, ülkelerin ekonomilerini zarara uğratmaktadır. Ülkelerin siyasetlerinde ve içyapılarında yaşanan olumsuzluklar kısa dönemli olsa bile turizm açısından olumsuz etkileri ve eskiye dönme süreleri çok daha uzun süreçlerde yaşanmaktadır (Öztürk ve Şimşek, 2013, s.15).

4.3.1. Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Arap Ülkeleri'nde ve Türkiye'de Turizm Sektörünün Durumu

Turizm, çeşitli ekonomik faydalarından dolayı Arap Ülkelerinde birincil döviz kaynağı olarak görülmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse halkın çoğunluğunun vasıfsız işçilerden oluştuğu Mısır nüfusunun %10'u geçimlerini turizm sayesinde sağlamaktadır. Bahreyn'de istihdamın %17-18'i turizm sektöründe iken; Umman'da oteller yasa gereği çalışanlarının %50'sini yerel çalışanlardan oluşturmaktadır (Mustafa, 2010, s.37-49,Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.59-60). Bir başka örnek olarak; Ürdün'de turizm sektöründen elde edilen döviz geliri, yabancı ülkelerde çalışan Ürdünlü işçilerden gelen işçi döviz gelirlerinden sonra kazanılan ana döviz kaynağıdır.

Turizmin yukarıda bahsedilen faydalarının yanı sıra ülke ekonomilerinin diğer ekonomik kaynaklara olan bağımlılığını düşürücü etkisi bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Katar ve Bahreyn gibi Ortadoğu ülkeleri, büyük oranda petrol gelirine bağımlı olan ekonomilerini rahatlatmak adına turizm sektörüne önem vermeye başlamıştır. Ortadoğu'da seyahat ve turizm sektörü 2009 yılında toplam istihdamın %9,0'u olan 5.130.000 kişiye istihdam yaratmıştır. Bu değerin 2019 yılında toplam istihdamın %9,5'ini oluşturarak 6.786.000 kişiye çıkması beklenmektedir (Mustafa, 2010, 37-49, Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.59-60).

Turizm sektörü, birçok yönüyle ülkelerin kalkınmasında büyük etken olmasına rağmen; savaş, terör, siyasi kriz gibi dış etmenlerden kolayca etkilenmektedir. Fas'taki Sahra anlaşmazlığı, İsrail-Filistin arasındaki çatışmalar, Türkiye ve İsrail arasındaki gerginlikler, 2008'de yaşanan mali kriz, Ortadoğu ve bölge ülkeleri'nde yaşanan beklenmeyen protesto olayları, iç savaşlar ve darbe hareketleri, tüm dünya ile birlikte bölge ülkelerinin turizmin sektörünü de etkilemiştir (Weigert, 2012, s.209).

Bu durumu göstermek adına Grafik 2 ve Grafik 3'te bazı Arap ülkelerine ve Türkiye'ye ait Arap Baharı öncesi ve sonrası istatistikler verilmiştir.

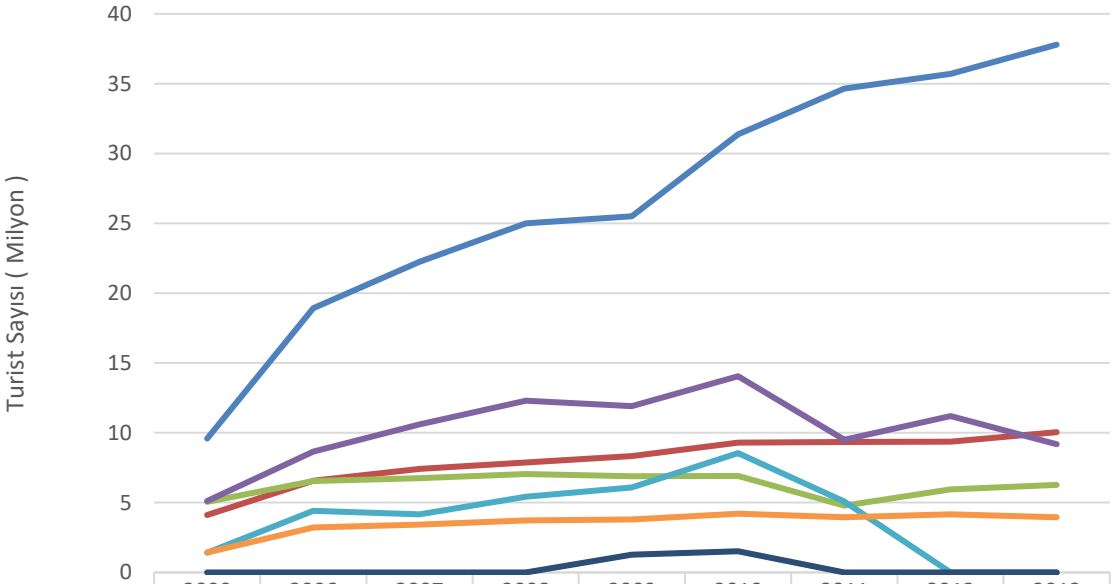

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	9.587	18.916	22.248	24.994	25.506	31.364	34.654	35.698	37.795
Fas	4.113	6.558	7.408	7.879	8.341	9.288	9.342	9.375	10.046
Tunus	5.057	6.55	6.762	7.049	6.901	6.902	4.785	5.95	6.269
Mısır	5.116	8.646	10.61	12.296	11.914	14.051	9.497	11.196	9.174
Suriye	1.416	4.422	4.158	5.43	6.092	8.546	5.07	0	0
Ürdün	1.427	3.225	3.431	3.729	3.789	4.207	3.96	4.162	3.945
Irak	0	0	0	0	1.262	1.518	0	0	0

Grafik 2: Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Bazı Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin Turizm Hareketlerinin Dağılımı

Kaynak: Hacıoğlu, N. ve Saylan, U. (2014). Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17.32, 61.

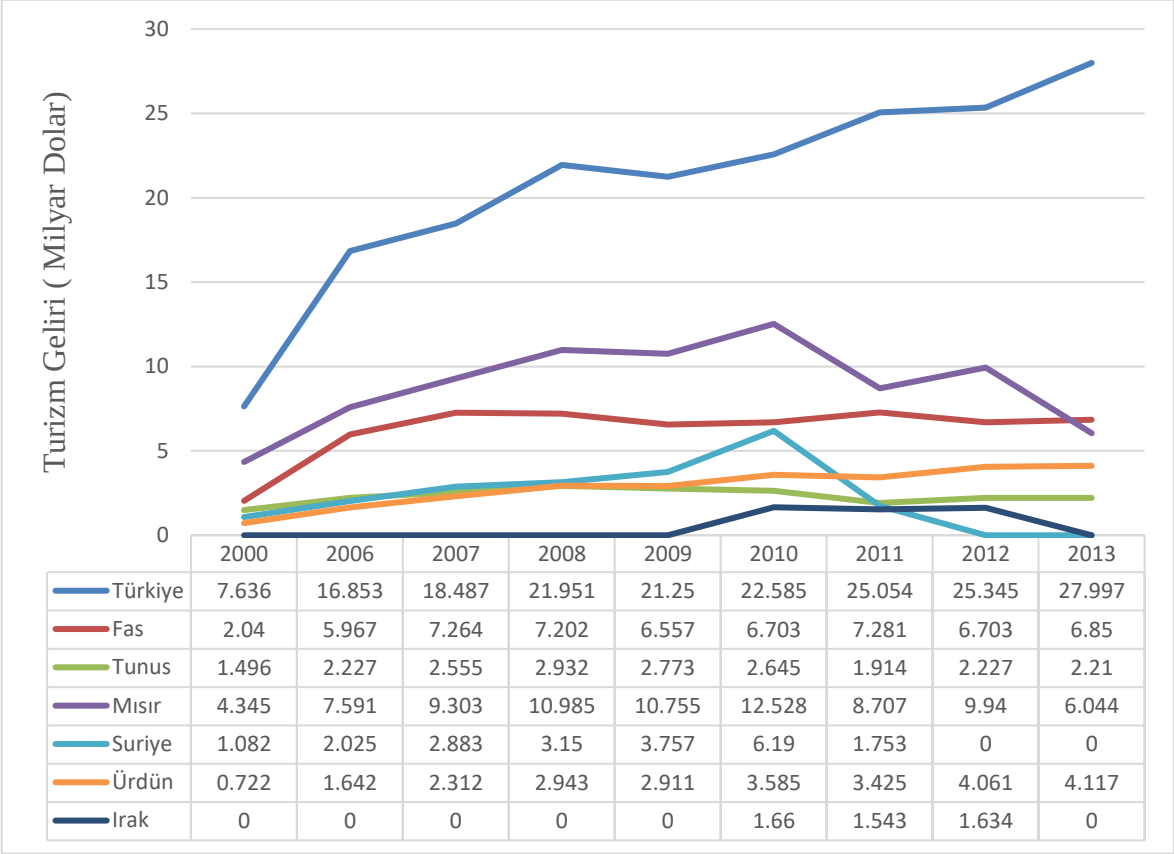

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	7.636	16.853	18.487	21.951	21.25	22.585	25.054	25.345	27.997
Fas	2.04	5.967	7.264	7.202	6.557	6.703	7.281	6.703	6.85
Tunus	1.496	2.227	2.555	2.932	2.773	2.645	1.914	2.227	2.21
Mısır	4.345	7.591	9.303	10.985	10.755	12.528	8.707	9.94	6.044
Suriye	1.082	2.025	2.883	3.15	3.757	6.19	1.753	0	0
Ürdün	0.722	1.642	2.312	2.943	2.911	3.585	3.425	4.061	4.117
Irak	0	0	0	0	0	1.66	1.543	1.634	0

Grafik 3: Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Bazı Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin Uluslararası Turizm Gelirlerinin Dağılımı

Kaynak: Hacıoğlu, N. ve Saylan, U. (2014). Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 17.32, 62.

Grafik 2 ve Grafik 3 incelendiğinde Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde ülkelerin küresel bağlamdaki turizm hareketleri hakkında aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir:

- Türkiye: Türkiye, grafikteki yıllar boyunca artan bir ivmeyle turist sayısını ve turizm potansiyelini arttırmıştır. Dünya turizminde turist sayısı bakımından 2013 yılında 6. sırada olan Türkiye turizminde, 2012 yılına kıyasla %5,9 oranında, turizm geliri bakımından ise %10,5'lik bir büyüme kaydedilmiştir. Bu verilere göre Türkiye, Arap Baharının başladığı 2010 yılından itibaren turist sayısı ve gelirinde sürekli bir artış göstermiştir.
- Mısır: Mısır, Arap Baharı öncesinde 14,051 milyon turist ağırlayarak 12,528 milyar dolar turizm geliri sağlarken, 2010 yılında yaşanan Arap

Baharı nedeniyle 2011 yılında ülkeye gelen turist sayısında %32,41'lik, turizm gelirinde ise %30,50'lik bir düşüş kaydetmiştir. Bu düşüş 2012 yılında duraksamış ancak 2013 yılında ise bir önceki yıla kıyasla turist sayısında %18,09, turizm gelirinde ise %39,19'luk bir düşüş yaşanmıştır. Özetle Mısır turizmi, Arap baharından oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

- Suriye: Suriye, Arap Baharı öncesinde 8,546 milyon turist ağırlayarak 6,190 milyar dolar turizm geliri sağlarken, 2010 yılında yaşanan Arap Baharı nedeniyle 2011 yılında ülkeye gelen turist sayısında %40,67'lik, turizm gelirinde ise %71,68'lik bir düşüş kaydetmiştir. Ülkede yaşanan çeşitli olayların sürekliliği nedeniyle Dünya Turizm Örgütü'nde Suriye'nin 2012-2013 yıllarına ait turizm verileri bulunamamıştır. Özetle Suriye turizmi, Arap Baharından oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.
- Ürdün: Uluslararası turizm gelirleri ve turist sayıları bakımından Arap Baharı öncesi dönemde 2009 yılı hariç sürekli olarak artış gösteren Ürdün'de Arap Baharı sonrası dönemde bu istikrar kaybedilmiş, 2011 yılında bir önceki yıla oranla turist sayısında %5,87'lik bir düşüş yaşanmıştır. 2012 yılında turist sayılarında tekrar bir artış görülse de bu değer Arap Baharı öncesi dönemdeki 2010 yılı turist sayılarının gerisinde kalmıştır. Ayrıca 2013 yılında ülkeye gelen turist sayılarında da %5,21'lik bir düşüş söz konusudur. Özetle Ürdün, Arap baharından olumsuz etkilenmiştir.
- Irak: Irak'ta siyasi ortamdaki belirsizlik ve iç savaşlar, Dünya Turizm Örgütü'nün Arap Baharı dönemine ilişkin turizm verilerine ulaşamamasına yol açmıştır. Dolayısıyla Irak'ın sadece 2009 ve 2010 yılı turist sayıları ile 2010, 2011 ve 2012 yılı turizm gelirlerine ait veriler elde edilebilmiştir. Arap Baharı öncesi dönemde 2010 yılında 1,518 milyon kişi ağırlayarak 1,660 milyar dolar turizm geliri sağlayan Irak, 2011 yılında turizm gelirlerinde düşüş yaşayarak 1,543 milyar dolar gelir elde edebilmiştir. Elde edilen kısıtlı bilgilere dayanarak Irak'ın da Arap baharından olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Şüphesiz Arap Baharının en büyük düzeyde zarara uğrattığı sektör turizm sektörüdür. Bölgedeki beş ana turistik bölgeye (Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Lübnan) gelen toplam turist sayısı, Arap Baharı sonrasında dörtte bir oranında düşmüştür. 2012 yılında bölgede turist varışlarında tekrar bir yükseliş görülse de turist sayıları ve turizm gelirleri değerleri, yaşanan olaylardan önceki değerlerin gölgesinde kalmaktadır. Turizm gelirleri söz konusu ülkelerin ekonomileri için oldukça büyük önem arz ettiğinden, Arap Baharı, Ortadoğu ülke ekonomilerini çok büyük zarara uğratmıştır.

Arap Ülkeleri 2000 yılında toplam 31,35 milyon turist ağırlayarak 12,01 milyar dolar turizm geliri elde etmiş ve bu dönemdeki dünya turizminde Arap Ülkelerinin toplam payı %2,52 olmuştur. 2010 yılında ise 72,246 milyon turist ağırlayarak 61,678 milyar dolar turizm geliri elde eden Arap Ülkeleri'nin dünya turizmindeki toplam payı %6,71 değerine ulaşmıştır. Ancak Arap Baharından sonraki yıllarda bu değerler çok hızlı bir şekilde düşüş gösterip, 2013 yılında yalnızca 57,189 milyon turist ağırlayarak 54,32 milyar dolar turizm geliri elde eden Arap Ülkelerinin dünya turizmindeki toplam payları %5,26'ya gerilemiştir.

Özetle; Arap Ülkelerinden birkaçı Arap Baharını turizm bakımından fırsata çevirmiş olsa da Arap Ülkelerinin çoğunluğu turist sayıları ve turizm gelirleri bazında Arap Baharından olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Türkiye ise bölgede meydana gelen karışıklıklar sebebiyle, daha fazla tercih edilen konuma gelmiştir.

4.3.2. Arap Baharı Sürecinde Arap Ülkeleri'nden Türkiye'ye Uluslararası Turizm Hareketleri

Körfez bölgesi Arap Ülkeleri ve Türkiye'nin gerek ikili ilişkilerde gerek ise Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (KİK) ile ortaklaşa toplantılar düzenlenerek oluşturulan ve sağlık, enerji, turizm, tarım gibi çeşitli sektörlerde ortak faaliyetler gerçekleştirilen ekonomik iş birliği, Arap Baharı yaşanırken de korunmuştur. Arap Ülkelerinde yaşanan politik belirsizlikler nedeni ile yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal sahiplenmeleri hakkındaki yönetmeliklerde değişikliğe gidilmesi, siyasi istikrar ve ekonomik büyüme gibi Türkiye'de yaşanan pozitif ilerlemeler, Arap Ülkelerinden

Türkiye'ye gelen turist miktarının da yükselmesine yol açmıştır (Ataman ve Demir, 2012).

Ortadoğu ülkelerinin tamamına hâkim olan siyasi belirsizlikler, bu ülkelere seyahat etmeyi tercih etmeyen turistlerin Türkiye'ye turistik faaliyet düzenlemesini sağlamıştır. Buna ek olarak körfez ülkesi yönetimlerinin de vatandaşlarını sorun yaşanan bölgelere seyahat etmemesi yönünde uyarmasının da Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik turistik faaliyet düzeylerini azalttığı görülürken, bu ülkeler yerine Türkiye'ye gelen turist sayısının ise arttığı gözlenmiştir (Ataman ve Demir, 2012).

Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayısında yalnızca bazı ülkeler için birkaç yılda bir düşüşün söz konusu olduğu görülecektir(Grafik 4).

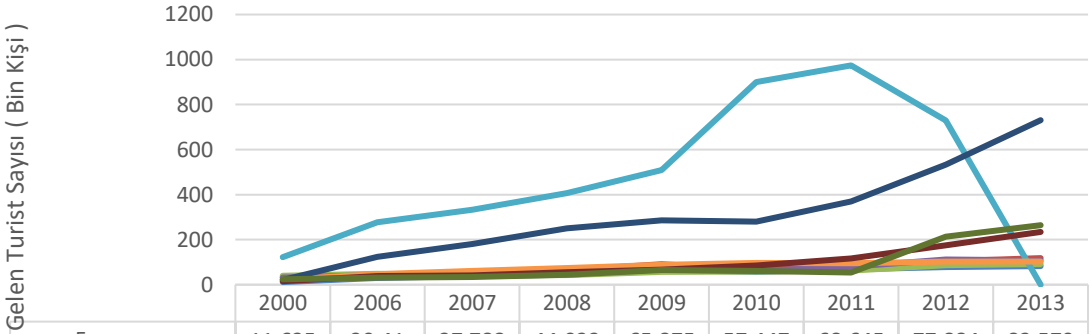

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Fas	11.635	30.41	37.788	44.023	65.875	57.447	68.645	77.884	82.579
Cezayir	33.421	38.542	45.006	63.904	91.222	67.954	84.844	104.489	118.189
Tunus	39.692	47.984	41.89	42.84	56.707	57.855	63.176	86.595	91.683
Mısır	31.772	42.686	52.946	57.994	66.912	61.56	79.665	112.025	107.437
Suriye	122.376	277.779	332.84	406.935	509.679	899.494	974.054	730.039	0
Ürdün	22.22	46.518	61.002	74.34	87.694	96.562	94.914	102.154	102.871
Irak	20.759	123.118	180.217	250.13	285.229	280.328	369.033	533.149	730.639
Suudi Arabistan	15.521	38.89	41.49	55.636	66.938	84.934	116.711	175.467	234.22
Libya	24.042	31.497	33.7	43.779	64.721	60.917	53.562	213.89	264.266

Grafik 4: Arap Baharı Sürecinde Bazı Arap Ülkeleri'nden Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Hareketlerinin Dağılımı

Kaynak: Hacıoğlu, N. ve Saylan, U. (2014). Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 17.32, 61.

Diğer tüm yıllarda Türkiye'ye Arap ülkelerinden gele turist sayısı artmıştır. Örneğin Libya'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı yalnızca 2010 yılında düşüş gösterip,

diğer tüm yıllarda artış gösterirken; Tunus'tan Türkiye'ye gelen turist sayılarında sadece 2007 senesinde bir düşüş meydana gelmiş, diğer tüm yıllarda bu sayıda artış gözlemlenmiştir. Ürdün'den gelen turist sayısında yalnızca 2011 yılında bir azalma yaşanmış, bu ülkeden gelen turist sayıları diğer bütün yıllarda artmıştır. Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında ise yalnızca 2012 yılında bir düşüş meydana gelmiş, bu sayı diğer yıllar boyunca giderek artmıştır ve sonrasında Suriye verilerinin elde edilememesi sebebiyle ani bir düşüş yaşanmıştır. Tabloda , Suriye'de yaşanan iç savaşın devam etmesi, Suriyeli vatandaşların Türkiye'ye sığınmacı olarak gelmesi gibi nedenlerden ötürü 2013 yılında Türkiye'ye gelen Suriyeli turist sayısı verileri Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan elde edilememiştir.

4.4. Arap Baharının Mısır Turizm Coğrafyasına Yansımaları

Mısır, Arap Baharı döneminin öncesinde 2010 yılında 14,051 milyon kişi ağırlayıp 12,528 milyar dolar gelir sağlarken Arap Baharı döneminde meydana gelen olaylar sebebiyle 2011 yılında turist sayısında %32.41, gelirlerde ise %30.50 gibi büyük bir kayıp yaşamıştır. Sonraki 2012 yılında ise gelirler artmasına rağmen Arap Baharı öncesindeki döneme ulaşılamamıştır. Bu durum 2013 yılında ise turist sayısında %18.09, gelirlerde %39.19 şeklinde azalmaya devam etmiştir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, s.64-65). Mısır'dan Türkiye'ye gelen turist sayıları incelendiğinde 2010 – 2013 yılları arasında bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir(Grafik 5).

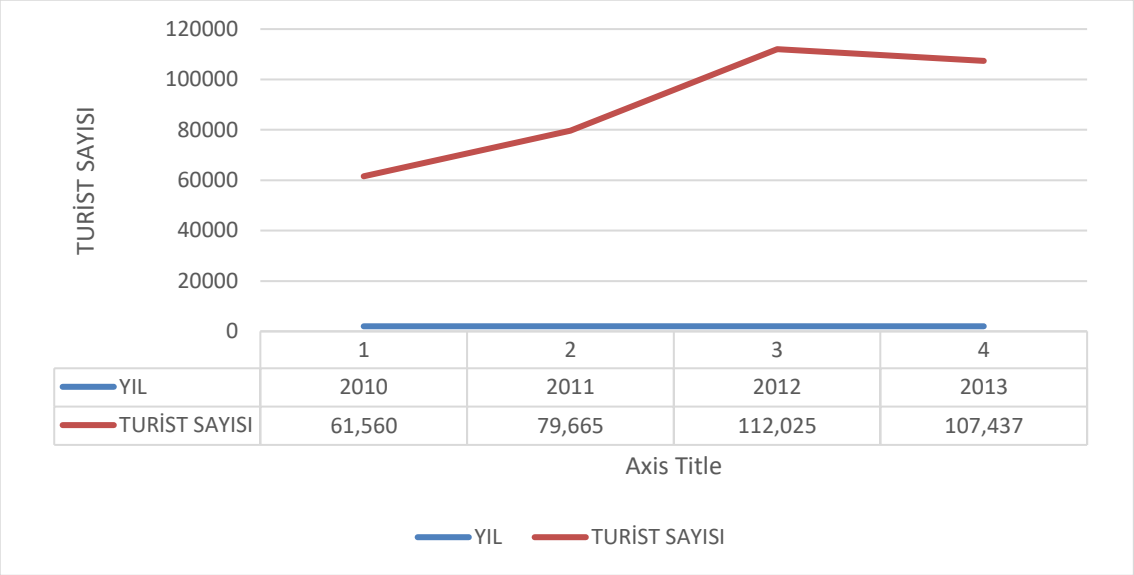

Grafik 5: Mısır'dan Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı (2010 – 2013 Yılları)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Sınır İstatistikleri. Mısır'dan Türkiye Gelen Turist Sayıları (2010-2013). https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html, (13.07.2020).

Mısırlı turistlerin 2000'den itibaren Türkiye'ye olan ilgisi artarak devam etmiştir. 2000 yılında 30000 civarında olan turist sayısı 2012 yılında 112000'e kadar çıkmış, sonraki dönemlerde ise azalmaya başlasa da 2016 sonrası tekrar artmıştır. 2012 yılı, Türkiye - Mısır siyasi ilişkilerinin altın çağı olarak görüldüğü gibi turizm ilişkilerinin de zirve yaptığı yıl olmuştur. 2013 sonrası Türkiye ile Mısır arasında devam eden siyasi sorunlar iki ülke turizmini de etkilemiştir.

Arap Baharı döneminde Mısır'ın turizm gelirleri ve turist sayısı bakımından ciddi kayıplar yaşadığını söylemek mümkündür(Grafik 6). 2010 yılında 170.000 civarında olan turist sayısı Arap Baharının Mısır'a sıçraması sonrası ülkede çıkan karışıklardan etkilendiği görülmektedir.

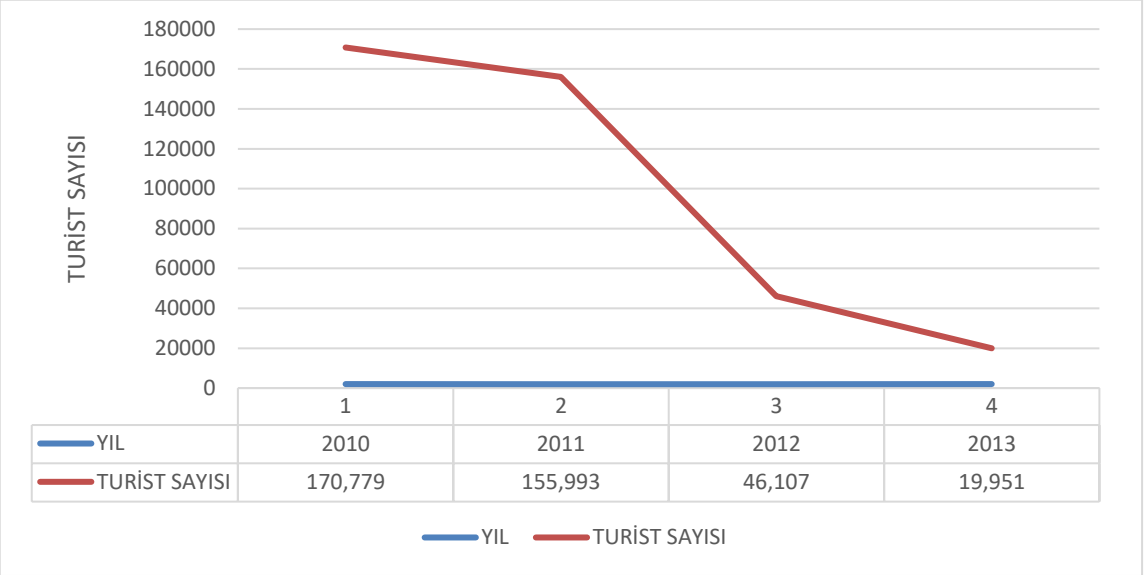

Grafik 6: Türkiye'den Mısır'a Giden Turist Sayısı (2010 – 2013 Yılları)

Kaynak: CAPMAS, http://www.capmas.gov.eg/news.aspx?nid=856, (12.06.2019).

2011 yılında ülke yönetimini askeri geçiş yönetiminin ele alması ülkedeki iç karışıklıkların devam etmesi sonucunda 2012 bu sayı 46 bine kadar düşmüştür. 2012 yılında Mursi demokratik yollarla başa gelmiş ekonomik problemlerle uğraşmaya başlamıştır. Dönemin Mısır turizm bakanı Türkiye'ye turizmin hareketlenmesi amacıyla gelmiş Türk Hava Yolları ve mevcut paydaşlarıyla görüşmüştür. 2013 yılında askeri darbenin yaşanması sonucunda çalışmalar sekteye uğramıştır. Ülkede meydana gelen askeri ve siyasi olayların turizm faaliyetlerini olumsuz etklediği görülmektedir.

5. 2014 – 2017 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE MISIR İLİŞKİLERİNİN TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye – Mısır ilişkileri tarih boyunca gelgit dönemlerini yaşasa da 2010 sonrası süreç kadar zor bir sürece daha önce girdiği görülmemiştir. Bu bölümde 2014 – 2017 süreci ele alınmaya çalışılmıştır.

5.1. 2014 – 2017 Arasında Türkiye – Mısır İlişkileri

İki ülke arasındaki ilişkiler 2013 yılından beri maslahatgüzar seviyesinde sürdürülmekte olup iki ülkenin dışişleri bakanları arasında çeşitli konularla alakalı kısa görüşmeler olmaktadır. Bununla birlikte Mısır'ın Ankara Büyükelçiliği ve İstanbul Başkonsolosluğu ile Türkiye'nin Kahire Büyükelçiliği ve İskenderiye Başkonsolosluğu faaliyetlerini sürdürmektedir (Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/, 07 Temmuz 2020). Bununla birlikte Türkiye ve Mısır arasındaki tarihi, kültürel, ekonomik ve köklü toplumsal bağlar korunmaktadır. Aynı zamanda Mısır Afrika kıtasındaki en büyük ticaret ortağımız olup halen Mısır'da yakalaşık olarak 3.500 vatandaşımızın ikamet ettiği bilinmektedir. Türk ve Mısırlı iş insanları ve girişimciler sık sık karşılıklı görüşmeler ve ziyaretler yapmaktadırlar. Ayrıca 2010 yılında yapılan bir anlaşma ile başkent Kahire'de açılan Yunus Emre Kültür Merkezi de halen açık olup çalışmalarına devam etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/, 07 Temmuz 2020).

2014 yılında Mısır'da Sisi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinden ve 259 Müslüman Kardeşler üyesinin idamına karar verilmesinden sonra Türkiye'deki siyaset adamları Mısır'a yeniden tepki göstermiştir. Dönemin başbakanı, Batılı devletlerin Sisi'nin cumhurbaşkanlığını tebrik etmesini eleştirmiş ve darbeyle gelen bir yöneticinin kutlanamayacağını söylemiştir. Bu dönem de mevcut hükümetin Sisi'ye yönelik tepkisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda da devam etmiştir. Dönemin Başbakan'ı hem Mısır yönetimine hem de darbeye sessiz kalan Batılı yöneticilere tepki göstermiştir

(Telci, 2017, s.238). Bu süreç ile birlikte Türkiye ile Mısır arsındaki gerginlik artarak devam etmiştir.

Mısır'da 3 Temmuz askeri darbesi sonrası bu süreç daha da zor ve karmaşık bir hal alırken ekonomik gelişmeler yeni Mısır için büyük önem arzetmektedir. Ülkede darbe sonrası yabancı yatırımlar durma noktasına gelirken turizm sektörü de ciddi oranda etkilenmiştir (Özkan, 2014 s.12). Bugünün Mısır'ında herhangi bir lider bir ölçüde gücünü pekiştirmeyi başardığında onun Mısır halkı gözünde kötü bir performans gösterme lüksünün olmayacağının farkında olması gerekmektedir. Mısır hem makro-ekonomik göstergeler hem de işsizlik ve gelir dağılımı sorunlarıyla yüzleşmektedir.

Mısır dış politikasının 2013'te yaşanan darbeyle birlikte Türkiye'ye karşı takındığı tavır, dış politika süreçlerinin de iç politika merkezli olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu durumda geri adım atmaması sonucu Türkiye'nin ilk olarak ülkeye çağırdığı büyükelçi, geri döndüğünde istenmeyen adam ilan edilmiş ve Türkiye de Mısır büyükelçisini istenmeyen adam ilan ederek mütekabiliyet ilkesi gereği cevap vermiştir. Darbe sonrası dış politikanın, Mısır'da darbe sonrası hükümetin bulunmuş olduğu meşruiyet arayışlarına göre şekillendiği görülmektedir.

Mısır'ın diğer ülkelerle geliştireceği ilişki bölgesel vizyonuna bağlı oluşmaktadır. Türkiye ile ilişkilerinin daha sınırlı olduğu Mübarek dönemi sonrasında Türkiye-Mısır ilişkileri zirve dönemini yaşamıştır. Bugün ise Türkiye-Mısır ilişkilerinin hangi zemine oturacağı sorusu cevabını aramaktadır. Müslüman Kardeşler dönemine göre ise Türkiye iç siyasette tehlike olarak görülürken dış siyasette ise Mısır'ın rakibi olarak görülmektedir. Bölgede aynı durum İran ile de söz konusu olmaktadır (Özkan, 2014 s.23).

2014 öncesi dönemde Türkiye-Mısır ilişkileri liderlere ve siyasi duruma bağlı olarak çok fazla değişkenlik göstermiştir. 2010 yılına kadar Hüsnü Mübarek Türkiye'yi iki kere ziyaret etmiştir. 2013 askeri darbesi sonrası ise ilişkiler askıya alınmış ve temsil seviyeleri düşmüştür. 2014 sonrası Mursi'nin tutukluluk halinin devam etmesi sonucunda iki ülke ilişkileri soğukluğunu korumuş hatta Parlementolar arası dostluk grubu dahi kurulmamıştır. Mursi'ye karşı darbe yönetiminin tavrına Türkiye sert bir

tavır ortaya koymuştur. 2017 yılına gelindiğinde ise ilk defa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden bir grup milletvekili bölgesel konuları görüşmek üzere Kahire'ye gitse de normalleşme bu dönemde de başlamamıştır.

5.2. 2014 – 2017 Yılları Arasında Türkiye – Mısır Turizm Hareketleri

2014 yılı ve sonrası, Türkiye ve Mısır turizmi açısından önceki yıllara göre değişimin olduğu ve Türkiye için sıkıntılı bir dönemin atlatıldığı, Mısır için ise turizm hareketlerini tekrardan sağlamak amacıyla girişimlerin olduğu yıllar olarak ele alınabilir. Turizm sektöründe turistlerin destinasyon tercihlerinde ülkelerin güvenliği ve gidilebilirliğinin önemi yüksektir.

2015 yılında Sina Yarımadasında yaşanan Rus uçak kazasından sonra Rus, Alman, İngiliz turistlerde önceki dönemlere göre yarı yarıya bir azalma olduğu ve bölgede bulunan 220 otelin kapalı olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde Mısır'da yaşanan bu olayın, Mısır turizminde hem turist kaybı ve turizm güvensizliği sorununu ortaya çıkarmış hem de aylık 281 milyon dolarlık bir kayba sebep olduğu görülmüştür (Köşker, 2017 s.220).

2015 yılında Türkiye ile Rusya arasındaki krizde ise kriz başladıktan kısa bir süre sonra Rus turizm pazarının %53,1 gibi ciddi bir oranda kayıp yaşadığı görülmüştür (Köşker, 2017 s.220). Ülkeler arasında yaşanan krizlerin bazen dönemsel bazen de daha uzun vadede olduğu düşünülse de turizm gibi aktif bir sektöre etkisi kısa bir sürede hissedildiği ve bunun da ülke ekonomilerinde hissedildiği yapılan araştırmalarda görülmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre hazırlanmış Grafik 7'de Türkiye'ye 2014-2017 döneminde gelen turistlerin verileri bulunmaktadır. Türkiye, turizm bakımından Ortadoğu coğrafyasında yaşanan olaylarla birlikte daha da hareketlenmiştir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan daha sonra Kuzey Afrika başta olmak üzere diğer Ortadoğu ülkelerine yayılan hareketlenmeler sonucunda bölgenin turistik anlamda güvenirliği tehlikeye girmiştir. Avrupa başta olmak üzere diğer dünya ülkeleri kendi vatandaşlarına bölgeye gitmemeleri konusunda uyarılarda bulunmaya başlamıştır. Hem bölge

vatandaşları açısından hem de bölgeye dünyanın çeşitli alanlarından gelen turistler, yakın lokasyonda bulunan Türkiye'yi turizm alternatifi olarak görmeye başlamış ve Türkiye'nin turizm verileri olumlu yönde seyretmeye daha hızlı bir şekilde devam etmiştir.

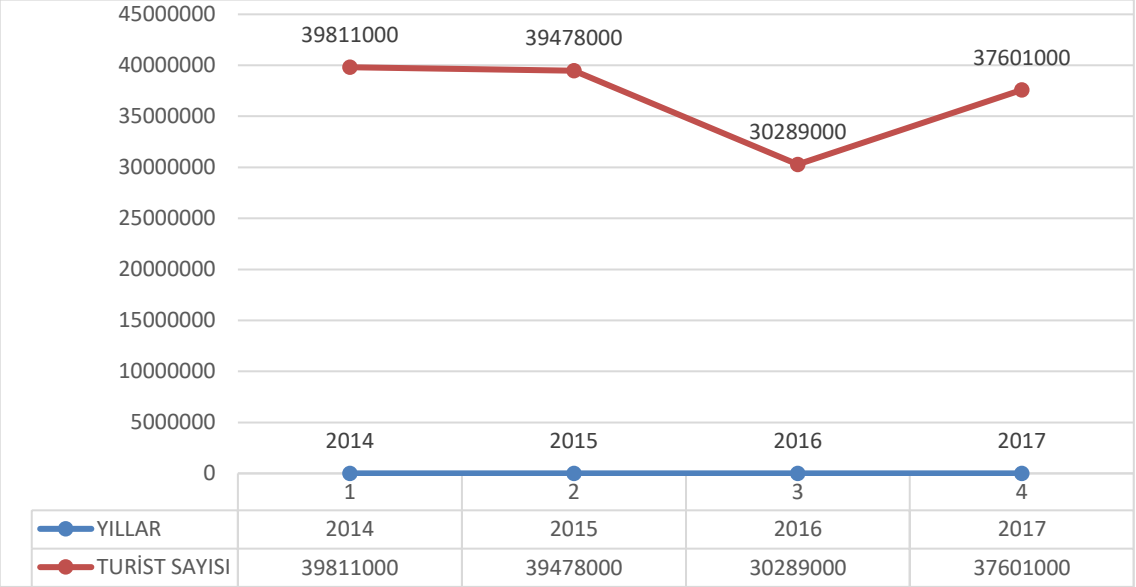

Grafik 7: Türkiye Gelen Toplam Turist Sayısı (2014-2017 Yılları)

Kaynak: Dünya Bankası, 2014-2018 Yılları Türkiye Turizm Grafiği, https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?end=2017&start=2010 (18 Haziran 2020).

Grafik 7'de görüldüğü üzere 2014-2015 döneminde Türkiye gelen turist sayısı 39 milyon civarındadır. 2016 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ve bunun sonucunda oluşan karışıklıklar diğer ülke vatandaşlarını tedirgin etmiş bu durum turizm verilerine hemen yansımıştır. Yaşanan olayın hızlı bir şekilde kontrol altına alınması sonraki yıl turistlerin tekrar Türkiye'yi tercih etmeye devam etmesini sağlamıştır.

Mısır'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 2014'ten itibaren azalsa da 2016 yılında tekrar artmaya başladığı görülmektedir(Grafik 8). Türkiye'den Mısır'a giden turistlerde 2017-2017 yıllarında dengeli bir grafik görülse de 2010 yılına göre Türkiye'den giden turist sayısı ciddi oranda azalış göstermiştir(Grafik 9). Bunda Mısır'ın içinde bulunduğu karışık ortam ve turistlerin can güvenliği endişesi gibi Mısır'ın içeride yaşadığı olaylar sebep gösterilmektedir.

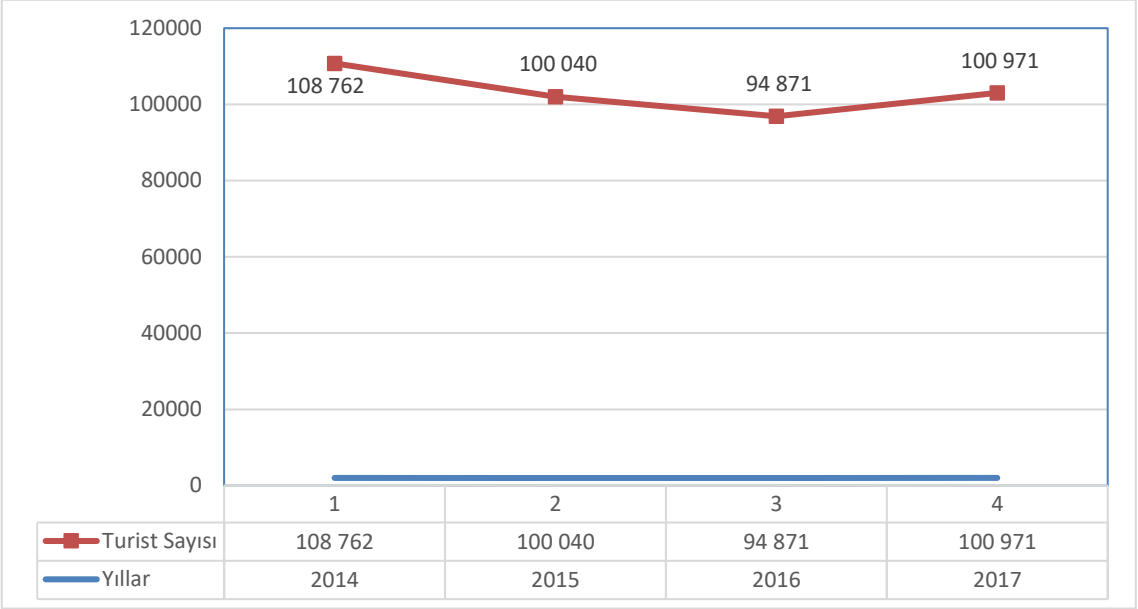

Grafik 8: Mısır'dan Türkiye'ye Gelen Turist Sayıları (2014-2017 Yılları)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Sınır İstatistikleri. Mısır'dan Türkiye Gelen Turist Sayıları (2014-2017). https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html, (13.07.2020).

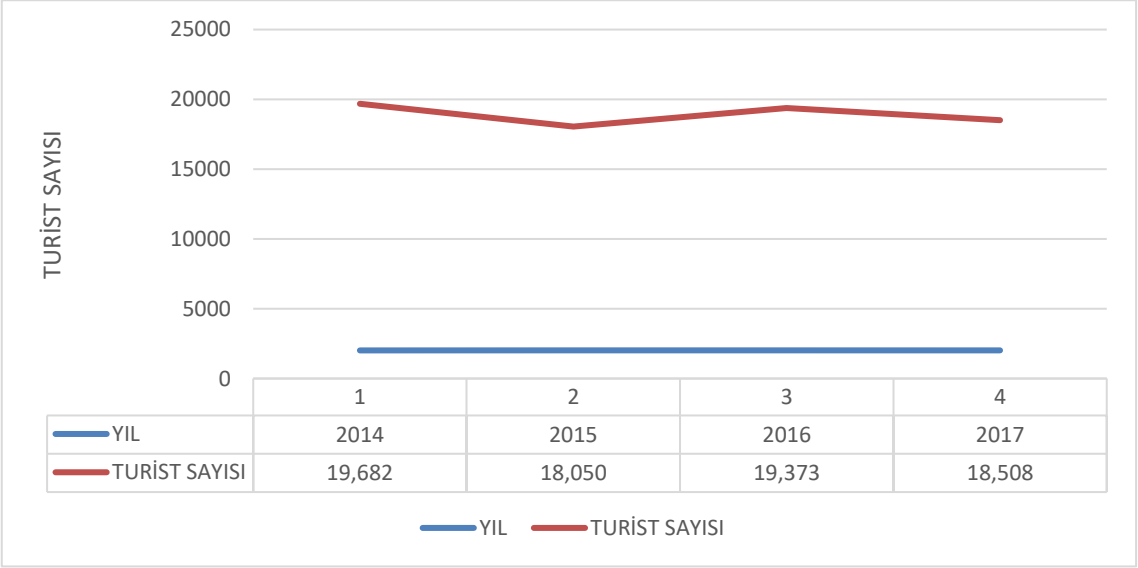

Grafik 9: Türkiye'den Mısır'a Giden Turist Sayısı (2014 – 2017 Yılları)

Kaynak: CAPMAS**,** http://www.capmas.gov.eg/news.aspx?nid=856, (12.06.2019).

Grafik 10'da Mısır'a 2014-2017 yılları arasında gelen toplam turist sayıları verilmiştir.

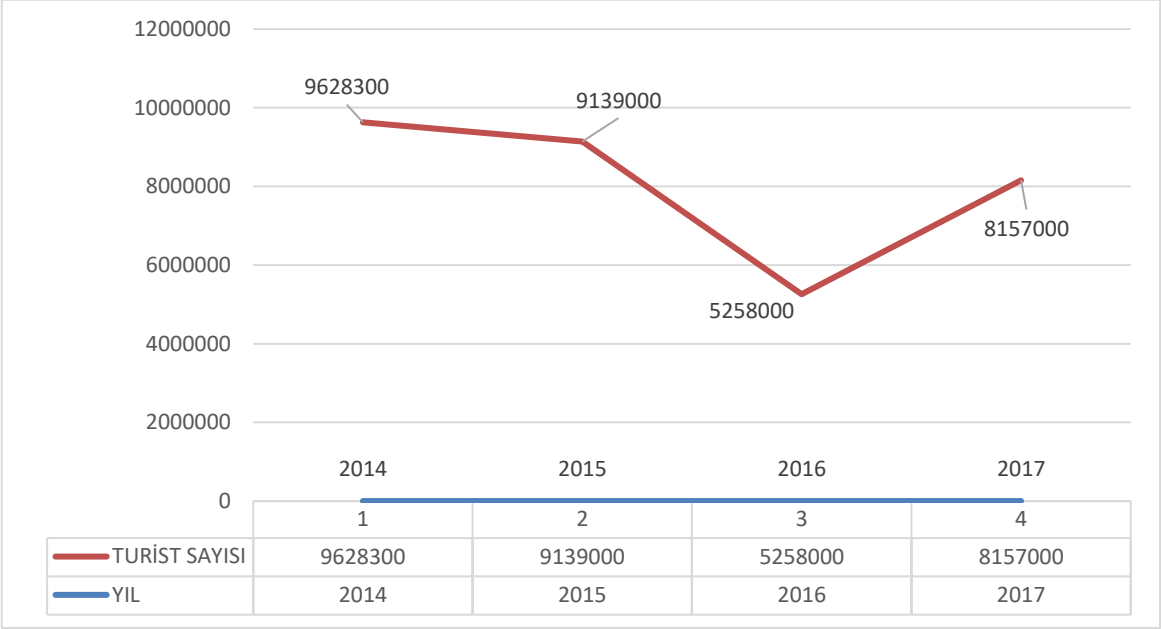

Grafik 10: Mısır'a Gelen Toplam Turist Sayısı (2014-2017 Yılları)

Kaynak: Dünya Bankası Verileri. 2014-2018 Yılları Mısır Turizm Grafiği. https://data.worldbank.org/indicator/ (18.06.2020).

Türkiye verilerine nazaran Mısır turizm verileri daha farklı bir çizgide ilerlemektedir. Mısır'da Arap Baharı sonrası turizm verileri 2010 dönemine göre ciddi şekilde etkilenmiştir. 2010 yılında 14 milyon turist ile tarihi bir sayı elde edilen Mısır'da bu sayı 2014 yılında 9 milyona kadar düşmüştür. 2013 yılında Mursi'ye yapılan darbe ile başa gelen Sisi hükümeti Avrupalı ülkelerin desteğini alarak bu durumu düzeltmeye çalışmıştır. 2016 yılından sonra yapılan bu girişimler sonuç vermeye başlamış ve turist sayısında ve turizm gelirlerinde artışlar meydana gelmeye başlamıştır. 2018 verilerine göre bu sayı 11 milyonu geçmiş olsa da Arap Baharı öncesi döneminin rakamlarına ulaşamamıştır (Dünya Bankası, https://data.worldbank.org/indicator, 13.10.2020).

5.3. 2017 Yılı Sonrası Türkiye – Mısır İlişkileri

2013 yılından beri Mısır ile ikili ilişkilerin donmuş bir durumda olduğu bilinmektedir. Uzun bir aradan sonra iki ülke ilişkilerindeki ilk hareketlenme, 24-25 Ekim 2017 tarihlerinde Mısır'da yapılmış olan Terörizimle Mücadele Küresel Forumu kapsamında TBMM'den bir grup milletvekilinin Mısır'a gitmesiyle yaşanmıştır.

2018 yılı ise Türkiye ve Mısır açısından gerginliğin arttığı bir yıl olarak devam etmiştir. Mısır ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında imzalanan Akdeniz'deki doğalgaz kaynaklarına ilişkin anlaşma Türkiye tarafından tanınmamış ve beyan edilmiştir. Bu açıklamalara, Mısır kesiminden anlaşmanın iki ülke arasında olduğunu ve diğer ülkeleri ilgilendirmediği şeklinde cevap verilmiştir (Reuters, https://www.reuters.com/article/egypt-energy-zohr-turkey/egypt, 14 Ekim 2020). Mısır ile Türkiye ilişkileri, 2013 askeri darbesinin etkisinden çıkamamış olup iki ilişkiler yeniden yapılandırılmamıştır. Türkiye siyasi tutuklu döneminde Cumhurbaşkanı Mursi ve diğerlerinin serbest bırakılmasını isterken Mısır bu durumu içişlerine müdahale olarak değerlendirmeye devam etmiştir. Ayrıca 2018 yılında Türkiye'nin Suriye topraklarındaki terör örgütlerine yönelik yaptığı operasyonları Mısır Dışişleri Bakanlığı, şiddetle kınadığını bunun kardeş bir Arap devletinin ulusal egemenliğine bir saldırı olduğunu iddia eden açıklamalarda bulunmuşlardır (BBC, 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49991916, 14 Ekim 2020). Bu açıklamlardan sonra Türkiye Mısır gerginliği artarak devam etmiştir.

2019 yılında Mısır'da Müslüman Kardeşler grubundan bazı kişilerin idam edilmesi ve ardından Mısır'ın eski Cumhurbaşkanı Mursi'nin mahkeme salonunda vefat etmesi Türkiye ile Mısır gerginliklerini zirve noktaya taşımıştır. Siyasi ilişkilerin iki ülke arasında gergin olmasına rağmen ülkeler arası ekonomik durum devam etmekte ve artmaktadır.

Türkiye Mısır ilişkilerinde 2010 yılından beri gel git dönemleri yaşanmakta olup, 2011-2012 dönemi haricinde iki ülke ilişkilerinin siyasi olarak askıda olduğu yıllar olarak bilinmektedir. Mevcut Mısır yönetimi ile Türkiye arasındaki ilişkiler gergin olsa da tarihi bağlar ülkeler arası hareketliliği sağlamaya devam etmektedir.

6. SİYASİ, KÜLTÜREL VE TURİZM COĞRAFYASI BAKIMINDAN TÜRKİYE VE MISIR İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülke ilişkileri çeşitli yönlerden ele alınabilmekte ve ülkeler arası iletişim ve etkileşim sektörleride etkilemektedir. Türkiye – Mısır ilişkileri kadim bağlantılara sahip iki toplum ilişkisi olarak bilinmektedir. Çalışmamızın bu kısmında Siyasi, Kültürel ve Turizm Coğrafyası perspektifiyle konu ele alınmaya çalışılmıştır.

6.1. Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye Mısır İlişkileri

Türkiye Mısır siyasi ilişkileri Osmanlı devleti dönemine dayanmaktadır. Mısır Osmanlı Devletine bağlı kaldığı son dönemde Avrupalı devletlerin Afrika'ya giriş kapısı olarak görülmüş ve Akdeniz'e olan hakim coğrafik konumu ile daha da önem kazanmıştır. İngilizler Sina Yarımadası üzerinde bulunan işgal kuvvetlerini hem Osmanlının son döneminde hem de 1922 yılında ilan edilen bağımsız Mısır devletinde dahi bulundurmaya devam etmiş ve bu duruma 1952'de Hür Subaylar gurubu son vermiştir. Osmanlı Devleti dönemleri Mısır'ın inşaa ve sosyal olarak ihya yılları olduğu bilinmekle birlikte Osmanlı Devletinin siyasi ve ekonomik sorunlar yaşamaya başlaması üzerine Mısır hakimiyeti de sorunlu hale gelmeye başlamıştır. Siyasi ve ekonomik olarak sorun yaşansa da dini olarak halifeliğin Osmalı Devletinde olması bağın devam etmesini sağlamıştır.

Osmanlı sonrası Anadolu'da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır arasında kurulan ilişkilerde Osmanlı döneminde yaşanan ilişkiler etkisini kısmen devam ettirmiştir. Cumhuriyet tarihinde Mısır, Türkiye reformlarını yakından takip etmiş ve Mısır halkıda Türkiye'de olan olaylar karşısında dönem dönem fikirlerini medyaya yansıttığı görülmüştür. Halifeliğinin kaldırılması Mısır'da büyük ses getirmiş ve dönemsel tepkiler olmuştur. 1952 sonrası Mısır'lı liderler 2012 yılında yapılan seçimler hariç Ordu kökenli olmuşlardır. Türkiye ile olan ilişkiler de buna bağlı olarak değişmiştir. Nasır, Enver Sedat ve Mübarek dönemlerinde Türkiye olan ilişkiler genel

bağlamda iyi olmuştur. Fakat Hüsnü Mübarek döneminin son yıllarında Türkiye'nin Mısır hükümetine Mısır halkının sesine kulak ver demesi üzerine ilişkilerde gerilme yaşanmıştır. Hüsnü Mübarek'in görevini bırakması üzerine geçiş hükümeti sonrası Muhammed Mursi dönemi ise Türkiye ile Mısır ilişkilerinin altın çağı olarak nitelendirilmiştir.

2013 yılında yapılan darbe ile Sisi Mısır'ın başına geçmiştir. Türkiye ile Mısır ilişkileri kopma noktasına gelse de ticari ve ekonomik ilişkiler arka planda yapılan anlaşmalar gereği devam etmiştir. Türkiye ile Mısır ilişkileri günümüzde dahi zaman zaman gerilmeler yaşamakla birlikte henüz siyasi olarak eskiye dönüş ve iyileşme mümkün görünmemektedir.

6.2. Kültürel Açıdan Türkiye Mısır İlişkileri

Kültür insanlık tarihinin en eski göstergerlerinden biri olmakla birlikte insanların hayat tarzı olarakta ifade edilebilmektedir. Kültürler de tıpkı insanlar gibi toplumlara ve bölgelere göre değişmekle birlikte toplumlar ile birlikte yok olmaktadırlar. Mısır ve Türkiye ise insanlık tarihinin en eski ögelerini barındırmaları yönüyle benzer bir özelliğe sahiptir. Mısır'da bulunan piramidler, Türkiye'de keşfedilen Göbeklitepe gibi yapılar insanlık tarihinin ortak kültürel değerleri olarak günümüzde yerlerini almaktadırlar.

Osmanlı döneminde Mısır alındıktan sonra kültürel faaliyetlere de önem verilmiştir. Bu dönem de Memlük döneminin devamı niteliğinde olsa da İstanbul merkezli bir yapı kurulmuştur. Bu dönem de yapılan çalışmalarla Türkçe ve Farsça bir çok deyim Arapça'nın Mısır lehçesine girmiştir. Kahire'de Osmanlı döneminde Ezher Camii faaliyetlerini sürdürmüş ve yapılan halk meclisleri ile Osmanlı Devleti arasında aracılık vazifesi görmüştür. Osmanlı Devleti döneminde Mısır'ın büyük şehirlerinde imar faaliyetleri de görülmüştür. Camii, Medrese, Küttab, Sebil gibi yapılar bu dönem de inşaa edilmiş olup Osmanlı Devleti tarafından vakfedilmiştir.

Mısır'ın Anadolu'da Osmanlı sonrası Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulduğu yıllarda yönetimsel olarak sorunlar yaşıyordu. Cumhuriyet sonrası Türkiye

ile Mısır ilişkileri siyasi olarak hareketli olsa da kültürel olarak sonraları hareketlenmiştir. Dünya'nın içinde bulunduğu karmaşık dönem bu iki ülke ilişkilerini etkilese de Osmanlı bakiyesi kültürel eserler ve Mısır'da Cumhuriyet sonrası dönem de Osmanlı'nın vali olarak atadığı ailelerin yönetici kadrolarında bulunması sebebiyle ilişkiler devam etmiştir.

6.3. Türkiye ve Mısır Turizm İlişkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Mısır'da 2011 yılında yaşanan çeşitli halk hareketleri, siyasi belirsizlikler ve askeri darbe gibi olaylar ülke genelinde istikrarsızlığa, işsizliğe ve enflasyonun artışına, güvenlik kaygılarına yol açmış, dolayısıyla Mısır ekonomisi olumsuz etkilenmiştir.

Askeri darbe sonrası Mısır'ın Türkiye'ye ihracatı 2014 yılında bir önceki yıla oranla %12 düşerek 1,43 milyar dolar olmuş, 2015 yılında bu değer 1,22 milyar dolara düşmüştür. Buna rağmen 2016 yılından itibaren Mısır'ın Türkiye'ye ihracatında bir artış gözlenmiş ve ihracat değeri 1,44 milyar dolara, ardından 2017'de 2 milyar dolara ve 2018'de ise 2,19 milyar dolara kadar yükselmiştir (Gül, 2019, s.118).

Darbeden sonra Türkiye'nin Mısır'a ihracatı 2014 yılında bir önceki yıla kıyasla %3 artarak 3,12 milyar dolar olmuş, 2016 yılında bu değer 2,73 milyar dolara, 2017 yılında ise 2,36 milyar dolara düşmüştür. Buna rağmen 2018 yılından itibaren Türkiye'nin Mısır'a ihracatında bir artış gözlenmiş ve ihracat değeri 3,05 milyar dolara yükselmiştir. 2012'de 5 milyar dolar ile rekor kıran Türkiye-Mısır ticaret hacmi, 2018 yılında bu rekoru da geçerek 5,25 milyar dolara ulaşmıştır (. Gül, 2019, s.118).

İki ülke arasında yıllar boyunca geliştirilen ekonomik iş birlikleri, yaşanan siyasi gerilimler sebebiyle bozulmaya uğraşmıştır. Mısır, 2014 yılında karşılıklı imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nı ilga etmiş, 2015 yılında ise Deniz Taşımacılığı Anlaşması kaldırılmıştır (Miş vd., 2015, s.164).

Diğer yandan Türkiye'den Mısır'a giden doğrudan yatırımlar yaklaşık 2 milyar dolar değerindedir. Türkiye'deki 260 firmanın Mısır'da 54 bin kişiye istihdam sağladığı bilinmektedir. Mısır ekonomisi için bu döviz ve istihdam, önemli bir konumda bulunmaktadır (Akgün ve Gündoğar, 2014, s.6).

Afrika kıtasında en çok ihracat yapılan ve aynı zamanda Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında bulunan Mısır ile ihracat değeri, 2000'li yıllarda 375 bin dolar düzeyinde iken bu değer 2009'dan itibaren 2 milyon doların üzerine çıkmıştır. Mısır ithalatında ise başlıca ülkeler listesinde 1,8 miyar dolar ile 11. sırada yer alan Türkiye, ihracatında başlıca ülkeler sıralamasında 1,9 milyar dolar ile 3. sırada bulunmaktadır (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2017, s.2).

Elde edilen bu veriler incelendiğinde Türkiye-Mısır arasında yaşanan siyasi problemler ekonomik verileri minimum seviyede etkilemiştir. Mısır'da Sisi darbesine rağmen ekonomik ilişkiler tamamen kesintiye uğramamış, ancak olumsuz etkilenmiştir. Konu hakkında Mısır Sanayi ve Ticaret Bakanı, "siyasi gerginliklerin ekonomiye yansımamasının her iki ülkenin de yararına olduğunu, siyaset ve ticaret arasındaki ayrımın yerinde olduğu"nu söylemiştir. Siyaset ve ekonominin ayrılabileceği konusuna, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu'nun 2017 yılında Türkiye-Mısır İş Formu kapsamında yaptığı ziyaret ve aynı yıl Kahire'de Türk-Mısır İş Konseyi toplantısının gerçekleşmesi örnek olarak gösterilebilir (Telci, 2017, s.222).

Mısır'da 2011-2013 yılları arasında; 2010 yılında Tunus'ta başlayan ayaklanmaların etkisiyle 2011'de gerçekleşen halk hareketleri, mevcut Cumhurbaşkanı Mübarek'in istifa etmesi, 2012 yılında gerçekleşen seçimler ile Mursi'nin Mısır'ın yeni Cumhurbaşkanı olması, daha sonra 2013 yılında gerçekleşen askeri darbe ile ülkenin başına Sisi'nin geçmesi gibi çok sayıda olay gerçekleşmiştir. Yaşanan bu olayların ve gerçekleşen askeri darbenin yarattığı siyasi belirsizlik, işsizliğin ve enflasyonun artmasını, turizm faaliyetlerinin azalmasını sağlamış ve Mısır'ın ekonomisi bu durumdan oldukça olumsuz etkilenmiştir.

2013 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbenin bir sonucu olarak gerilen Mısır-Türkiye ilişkilerinin, iki ülke arasında gerçekleşecek ticari faaliyetleri son derece olumsuz etkilemesi beklense de Mursi döneminde Mısır ve Türkiye arasındaki siyasi ve ticari ilişkilerde beklenen düzeyde olumsuz bir durum yaşanmamıştır.

2014 senesinde Mısır'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracat hacmi bir önceki seneye kıyasla %12 azalmış ve 1,43 milyar dolara, 2015 senesinde ise 1,22 milyar dolara düşmüştür. Buna rağmen bu azalma geçtiğimiz yıllarda tersine dönmüş, Mısır'dan Türkiye'ye 2016 yılında 1,44 milyar dolarlık, 2017'de 2 milyar dolarlık, 2018'de 2,19 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır (www.tuik.gov.tr, 01 Mayıs 2020).

Türkiye'nin Mısır Askeri Darbesi sonrasındaki ihracat verileri incelendiğinde ülkemizin 2014 yılında Mısır'a 3,3 milyar dolarlık, 2015 yılında 3,12 milyar dolarlık, 2016 yılında 2,73 milyar dolarlık, 2017 yılında ise 2,36 milyar dolarlık ihracat yaptığı görülmektedir. 2018 yılında Türkiye'den Mısır'a 3,05 milyar dolarlık ihracat yapılmış, bu sayede iki ülke arasında 5,25 milyar dolarlık rekor bir ticaret hacmi oluşmuştur. Geçmişte Mısır ve Türkiye arasında en yüksek ticaret hacminin 5 milyar dolar ile 2012 senesinde oluştuğu görülmektedir (www.tuik.gov.tr, 01 Mayıs 2020).

Mısır'ın Arap Baharı sonrası dönemde Türkiye ile diplomatik ilişkilerini azaltmasına rağmen Türkiye bölgedeki yatırımlarını ve ekonomik ilişkilerini korumaya yönelik politikalar benimsemiştir. Mısırlı iş adamları ise siyaset ile ekonominin birbirinden ayrı yönetilmesi gerektiğini belirterek Türkiye'nin bu politikasını desteklemiştir. Bu bağlamda iş konseyleri geliştirilmiş, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde olumlu bir seyir yakalanabilmiştir.

Günümüzde turizm, ülkelere döviz geliri ve yüksek istihdam sağlaması, farklı toplumların buluşmasını sağlayarak dünya barışını desteklemesi gibi çeşitli faydaları bulunan oldukça önemli bir sektör halini almıştır. Turizm ülkemizde de ekonominin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'de çok sayıda tarihi ve kültürel değerler, çeşitli doğal güzellikler ve çok sayıda arkeolojik eserler bulunmaktadır ve bu ögeler ülkenin turizm potansiyelini büyük ölçüde arttırmaktadır. Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasında bir köprü niteliğinde olması, her iki kültürden farklı esintiler barındırması da ülkemizin turistleri cezbeden başlıca özellikleri arasında bulunmaktadır.

Mısır'da ise yılın büyük bir bölümü hava şartlarının turizme elverişli olması, Kızıldeniz sahilleri, tarihi eserleri, piramitleri, İskenderiye Feneri, çeşitli kral mezarları

ve sfenksleri bölgeyi önemli bir turizm merkezi haline getiren özeliklerden bazılarıdır. Dolayısıyla Mısır ve Türkiye'nin yıl boyu turist çekmeleri iki ülkenin de ekonomisini olumlu etkileyeceğinden bu ülkelerin turizm alanında işbirliği yapması her iki ülke için de olumlu sonuçlar yaratacaktır.

Ekonomisinin büyük bir bölümü Kamu İdaresi, Turizm ve Süveyş Kanalı'ndan oluşan Mısır'da ekonomi genellikle tarım, hayvancılık ve turizme dayanmaktadır. Mısır'da turizm, ülkeye döviz girdisi sağlayan nadir sektörler arasında bulunması ve halkın yaklaşık %15'inin geçimini turizm sektörü sayesinde sağlaması dolayısıyla ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Buna rağmen Mısır'da gerçekleşen çeşitli olaylar ve siyasi belirsizlikler nedeniyle turizm faaliyetleri oldukça gerilemiş, ülkenin turizm gelirleri darbe öncesi döneme kıyasla %80 azalmıştır (Göçer, 2015, s.59).

Arap Baharı, Körfez ülkelerinin başlıca turistik bölgelerini oldukça olumsuz etkilemiş, bu bölgelere gelen toplam turist sayısı Arap Baharı öncesi döneme kıyasla %25 azalmıştır. Mısır örneğinde olduğu gibi 2010 yılında 14 milyon olan gelen turist sayısı 2016 yılında 5 milyona kadar düştüğü görülmektedir. Yapılan çalışmalarla bu durum tekrar düzeltilmeye başlamıştır.

Mısır ve Türkiye, sahip oldukları çeşitli turistik cazibeler nedeniyle başlıca sağlık ve termal turizm bölgeleri arasında bulunmaktadır. Türkiye'nin çeşitli Ortadoğu ülkeleri ile geliştirdiği önemli siyasi ve kültürel ilişkiler, bu ülkeler arasındaki turistik faaliyetlerin artmasını sağlamıştır (Taş, 2014, s.41).

Arap Baharı sonrasında oluşan siyasi istikrarsızlık nedeniyle Mısır ve Suriye'ye gitmekten vazgeçen turistler bir alternatif olarak Türkiye'yi tercih etmiştir. Ayrıca Türkiye'ye gelen turist sayılarının artışında ülkemizin Arap Dünyası ile geliştirdiği olumlu ilişkilerin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği turistik tanıtım ve reklam faaliyetlerinin, Türk televizyon dizilerinin Arap ülkelerinde yayınlanmasının ve Ortadoğu ülkelerine turistik geziler düzenleyen seyahat acentelerinin çabaları büyük rol oynamıştır (Hacıoğlu ve Saylan, 2014, 72). Türkiye'de yapılan dizi ve filmlerin Arapçaya çevirilerinin yapılmaları ve bazı dizilerin Gala

programlarının bölgede yapılmaları Türkiye'ye olan sempatiyi arttırmış ve tarihi duyguların tekrar ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Günümüzde yakın tarih incelendiğinde turizm faaliyetlerini olumsuz etkilemesi beklenen salgın hastalık, savaş, terör faaliyetleri, ekonomik krizler vb. durumlar yaşansa bile ülkeler arasında seyahat eden turist sayılarının her yıl bir önceki yıla kıyasla arttığı görülmektedir. Ülkemizde 2015 yılında gerçekleşen çeşitli siyasi sorunlar ve bu dönemde gerçekleşen terör faaliyetleri dolayısıyla turizm sektörü büyük ölçüde gerilemiş, 2016 yılında ülkemize gelen turist sayısı ve bu turistlerden elde edilen turizm geliri bir önceki yıla kıyasla %30 azalmıştır. 2017 yılı Haziran ayı verilerine göre ülkemize gelen turist sayısı bir önceki yıla kıyasla %10 artsa da bu turistlerden elde edilen gelir geçen yıla kıyasla azalmıştır. Özetle hem Mısır'ın hem de Türkiye'nin oldukça yüksek bir turizm potansiyeli bulunmaktadır ve doğru politikalar ile her iki ülkenin ekonomisinin de turizm sektörü sayesinde büyüyebilmesi mümkündür.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

7.1. Sonuç

Dünya genelinde turistik artışa bağlı olarak turizm gelirleri de artmıştır. 2030 yılında yaklaşık 1,8 milyara ulaşması beklenen turizm hareketliliğiyle birlikte turizm gelirlerinin de ülke ekonomileri bakımından önemi her geçen gün artmaktadır. Ortadoğu ise turizm gelirleri bakımından Afrika ülkeleri hariç diğer bölgelerin gerisinde bulunmaktadır. Ortadoğu turizm coğrafyası kültürel olarak diğer bölgelerden seyahat özellikleri ve turizm hareketleri bakımından farklı özelliklere sahiptir. Ortadoğulu turistler uluslarası turizmde en çok harcama yapan grubu oluşturmaktadır. Seyahat tercihlerinin ise ulusal ya da uluslararası yaşanan siyasi, askeri krizlerden etkilendiği görülmektedir. 11 Eylül Olayları ve 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı gibi olaylar bu sonucu desteklemektedir. Bölge turistlerinin asıl seyahat amacını ise dinlenme ve tatil oluşturmaktadır. Türkiye'li turistler bu durumdan daha etkilenmekle birlikte Mısırlı turistler ise bölge turistleri gibi Türkiye ve bölgeye yönelmişlerdir.

Turizm hareketleri sürekli bir artış göstermektedir. Ortadoğu'da ise turizm sektörü bölgede yaşanan siyasi düzensizlikler ve kargaşa ortamından etkilenmektedir. Mısır, bu kargaşadan en çok etkilenen ülkelerden biri olup Arap-İsrail Savaşı ve İkiz Kulelerin bombalanması olayları ile artan İslamafobia ile birlikte turizm hareketlerinde ciddi bir düşüş olmuştur. Türkiye'de ise turizm hareketleri ve turist sayısındaki artış devam etmiştir.

Bölgedeki turizm türleri ülkelere göre farklılık göstermektedir. Geniş bir coğrafyaya sahip Ortadoğu'da Akdeniz sahillerinde yaz turizmi etkiliyken, tarihi ve kültürel olarak çok eski medeniyetlere sahip olmanın vermiş olduğu avantaj ile kültür turizminin de önemini koruduğu görülmektedir. Türkiye kıyı turizmini Akdeniz ve Ege sahilleri ile aktif bir şekilde kullanırken, Mısır'ın ise Nil Havzası ve kültrel turizm ögeleriyle ön plana çıktığı görülmektedir.

Bölge ülkelerinin ekonomik yapısında turizmin önemi artmaktadır. Bölge ülkelerinin ana gelir kaynağını oluşturan petrolün fiyatının düşmesiyle birlikte turizm daha da önem kazanmıştır. Petrolde meydana gelen düşüşlerin ülkeleri sektörel çeşitlenmeye ve buna bağlı olarak yatırımlar yapmaya yönelttiği görülmüştür. Bölge ülkelerinden Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri turizm harcamaları bakımından en fazla harcamayı yapan ülkelerdir. Bölge ülkelerinin ekonomik yapısının turizm harcamalarını ve hareketlerini de etkilediği görülmüştür. Mısır'ın ise ekonomik yapısında turizmin ikincil sektör olduğu ve turizm sektörünün GSYH'da önemli bir oranının olduğu görülmüştür. 2017 yılında uluslararası turizm rakamlarının 1,322 milyona ulaşmasına rağmen Ortadoğu'da turizm payının düşük kalması, bölgedeki turizm faaliyetlerinin ve turizm ekonomisinin diğer bölgelerdeki ülke ekonomilerine göre Ortadoğu'daki ülkelere çok daha küçük katkılar yapmasına sebep olmuştur. Türkiye'de turizm bacasız sanayi olarak adlandırılmakla birlikte ekonomik olarak bir endüstriyel faaliyet kapsamında olduğu görülmektedir. Türkiye ve Mısır'ın turizm ekonomileri mevcut ekonomik yapıları dolayısıyla önemli bir noktadadır.

Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibariyle turizm çeşitliliğinin fazla olduğu bir ülkedir. Türkiye'nin her geçen gün fazla seyehat edilmeye başlanılan ülke olduğu görülmektedir. Özellikle Arap kültürüne olan yakınlığının Arap turistlerin Türkiye'yi tercih etmelerindeki sebeplerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'ye gelen nüfusun milliyetlere göre dağılımına bakıldığında, Mısır ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki siyasi belirsizlik nedeniyle bölgeye yönelen turistlerin Türkiye'yi daha çok tercih etmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bunun bir diğer sebebi de Körfez ülkeleri başta olmak üzere diğer dünya devletlerinin, vatandaşlarını iç karışıklık yaşayan ülkelere gitmemelerine yönelik yaptıkları uyarılardır. Türkiye'ye bölgeden gelen turistlerin sayısına olan bir diğer olumlu etkinin de Türk dizileri olduğu ve bu etkinin ciddi bir şekilde arttığı görülmüştür. 2017'de açıklanan %24.3'lük turizm payı, Türkiye turizminde Ortadoğu turizminin etkisini ortaya koymuştur.

Mısır tarihi, kültürel ve kalıtsal olarak önemli ve çok çeşitli yapılara sahip olduğu için her dönemde seyahat edilen bir destinasyon olduğu görülmektedir. Turizmin

Mısır ekonomisindeki önemi her geçen gün artmıştır. 2010 yılı turizm için zirve bir yıl olurken yaşanan siyasi değişim ve krizler turizmi olumsuz etkilemiştir.

Türkiye'nin, bulunduğu coğrafi konum ve Anadolu'da daha önce bulunan medeniyetlerin kültürel birikimlerinin özeti olmasının yanında mevsimsel çeşitliliğiyle turistlerin önemli rekreasyon alanlarından biri olduğu görülmektedir. Türkiye 2015 yılında 36 milyonun üzerinde turist ağırlamışken 2016 yılında bu rakam 25 milyona düşmüştür. 2017'de 32 milyona çıkmasına rağmen 2015 seviyelerini yakalayamamıştır. 2016 yılında Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ve buna bağlı olarak gelişen siyasi ortamın bu durum üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Buna rağmen 2017 yılında meydana gelen artış, durumun iyi kontrol edildiğini ve normalleşmenin olduğunu ortaya koymaktadır.

Mısır 7000 yıllık tarihinin yanında, bulunduğu coğrafi konum, kalıtsal kültür ve turizm çeşitliliği açısından zengin bir turistik yapıya sahiptir. Çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan Mısır, Antik Çağın 7 harikası olarak tabir edilen yapıların da ikisine ev sahipliği yapmaktadır. Bütün bunlar toplandığında Mısır'da turizmin hem bölge hem de dünya ülkeleri için önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Mısır bütün bunların yanında turizm sektörünün zaman zaman sekteye uğradığı bir ülke durumundadır. Arap-İsrail Savaşı, İkiz Kulelerin Bombalanması Olayı ve son olarak bölgede patlak veren Arap Baharı Mısır turizmini ve bölge turizmini olumsuz olarak etkilemiştir. Mısır, 2010 yılında turizm anlamında en parlak yılı geçirmesine rağmen Tunus'ta meydana gelen Arap Baharı hareketinin ülkede de etkili olması sebebiyle ve ortaya çıkan siyasi karışıklıklar sebebiyle düşüş yaşamıştır. 2017 yılında yürütülen diplomatik süreçler ve tanıtım faaliyetlerine rağmen turist sayısı 2010 yılındaki seviyeye ulaşamamıştır.

Türkiye - Mısır ilişkileri Osmanlı Devleti dönemine dayanmaktdır. Mısır 1900'lü yıllara kadar Osmanlı himayesinde kalmış olmakla birlikte 1922 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ardından Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkileri başlamış ve yaklaşık 2010'lu yıllara kadar ilişkiler genel anlamda olumlu şekilde devam etmiştir.

Arap Baharı Mısır'da, 2011 yılında Tunus'ta başlayıp Ortadoğu'ya yayılan halk hareketlerinin sonucunda mevcut yönetime tepki olarak ortaya çıkmıştır. Mısır'da iç hareketlenmeler sosyal medyanın da etkisiyle büyüyerek yönetimin değişmesine sebep olmuş ve Mübarek'in yönetimi devretmesini sağlamıştır. Bu dönemde askeri geçiş hükümeti sonrasında yapılan demokratik seçimleri Mursi kazanmış fakat bir yıl sonra Sisi tarafından darbeyle görevine son verilmiştir. Mursi zamanında Türkiye - Mısır ilişkileri iyiyken yapılan darbeyle ilişkiler bozulmuştur.

Türkiye 2010 yılı öncesinde yükselişte olan performasını Arap Baharı sürecinde Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle daha da artırmıştır. Bölge ülkelerinden turistler Türkiye'yi daha fazla tercih etmeye başlamıştır. Türkiye için bu durum turizm anlamında olumlu geçmiştir. Mısır ise 2010 yılında hem turizm gelirinde hem de turist sayısında iyi bir seviye yakalamış olmasına rağmen Arap Baharı sürecinde ise %30'dan fazla kayıp yaşamıştır. Arap Baharıyla birlikte özellikle Arap ülkelerinde meydana gelen gösteriler ülkelerde zaman zaman büyük kaoslara sebep olmuş hatta bazı ülkelerde yönetim değişikliği meydana getirmiştir. Ülkelerde meydana gelen bu değişimler ve olaylar ise hem bölge turistlerin hem de diğer ülkelerden gelecek olan turistleri bölgenin yakın ülkelerine yöneltmiştir. Mısır'da 2010 öncesi sürece göre Türkiye'ye olan ilgi artmış ve 2013'e gelindiğinde Türkiye'ye gelen turist sayısı yüz binin üstüne çıkmıştır. Diğer Arap ülkelerinden de Türkiye'ye ciddi bir yönelim mevcut olup Suriye bu kapsamda özel olarak değerlendirilmelidir.

Mısır, Arap Baharını en ciddi yaşayan ülkelerden biri olmuştur. 2011 yılında değişen bir yönetim ve seçim hazırlıkları sürecinde devam eden gösteriler ülkede bir takım olumsuzluklara sebep olmuştur. 2012 yılında seçimler yapılıp hükümet kurulsa da bir yıl sonra yapılan darbe sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlık Mısır'da ciddi bir turistik kayıp oluşturmuştur. Türkiye ise Arap Baharından bölgedeki ülkelerle yaşadığı siyasal ve ekonomik ilişkiler bağlamında etkilenmekle birlikte en fazla Suriye'ye olan etkisinden etkilenmiştir.

2014-2017 döneminin Türkiye - Mısır ilişkilerinin dondurulduğu bir dönem olduğu görülmektedir. Mursi'nin tutukluluk durumunun devam etmesi ve askıya alınan

ilişkiler ile alakalı parlementolar arası grubun dahi kurulmamış olması ilişkilerin siyaseten normalleşmeden uzak seyrettiğinin göstergesidir.

Türkiye-Mısır turizm ilişkilerinde 2000 yılından beri düzenli bir artış sağlandığı görülmekte olup 2014-2017 yılları arasının da düşüşten yükselişe geçtiği bir dönem olduğu görülmüştür. İki ülkenin siyasi ilişkilerinin 2013 yılından itibaren asgari seviyeye inmesine rağmen turizm hareketliliğin devam ettiği görülmüştür.

İki ülke siyasi ilişkilerinin askıda olduğu 2013 sonrası döneme bakıldığında 2017 yılında parlementer düzeyde bir haraketlenme olduğu görülmüştür. Bu ziyaret esnasında Türkiye ekibinden bazı milletvekilleri Türkiye-Mısır ilişkilerinin düzelmesi için bu ziyaretin bir fırsat olabileceğini belirtmişlerdir. Fakat bu ziyaretin bölgesel bir forum sebebiyle yapıldığı açıklanmıştır.Bu sebeple yapılan ziyaretin Türkiye-Mısır ilişkilerine katkısı olmadığı görülmüştür. Sonraki dönemler Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki ülkelerle iş birliğini geliştirdiği, Türkiye'nin ise sınır güvenliğinde yoğunlaştığı dönemler olmuştur. İki ülkenin attıkları bu adımlarda bazen karşı karşıya geldikleri görülmüştür.

Sonuç olarak, çalışmamızda Türkiye - Mısır turizm ilişkileri 2010-2017 dönemi incelenmeye ve gelişmeler istatistiksel olarak aktarılmaya gayret gösterilmiştir. Bölge ile alakalı Arap Baharı başta olmak üzere çeşitli değerlendirmeler ve yazılar literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır.Turizm coğrafyasının ülke ekonomileri için önemi ve Türkiye ile Mısır'ın köklü ilişkilerinin de olduğu tespit edilmiş ve yaşanan durumun etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmada iki ülkenin ilişkilerinin tarihi bağlarının her dönemde etkili olduğu, Cumuriyet sonrası dönemde ise hareketli olduğu tespit edilmiştir. 2010 sonrası Türkiye ve Mısır, turizmleri açısından farklı yönlerde ilerlemiş olup Türkiyenin 2016 yılı hariç iyi bir grafik çizdiği görülmüştür. Mısır'ın ise hem Türkiye ile olan ilişkileri hem de içişlerinde yaşadığı karışıklıkların Mısır turizmini 2010'da 14 milyon turist seviyesine çıkmasına rağmen düşmesine ve ülkedeki karışıklığın sürmesi sebebiyle tekrar 2010 seviyesine dönememesine sebep olduğu görülmüştür. Türkiye'nin ise Mısırlı turistler için bölgede güvenli destinasyon olma özelliğini koruduğu anlaşılmıştır. Bölgedeki diğer ülkelerin Türkiye'ye olan turizm isteklerinin artmasıyla birlikte ziyaretçi sayılarınından buna

bağlı olarak arttığı görülmüştür. Irak, Suudi Arabistan, İsrail gibi ülkelerden gelen turist sayısı ciddi bir şekilde artmasına rağmen Mısır'dan Türkiye'ye olan hareketliliğin geçmişte var olan kültürel etkileşim ve ortak dini değerlere rağmen potansiyelinin altında olduğu görülmektedir. Türkiye ve Mısır'ın karşılıklı turizm hareketliliğinin daha fazla olmasının mümkün olduğu ancak siyasi koşulların vatandaşların turizm tercihlerinde etkili olduğu da çalışmamızdan çıkarılacak bir diğer sonuç olarak ifade edilebilir.

7.2. Öneriler

Yaşanan terör faaliyetleri, siyasi ve askeri olaylar bu gibi olaylardan uzak duran kişiler için sınır oluşturmamalı ve turistik faaliyetlere engel olmamalıdır. Ortadoğu Coğrafyasında Türkiye ve Mısır'ın da dahil olduğu bir birlik ile bölgenin güvenliği sağlanmalı ve turistik hareketler desteklenmelidir.

Türkiye'deki gibi Mısır'da da kıyı turizmi geliştirilmeli ve uluslararası turizm sektörüne kazandırılmalıdır. Turizm sektöründe Türkiye'de olduğu gibi farklı görüşten insanlarında rekreasyon aktivitelerini gerçekleştirebileceği alanlar oluşturulmalıdır.

Turizmin ülke ekonomileri için artan önemi korunmalı ve turizm şartlarında süreklilik iklimlere bağlı olarak sağlanmalıdır Türkiye'nin kış turizm potansiyeli Mısır'da tanıtılmalı, Mısır'ın ise kültürel turizmi Türkiye'de anlatılmalı iki ülke vatandaşlarına turistik seyehatlerde kolaylık sağlanmalıdır.

Türkiye ile bölge ülkelerinin ortak kültürel ve toplumsal bağları korunup, Ortadoğu coğrafyasındaki ülkelerin ortak payda da buluşması sağlanmalıdır. Türkiye ise bölge ülkelerinden gelen vatandaşlara kolaylık sağlamalıdır.

Mısır ülke içi siyasi durumunu demokratik yollarla çözümlemeli ve ekonomide en önemli ikinci akatör olan turizm sektörünün faaliyet alanını genişletmeli, kıyı turizmi başta olmak üzere turizm çeşitliliğini arttırmalıdır.

Türkiye turizm potansiyelinin altında turist ağırlamaktadır. Turist sayısı artmasına rağmen Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkelerin vatandaşlarına turizm

imkanları ve faaliyetleri daha fazla aktarılarak çekicilik daha fazla ortaya konulmalıdır. Mısır başta olmak üzere bölgede potansiyelin altında turist gelen ülkeler ile alakalı çalışmalar yapılmalıdır.

Mısır, kültürel birikim olarak barındıklarının yanı sıra, doğal güzellikleri plajları ile hem bölge hem de dünya ülkeleri vatandaşlarının dikkatini çekecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla konaklama ve ulaşım imkanları genişletilerek daha fazla turist çekiciliği oluşturulmalıdır.

Türkiye ile Mısır ilişkileri bürokratik düzeyde yürütülmeli ve tarihi, kültürel ve toplumsal bağları bulunan bu iki ülkenin vatandaşlarının ülkeler arası seyahatleri kolaylaştırılmalıdır.

Yaşanan Arap Baharıyla birlikte Mısır başta olmak üzere bölge ülkelerinin vatandaşlarının Türkiye'ye yoğunlaştığı görülmüştür. Yaşanan bu durumun devam ettirilmesi gerekmeke ve bölge içi hareketliliğin sürmesi için bölge ülkeleri turizm hareket planı oluşturmalıdır.

Arap baharı gibi olaylar ülkelerin ve bölgelerin ekonomisini ve toplumsal düzenini bozmaktadır. Türkiye ile Mısır ilişkileri de yaşanan olaylar üzerine bozulmuş ve kopmuştur. Mevcut dünya düzeninde mevcut siyasi yapıda Türkiye Mısır ilişkileri diplomatik olarak devam etmelidir.

Türkiye Mısır ilişkileri siyasi yapıların dışında tutulmalı ve toplumsal bağlarda göz önüne alınarak tekrar değerlendirmelidir.

Türkiye ve Mısır siyasi, kültürel ve turizm coğrafyası ilişkilerinin iki ülke açısından mevcut potansiyelinin kullanılması ve iki ülke ilişkilerinin iyileşmesi sağlanmalıdır. Mısır demokratik yapısını iç meselesi olarak halletmeli ve Türkiye ve diğer bölge ülkeleri ile bölgesel ilişkilerin hacmi arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Acuner, Ş. A. (2006). *Alternatif Turizm Türlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişmesine Etkisi.* Ankara: MPM Yayınları.

Afrika Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi (AFESAM). *Afrika Ülke Raporları Mısır'ın Ekonomik ve Siyasal Yapısı.* https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Misir.pdf, (25 Kasım 2019).

Akbay, O. S. (2013). Türkiye'nin Ortadoğu ile Ekonomik İlişkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 1.1, 87-101.

Akengin, H. (2015). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi,* Ankara: Pegem Akademi.

Akgün, M. ve Gündoğar, S. Ş. (2014). *Mısır-Türkiye İlişkilerinde Daha İyi Bir Geleceğe Doğru.* İstanbul: TESEV.

Akkemik, K. A. (2012). Assessing The Importance of International Tourism For The Turkish Economy: A Social Accounting Matrix Analysis. *Tourism Management.* 33, 790.

Aktepe, C. (2013). Sağlık Turizminde Yeni Fırsatlar ve Türkiye'de Yerleşik Sağlık İşletmelerinin Pazarlama Çabaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi.* 5.1, 170-188

Akyıldız, A. *Osmanlılar. TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#4, (18 Aralık 2019).

Anadolu Ajansı, (2013). https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tahrir-meydani-bosalmaya-basladi/233666, 15 Ekim 2020.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/141777/mod_resource/content/0/Literat%C3%BCr%20Taramas%C4%B1.pdf, (18 Haziran 2020).

Ariffin, A. A. M. ve Hasim, M. S. (2009). Marketing Malaysia to the Middle East Tourists: Towards a Preferred Inter-regional Destinations. *Jurnal Antarabangsa Kajian Asia Barat International Journal of West Asian Studies* 1, 39-53.

Atacan, F. (2014). Mısır'da 25 Ocak Devrimi'nin Arka Planı: Ekmek, Hürriyet, Adalet, Zahide Tuba Kor (Ed.), *Ortadoğu Konuşmaları: Bölgesel ve Küresel Perspektiften Arap Baharı,* 1. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Ataman, M. ve Demir, G. N. (2012). Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları. *Seta Analiz.* 52.

Ayhan, V. ve Algan, A. N. (2011). *Mısır Devrimi ve Mübarek: Bir Diktatörün Sonu, IMPR Rapor*. (6), https://docplayer.biz.tr/3477841-Mısır-devrimi-ve-mubarek-birdiktatorun-sonu.html, (17 Mart 2020).

Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Behçet, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21.Ek Sayı, 303-321.

Bilgin, A. R. (2014). *Arap Baharı Sürecinde Orduların Tutumu: Mısır, Libya ve Tunus Örnekleri.* 1. Baskı, Ankara: Birleşik Yayıncılık.

Boztemur, R. (2011). *Mısır'da Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler ve Demokrasinin Geleceği, Adam Akademi,* 2011/2, 55-70. https://dergipark.org.tr/download/articlefile/230553, (17 Mart 2020).

Bölme, S. M. vd. (2011). *25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi. SETA Rapor*. (2), http://file.setav.org/Files/Pdf/20121126135944_seta-25_ocaktan_yeni_anayasaya-_misirda_donusumun_anatomisi.pdf, (17 Mart 2020).

CAPMAS (2012). *Otel Raporu, Central Agency for Public Mobilization and Statistics,* http://www.capmas.gov.eg/reports_eng/hotel/frm_ho5.aspx?parentid=916&id=1655#, (25 Kasım 2019).

CAPMAS (2011). *Egyptian Tourism Sector and Its Economical Importance: Concepts and Future Vision, Central Agency for Public Mobilization and Statistics,* http://www.capmas.gov.eg/news.aspx?nid=856, (25 Kasım 2019).

Chapin, H., (1991). Egypt a Country Study, Federal Resach Division Library of Congrass. *Metz,* 5. B., 106. Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak F. G. (2014). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye, Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye.* Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya (Ed.). İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Çeken, H., Ataşoğlu, L., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2008). Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 71-85.

Çevik, H. (2008). Mısır'ın Turizm Coğrafyası. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.

Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 3.6, 1-18.

Dağoğlu, C. (2005). Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Türk Turizmindeki Yeri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ülkeleri Araştırma Enstitüsü.

Demir, D. (2013). *Benna'nın Havarileri: Müslüman Kardeşler-2*. İstanbul: TUİÇ Akademi.

Ders Tarih. (2019). https://derstarih.com/mumyalama/, (19 Aralık 2019).

Dersin, D. (1996). *What Life Was Like On The Banks Of The Banks Nile Egypt 3050-30 BC*. By The Editors Of Time-Life Books Alexandria Virginia.

Doğan, G. ve Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1. 15, 61-90.

Doğanay, H. (1994). Türkiye Beşeri Coğrafyası, Ankara:Gazi Büro Kitabevi.

Doğaner, S. (1994). Mısır'da Coğrafyanın Turizme Etkisi. *Türk Coğrafya Kurumu Dergisi*. 29, 863-1113.

Doruk Karadoğan, S. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/sbayontemleri.pdf, 19 Ekim 2020.

Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi.* 7. 2, 181-198.

Dünya Bankası, (2020). Mısır Turizm Verileri 2010 – 2017 Yılları Arasındaki Değişimi, https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?contextual=default&end=2017&locations=EG&most_recent_year_desc=false&start=2010&type=shaded&view=chart&year=2017 (18 Haziran 2020).

Emecen, F. Osmanlılar. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#1-klasik-donem, (18 Aralık 2019).

Gezinomi, (2017). https://blog.gezinomi.com/genel/misir-gezilecek-yerler/, 15 Ekim 202020.

Göçer, İ. (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 6.10, 58-59.

Guillot, X. (2007). From One Globalization To Another: In Search Of The Seeds Of Modern Tourism İn Te Levant, A Western Perspective. (Ed. Rami Farouk Daher). In *Tourism And Cultural Change Tourism In The Middle East Continuity*. Change And Transformations. Channel View Publications. Clevedon, Buffalo - Toronto. 95-110.

Gül, A. (2019). 2013 Mısır Askeri Darbesinin Türkiye Mısır Ekonomik İlişkilerine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.

Güngör, A. C. (2015). Türkiye ve İstanbul'un Küresel Vizyonunun Oluşturulmasında 'Sine-Turizm'in Önemi. *Turkish Studies.* 481-498.

Gürkan, M. İ. (1996). *Turizm Hareketlerinin Sosyal Yapıdaki Değişimlere Etkileri.* Ankara: Thk Basımevi.

Hacıoğlu, N. ve Saylan, U. (2014). Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 17.32, 55-80.

Harita Genel Müdürlüğü, https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf, 21 Ekim 2020.

Hürriyet, (2018). https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/4-turistten-1i-ortadogulu-40862403 (20.06.2020)

Hürriyet, (2019). https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/nil-nehrinin-yaklasik-30-milyon-yil-once-olustugu-iddia-edildi-41373691, 15 Ekim 2020

İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2017). https://istanbul.ktb.gov.tr/Eklenti/53615,temmuz-2017pdf.pdf?0, 14 Ekim 2020.

İstanbul İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2020). https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-165064/genel-bilgiler.html, 15 Ekim 2020.

Kalaycı, R. (2010). Son Dönemde Oman İç ve Dış Siyasetindeki Temel Gerçekler. *Ekonomik Sorunlar ve Pragmatik Dış Politika Ortadoğu Analiz.* 2. 17, 55-66.

Kalem Yıldırım, M. ve Deniz, T. (2018). Turizm Coğrafyası: Çalışmalar, Sorunlar ve Yaklaşımlar. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi.* 1.1, 41-54.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel: Ankara.

Kaya, E. E. (2018). 2000'li Yıllardan Günümüze Türkiye-Mısır Siyasi ve Ekonomik İlişkilerinin Seyri, Murat Ercan (Der.). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası.* İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Kaymakçı, O. (2012). Arap Baharı Öncesinde Kalkınma Sürecinde Seçilmiş Ülkeler Bazında Ortadoğu Ekonomileri ve Türkiye ile Ticari İlişkileri-II. *Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 8. 2, 223-253.

Kawa News, (2019). https://kawa-news.com/en/48-hours-in-cairo/, 15 Ekim 2020.

Kızılgöl, Ö., Erbaykal, E. (2008). Türkiye'de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 13. 2, 351-360.

Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel Turizmin Önemi ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi.* 1, 101.

Kocalar, A. O. (2016). Ortadoğu Coğrafyasında Turizm. *Yeni Türkiye Dergisi.* 82, 117-125.

Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2013). *Genel Turizm.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Köşker, H. (2017). Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri Üzerine Bir Araştırma: 2016 Yılı Türkiye Örneği. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.* 62. 220.

Küçükaslan, N. (2006). Özel İlgi Turizminde Niş Pazarlamanın Yeri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi.* 2.2.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2020). https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html, 19 Ekim 2020.

F, O., Kevin, K., Forster, M., Friedman, J., (2013). https://www. dbresearch.com/PROD/RPS_EN-PROD/PROD0000000000451962/Two_years of Arab_Spring%3A_Where_are_we_now%3F_What%E2%80%99s.pdf?undefined&realload=0XgHrTEXNOCYwcfCtLb9wNPQkp/lvhFEkenG9UghwmgLymHwqu5QYmpbLJsSMIuvhRmaqU4kPl1/5W5rOMUUGQ==, 19 Ekim 2020.

Mustafa, M. H., (2010). Tourism and Globalization in the Arab World. *International Journal of Business and Social Science.* 1.1, 37-49.

Mengü, C. (2008). Ortadoğu Turizm Pazarının Türkiye Açısından Analizi. *Doktora Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mengü, C. (2012). Türkiye-Arap Dünyası Turizm İlişkilerinde Durum ve Beklentiler. *Ortadoğu Analiz Dergisi.* 4.42, 21-35.

Mısır, (2004). *Görsel Gezi Rehberi.* Dost Yayınları.

Miş, N. vd. (2015). *2015'te Türkiye.* İstanbul: SETA.

Miş, N. ve Numan, İ. (2013). Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi. *Ortadoğu Analiz.* 5 (56).

Nouhy, E, A, A. (2017), Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Mısır Yumuşak Gücü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nuroğlu, E. (2016). Dizi Turizmi: Orta Doğu ve Balkanlar'dan Gelen Turistlerin Önemi Bir Literatür Çalışması. Türkiye'yi Ziyaret Kararında Türk Dizileri Ne Kadar Etkili? *5. Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi.*

Özey, R. (2009). *Afrika Coğrafyası.* İstanbul : Aktif Yayınları.

Özey, R. (2002). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği,* İstanbul: Aktif Yayınevi.

Özgüç, N. (2015). *Turizm Coğrafyası: Özellikler Bölgeler* (8. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özkan, M. (2014). *Mısır Dış Politikası Dünü, Bugünü, Sorunları.* Siyaset Eğitim ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 88.

Öztürk, Y. ve Şimşek, E. (2013). Politik İstikrarsızlıkların Turistlerin Destinasyon Seçimine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies.* 1.2, 15-25.

Reuters, (2018). https://www.reuters.com/article/egypt-energy-zohr-turkey/egypt-warns-turkey-over-eastern-mediterranean-economic-interests-idUSL8N1PX248, 14 Ekim 2020.

Salama, W. (2014). *Uluslararası I. Ortadoğu Sempozyumu Bildirileri.* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, I. Cilt, s.451.

Salman, A. ve Hasim, M. S. (2012). Factors and Competitiveness of Malaysia as a Tourist Destination: A Study of Outbound Middle East Tourists. *Asian Social Science.* 8. 12, 48- 60.

Sarı, Y. ve Yıldırım, G. (2015). Türkiye Turizmi Bağlamında Ortadoğu Pazarı Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi. Journal of Business Research-Türk.*

Sarıaslan, F. (2019). Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 53, 526-559.

Saylan, U. ve Koç, A. (2016). Afro-Avrasya Ülkeleri için Stratejik Bir Sektör: Turizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* s.559.

Semin, A. (2011). *Mısır: Devrim İçinde Devrim, Bilge İnsanlar Stratejik Araştırma Merkezi (BİLGESAM),* http://www.bilgesam.org/incele/1135/-Mısır--devrim-icindedevrim/#.XIem4igzaM9, (16 Mart 2020).

Serbest, H. (2017). Arap Baharı'ndan Günümüze Mısır'ın Değişim Süreci. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Soyu, E. Karaçor, S. Altınok, S. ve Fırat, E. (2017). Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Ekonomideki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Conference On Eurasian Economies.* Session 4C: Sektörel Analizler.

Sümer, F. Selçuklular. TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#1, (18 Aralık 2019).

Şahinoğlu, M. C. ve Ateş, A. (2017). Orta Doğu'da Darbelerin Arka Planı: Mısır Örneği. *TESAM Akademi Dergisi.* 4 (1).

Şentürk, R. (1996). *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim.* İstanbul: İz Yayıncılık.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011). *Türkiye Çevre Durum Raporu.* https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tcdr_2011-20180308151518.pdf, (20 Aralık 2019).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Turizm Çeşitleri. http://www.kultur.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html, (20 Aralık 2019).

Tanrıverdi, N. (2012). Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi. *ORSAM Orta Doğu Analiz Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi.* 4.4.

Taş, D. (2014). Türkiye'den Medikal Turizm Kapsamında Hizmet Alan Hastaların Memnuniyetlerinin Belirlenmesi: Ankara İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Ankara.

Tekek, M. (2012). *Arap Baharı ve Nedenleri.* http://www.tuicakademi.org/Arap-bahari-venedenleri/, (16 Mart 2020).

Telci, İ. N. (2017). Arap İsyanları Sürecinde Türkiye-Mısır İlişkilerinin Dönüşümü. *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika.* Ankara: SETA. 297-316.

The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?locations=EG, (18 Aralık 2019).

Tunç, V. (2019). Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Tarihi Alanında Yayınlanmış Türkçe Kitaplar Bibliyografyası. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty),* 16.1, 486-507.

TURSAB, (2015). ATM Dubai 2015. *Uluslararası Turizm Fuarı Değerlendirme Raporu.*

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, *Ülkelere Göre Dış Ticaret,* http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (01 Mayıs 2020).

Türkiye - Mısır Dış Ticareti. Ticaret Bakanlığı, https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi teskilati/afrika/misir/ulkeprofili/ekonomikgorunum/turkiyeileticaret, (05 Ocak 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Kahire Büyükelçiliği. (2020). http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (07.07.2020).

Türkiye İhracatçılar Meclisi (2017). Mısır Ülke Bilgi Notu. https://www.google.com.tr/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://www.tim.org.tr/files/downloads/ihracat/Ulke_Masalari/ulke_bilgi_notu/Misir_Bilgi_Notu.pdf&ved=2ahUKEwjokZfXgfneAhWl_CoKHUWuAFgQFjAAegQICBAB&usg=AOvVaw1jVWitXK5EueDBUj8j5PwC, (05 Ocak 2020).

Türkiye Otelciler Birliği, UNWTO 2017 Turizm Barometresi, http://www.turob.com/tr/istatistikler/unwto-2017-turizm-barometresi (20.06.2020).

Türkiye Sağlık Vakfı (2010). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi 2010. *Durum Analiz Raporu ve Çözüm Önerileri.* Ankara: Efil Yayınevi.

Uçarol, R. (2013). *Siyasi Tarih (1789-2012).* 9. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

UNWTO (2012). *United Nations World Tourism Organization.*

UNWTO (2013). United Nations World Tourism Organization. https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415427, (05 Kasım2019).

UNWTO (2019). United Nations World Tourism Organization. https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152, (14 Ekim 2020).

Üçağaç, A. (2014). *Birleşik Arap Emirlikleri 2014.* Ortadoğu Yıllığı 2014. 219-233.7

Vepa, K. ve Vishwakarma, A. (2006). Indiana At Strategic Crossroad. India Research Foundation.

Vikipedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hidrografi, (19 Aralık 2019).

Waterbury J. (1997). *Sonsuz Yanılgılar Karşısında Hindistan, Meksika, Mısır ve Türkiye'de Kamu Girişimi ve Devlet Gücü.* (çev. Muhsin Mengütürk ve Nesrin Nas), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Weigert, M. (2012). The Challenges of Tourism in the Mediterranean Region. In: European Institut of the Mediterranean (IEMed), *IEMed Mediterranean Yearbook Med.* Barcelona: IEMed, 209-213.

Wikimedia Commons, (2019). https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Lake_Mariout, 15 Ekim 2020.

World Tourism Organization. (2014). *Tourism Highlights,* 2014 Edition, https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416226, 19 Kasım 2019.

WTTC (2006). World Travel & Tourism Climbing to New Heights, The 2006 Travel & Tourism Economic Research, https://fac.ksu.edu.sa/sites/default/files/WTTC%20Report.pdf, (19 Kasım 2019).

Yenişehirlioğlu, E. Erdoğan, Ç. Polat, S. ve Sarışık, M. (2013). Politik Krizlerin Turizm Talebi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma 'Mısır Turizmi'. *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi.* 1.1, 57-69.

EKLER

Fotoğraf 1: Ankara Şehir Merkezinden Genel Bir Görünüm

Kaynak: https://www.ucakbileti.com/sehir-rehberi/ankara, 21 Ekim 2020.

Fotoğraf 2: Kahire Şehir Merkezinden Genel Bir Görünüm

Kaynak: Kahire, (2019). https://kawa-news.com/en/48-hours-in-cairo/

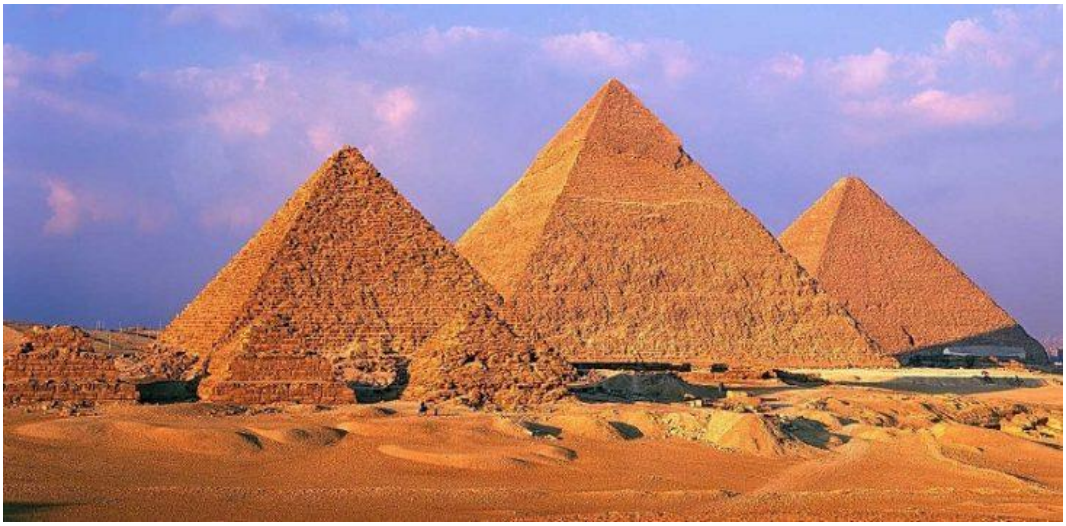

Fotoğraf 3: Mısır Piramitleri (Giza)

Kaynak: Piramitler, (2017). https://blog.gezinomi.com/genel/misir-gezilecek-yerler/, 15 Ekim 2020.

Fotoğraf 4: Göbeklitepe Müzesi

Kaynak: Türkiye Turizm Portalı, (2020). https://www.goturkey.com/photo-gallery?page=2, 19 Ekim 2020

Fotoğraf 5: Kahire'de Nil Nehri'nden bir görünüm

Kaynak: Hürriyet, (2019). https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/nil-nehrinin, 15 Ekim 2020

Fotoğraf 6: Kızılırmak Nehri

Kaynak: Kızılırmak Nehri, https://images.app.goo.gl/tNPnh3zKChGfawiq7, 21 Ekim 2020.

Fotoğraf 7: Kahire – Tahrir Meydanından Bir Görünüm

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2013). https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tahrir-meydani-bosalmaya-basladi/233666, 15 Ekim 2020.

Fotoğraf 8: İstanbul – Taksim Meydan'ından Bir Görünüm

Kaynak: A3 Haber, (2020, https://www.a3haber.com/2020/09/23/gorseller-paylasildi-taksim-meydaninin-yeni-yuzunu-yurttaslar-belirleyecek/ 21 Ekim 2020.

Fotoğraf 9: Vezirköprü/ Şahinkaya Kanyonu

Kaynak: Türkiye Turizm Portalı, (2020. https://www.goturkey.com/photo-gallery?page=4, 19 Ekim 2020.

Fotoğraf 10: Sina Yarımadası Beyaz Kanyon

Kaynak: Freepik, https://www.freepik.com/premium-photo/white-canyon-with-yellow-rocks-egypt-desert-sinai-peninsula-dahab_7155313.htm, 21 Ekim 2020.

Fotoğraf 11: Giftun Adası

Kaynak: Fil Gezi, (2019). https://www.filgezi.com/uc-sehir-misir-gezi-rehberi-gezilecek-yerler/, 19 Ekim 2020.

Fotoğraf 12: Fethiye- Ölüdeniz

Kaynak: Marmaris Tatil Rehberi, https://marmaristown.com/tr/fethiye-ve-oludeniz-gezi-rehberi/, 21 Ekim 2020

Fotoğraf 13: Luksor Tapınakları

Kaynak: Fil Gezi, (2019). https://www.filgezi.com/uc-sehir-misir-gezi-rehberi-gezilecek-yerler/, 19 Ekim 2020.

Fotoğraf 14: Aydın Aphrodisias Antik Kenti

Kaynak: Arkeofili, https://arkeofili.com/turkiyede-gorulmesi-gereken-50-antik-kent/, 21 Ekim 2020.

Fotoğraf 15: Ras Muhammed Milli Parkı

Kaynak: Pegasus, (2020). https://www.flypgs.com/sehir-rehberi/sarm-el-seyh-gezi-rehberi, 19 Ekim 2020.

Fotoğraf 16: Botan Vadisi Milli Parkı

Kaynak: Ntv, https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/turkiyenin-yeni-milli-parki-botan-vadisi-ilkbahar-manzarasiyla-buyuluyor,KQauT4tM7E-l3swxwd8SpQ/0HsGBi5JSke3_RUSgCCpmw. 21 Ekim 2020.

ÖZGEÇMİŞ

10.10.1995 yılında Sinop ilinin Boyabat ilçesinde doğdu. İlkokula Boyabat'ta başlayıp İstanbul'da tamamladı. Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Anadolu Lisesi'ni 2013 yılında tamamladı. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünü kazandı. Lisans hayatını 2017 yılında tamamladı ve aynı yıl Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü'nde tezli yüksek lisans programına başladı. Üniversite döneminde çeşitli öğrenci kulüplerinde aktif görev aldı. 2016-2018 yılları arasında Marmara Üniveristesi Öğrenci Konseyi Başkanlığı görevini yürüttü.